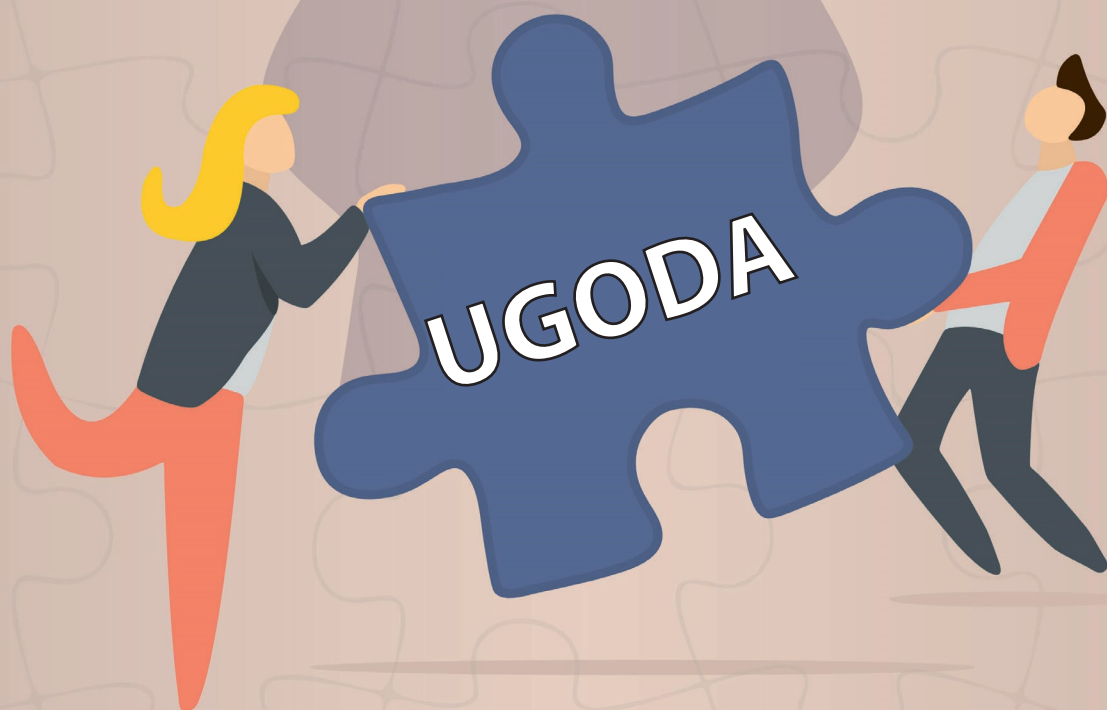

MEDIACJA: W KIERUNKU UGODY

redakcja naukowa
Marcin Romanowski

Mediacja:
w kierunku ugody

Mediacja: w kierunku ugody

redakcja naukowa Marcin Romanowski

Norway grants

Książka opublikowana w ramach projektu „Pilotażowe kompleksy penitencjarne” realizowanego w ramach Programu Operacyjnego „Sprawiedliwość” finansowanego ze środków funduszy norweskich i środków krajowych.

Recenzenci:

dr Sylwia Gwoździewicz, Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim
dr Jakub Czarkowski, Szkoła Wyższa Wymiaru Sprawiedliwości

Projekt okładki:

Sławomir Górzyński, wykorzystano fragment plakatu Bartłomieja Kota — jednego z laureatów konkursu na plakat promujący Międzynarodowy Dzień Mediacji 2021.

Opracowanie redakcyjne:

Iwona M. Dacka-Górzyńska

Skład:

Mercurius

© Copyright by Szkoła Wyższa Wymiaru Sprawiedliwości, 2021

ISBN DiG: 978-83-286-0177-2

ISBN SWWS: 978-83-66454-22-4

Wydawnictwo DiG Sp.j.

PL 01-987 Warszawa, ul. Dankowicka 16c lok. 2

tel./fax: (+48 22) 839 08 38

e-mail: biuro@dig.pl, <http://www.dig.pl>

Druk cyfrowy

Spis treści

Wstęp (<i>Marcin Romanowski</i>)	7
<i>Adrianna Aftańska</i> Międzynarodowy Dzień Mediacji — rys historyczny, upowszechnienie, działania Ministerstwa Sprawiedliwości	11
<i>Marcin Smalcerz</i> Projekt „Upowszechnienie alternatywnych metod rozwiązywania sporów poprzez podniesienie kompetencji mediatorów, utworzenie Krajowego Rejestru Mediatorów (KRM) oraz działania informacyjne” jako szansa na rozwój mediacji w Polsce	23
<i>Anna Krempłewska</i> Zintegrowany System Kwalifikacji — nowy sposób na podnoszenie kwalifikacji zawodowych mediatorów w kontekście kwalifikacji rynkowych z mediacji	33
<i>Iwona Lewandowska-Pierzynka</i> Obawy nieletnich przed instytucją mediacji	43
<i>Małgorzata Miszkin-Wojciechowska</i> Mediacja gospodarcza w Centrum Mediacji Lewiatan — refleksje na temat budowania zaufania do metody	61
<i>Anna Gmurowska</i> „Sprawiedliwość naprawcza — program pilotażowy w okręgu lubelskim na tle zaleceń zawartych w Europejskich Regułach Więziennych oraz Rekomendacji Nr CM/Rec(2018)8 Komitetu Ministrów [Rady Europy] dla państw członkowskich dotyczącej sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych”	69
<i>Teresa Renata Bodys</i> Funkcja koordynatora do spraw mediacji w sądach powszechnych	83
<i>Jakub Świtoluk</i> O regulacji kwalifikacji mediatorów cywilnych <i>de lege lata</i> <i>i de lege ferenda</i>	93
<i>Aleksandra Rusin-Batko</i> Mediacja w sprawach o przestępstwo niealimentacji. Wybrane zagadnienia	107
<i>Agnieszka Zemke-Górecka, Cezary Rogula</i> Trzy uwagi związane z mediacją online	117

Wstęp

Szanowni Państwo,

oddaję w Państwa ręce monografię, stanowiącą podsumowanie działań mających na celu promocję i popularyzację metod ADR (ang. *Alternative Dispute Resolution*) w Polsce. Rozważania zawarte w publikacji mają charakter interdyscyplinarny z zakresu mediacji i innych alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów. Mam nadzieję, że przedstawione przez autorów poglądy i zgłoszone postulaty będą inspiracją do podejmowania nowych inicjatyw w zakresie rozwoju metod ADR, skłonią do refleksji i zachęcą Państwa do wymiany doświadczeń i dyskusji na temat mediacji.

Rozpowszechnianie wiedzy o mediacji, profesjonalizacja zawodu mediatora poprzez utworzenie Krajowego Rejestru Mediatorów, zmiany legislacyjne, Zintegrowany System Kwalifikacji, działania promujące alternatywne metody rozwiązywania sporów to tylko niektóre z zadań realizowanych w ciągu ostatnich miesięcy przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

Mediacja daje przestrzeń do dialogu. Nie jest sekretem, że siła mediacji tkwi w komunikacji, możliwości swobodnego wyrażenia swoich potrzeb, oczekiwań, emocji. Poufność mediacji, neutralność mediatora oraz jego bezstronność gwarantują stronom poczucie bezpieczeństwa i mniejszy poziom stresu, co nie zawsze jest możliwe przed sądem. Między innymi z tych właśnie powodów, co roku w Polsce i na świecie rośnie nie tylko liczba mediatorów, ale i spraw kierowanych do mediacji, dzięki czemu skróceniu ulega czas trwania postępowań sądowych. Chęć uczestniczenia i partycypowania przez obywateli w odpowiedzialności za rozstrzyganie sporów, które ich dotyczą, jest świadectwem budowania dojrzałego społeczeństwa obywatelskiego.

Powyższe znajduje odzwierciedlenie w gromadzonych i publikowanych corocznie przez Ministerstwo Sprawiedliwości danych statystycznych. W ubiegłym roku wskaźnik mediacji, czyli odsetek spraw skierowanych do mediacji w stosunku do wszystkich spraw wpływających do sądu, w których mediacja może być zastosowana, wzrósł o 130% w porównaniu z 2015 r. (w 2020 r. wynosił 1,6%). To rekordowy wynik. Niemalże pięciokrotnie wzrosła również liczba ugód zawartych w sprawach cywilnych w latach 2013–2020, a wskaźnik ugód w sprawach cywilnych osiągnął wysoki poziom — 32,13%. Takie wyniki to efekt zaangażowania oraz dobrej współpracy z członkami Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości, sędziami koordynatorami ds. mediacji, sędziami, mediatorami, pełnomocnikami oraz prezesami sądów, a także efekt działań podejmowanych przez pracowników Wydziału ds. Mediacji, za co serdecznie dziękuję.

Nie możemy także zapominać o otaczającej nas rzeczywistości. Epidemia koronawirusa i związane z nią ograniczenia utrudniają, często wręcz uniemożliwiają rozstrzyganie sporów na drodze sądowej. Ten trudny dla wszystkich okres pokazuje istotną rolę mediacji jako alternatywnej metody rozstrzygania sporów i może stanowić nieoczekiwany katalizator dla jej dalszego rozwoju. Ministerstwo upatruje w mediacji szansę dla wymiaru sprawiedliwości i społeczeństwa, także w czasie pandemii. Dostrzegając potencjał mediacji, rekomendujemy wykorzystanie tej metody w każdej sytuacji, jeżeli charakter sporu na to pozwala, w szczególności w sprawach, które z powodu epidemii nie znalazły się na wokandzie sądowej. Nieocenioną pomoc w tej kwestii zapewniają elektroniczne formy komunikowania się na odległość, rośnie także zainteresowanie e-mediacją, dzięki której uczestnicy i mediator mają możliwość przeprowadzania posiedzeń na odległość. Ważną rolę odgrywają także profesjonalni pełnomocnicy, którzy znając specyfikę postępowania mediacyjnego i rozumiejąc swoje zadania, stanowią nieocenioną pomoc zarówno dla uczestników mediacji, mediatora i całego wymiaru sprawiedliwości. Dlatego cieszy nas nie tylko rosnące wśród pełnomocników zainteresowanie tematyką mediacji, ale i ich uczestnictwo w dyżurach mediacyjnych w sądach i Punktach Nieodpłatnej Pomocy Prawnej.

Pomimo pandemii nie zwalniamy tempa. Nieustannie pracujemy nad projektem: „Upowszechnienie alternatywnych metod rozwiązywania sporów poprzez podniesienie kompetencji mediatorów, utworzenie Krajowego Rejestru Mediatorów (KRM) oraz działania informacyjne”, licząc na to, że projekt ten, będzie odpowiedzią na uwagi zgłaszane przez środowisko mediacyjne i obywateli.

Krajowy Rejestr Mediatorów to ogromny krok w kierunku profesjonalizacji procesu mediacji w Polsce. Będzie rejestrem publicznym, jawnym dla każdej zainteresowanej osoby. Znajdą się w nim informacje o mediatorach prowadzących mediacje sądowe i pozasądowe. Rejestr będzie funkcjonował w ramach systemu teleinformatycznego i każda zainteresowana osoba po wejściu na stronę internetową Rejestru będzie miała możliwość wyszukania odpowiedniego mediatora.

Równie istotne są pozostałe działania wchodzące w skład Projektu, a które mają na celu profesjonalizację zawodu mediatora. Organizowane są m.in. szkolenia przeprowadzone zgodnie ze standardami Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji. Zadanie to realizowane jest we współpracy z partnerami projektu, którzy odpowiedzialni są również za zorganizowanie webinarów o tematyce z zakresu mediacji pracowniczych, gospodarczych oraz mediacji online. Zintegrowany System Kwalifikacji (tzw. ZSK), o którym wspomniałem powyżej, określa zasady i standardy potwierdzania funkcjonujących w nim kwalifikacji, co gwarantuje wysoką jakość certyfikatów wydawanych w ramach systemu. Do tej pory do ZSK włączono trzy kwalifikacje z obszaru mediacji: „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych”, „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach gospodarczych” oraz „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach rodzinnych”. Obecnie

rozpatrywany jest wniosek o włącznie kwalifikacji dotyczącej prowadzenia mediacji sądowych w sprawach karnych i sprawach o wykroczenia.

Na zakończenie, składam serdeczne podziękowania oraz wyrazy uznania wszystkim osobom zaangażowanym w promowanie mediacji i wymianę doświadczeń. Liczymy, że każdego roku grono sympatyków mediacji będzie się zwiększało, a zaufanie społeczne do mediacji jako środka rozwiązywania konfliktów stale rosło.

*dr Marcin Romanowski LL.M.
Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości*

Adrianna Aftańska

Wydział ds. Mediacji Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich
Ministerstwo Sprawiedliwości
Adrianna.Aftanska@ms.gov.pl

Starszy Specjalista w Wydziale ds. Mediacji Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich w Ministerstwie Sprawiedliwości. Absolwentka prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, logistyki mediów na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego oraz Podyplomowych Studiów Negocjacji, Mediacji i innych Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Autorka publikacji z zakresu prawa gospodarczego i prawa autorskiego, uczestniczka licznych konferencji krajowych i międzynarodowych. Jej zainteresowania koncentrują się wokół alternatywnych metod rozwiązywania sporów oraz prawa mediów i reklamy.

Międzynarodowy Dzień Mediacji — rys historyczny, upowszechnienie, działania Ministerstwa Sprawiedliwości

Jakość naszego życia zależy nie od tego, czy napotykamy problemy, ale od tego, jak sobie z nimi radzimy¹.

1. O początkach mediacji na świecie — zaczęło się w Stanach Zjednoczonych

Ideę mediacji upowszechnili pod koniec lat 70. Amerykanie. To Kalifornia w 1981 r. wprowadziła rekomendacje dotyczące obligatoryjnego postępowania mediacyjnego w sporach o prawa rodzicielskie i kontakty z dziećmi². Do dziś metody ADR (ang. *Alternative Dispute Resolution* — Alternatywne Metody Rozwiązywania Sporów) są najczęściej wybieraną ścieżką zakończenia konfliktu za oceanem. Świadczą o tym przede wszystkim dane statystyczne zbierane przez amerykańskich naukowców i urzędy, w szczególności *United States Department of Justice* (Departament Sprawiedliwości Stanów Zjednoczonych). W Stanach Zjednoczonych ponad 95% spraw, które wpływają do sądów, zostaje

¹ Słowa Thomasa Cruma przywołane podczas jednej z konferencji poświęconych tematyce alternatywnych metod rozwiązywania sporów, które każdego roku cieszą się w Polsce coraz większą popularnością i mają istotny wpływ na funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości, (<https://www.wisefamousquotes.com/quotes-about-thomas-crum/>) (dostęp: 03.09.2021).

² A. Lawrence, *Capitulate or Else. San Diego's Mandatory Mediation Process and Procedural Fairness*, „Journal of Contemporary Legal Issues” 2007, no. 16, s. 247–248.

zakończonych ugodą zawartą w wyniku mediacji lub w drodze innych alternatywnych metod rozwiązywania sporów³.

2. Association for Conflict Resolution

Nie jest więc zaskoczeniem, że to właśnie USA jest kolebką organizacji i stowarzyszeń, których celem była i jest popularyzacja pozasądowego rozwiązywania sporów. Jednym z takich stowarzyszeń jest *Association for Conflict Resolution* (Stowarzyszenie ds. Rozwiązywania Sporów — dalej: ACR).

ACR powstało w 2001 roku w wyniku połączenia 3 niezależnych podmiotów: Akademii Mediatorów Rodzinnych (*Academy of Family Mediators*), Sieci Edukacyjnej ds. Rozwiązywania Sporów (*Conflict Resolution Education Network*) oraz Towarzystwa Ekspertów ds. Rozwiązywania Sporów (*Society of Professionals in Dispute Resolution*)⁴. W czasie pierwszych lat działalności założyciele ACR podjęli wiele działań na rzecz upowszechnienia wiedzy o ADR. Utworzyli lokalne komitety i sekcje, skupiające członków stowarzyszenia z całego świata. Zorganizowali liczne konferencje i warsztaty, ale przede wszystkim zainicjowali obchody *Conflict Resolution Day*⁵.

3. Conflict Resolution Day, czyli pierwsze międzynarodowe święto ku czci ADR

Conflict Resolution Day (w Polsce Międzynarodowy Dzień Mediacji — dalej CRD) obchodzony jest od 2005 r. W 2006 r. ustalono, że święto celebrowane będzie w każdy trzeci czwartek października. Zamiarem pomysłodawcy było wprowadzenie na stałe do kalendarza święta, które ma przypominać o trzech niezwykle ważnych według ACR kwestiach:

1. zwiększaniu wśród społeczeństwa świadomości na temat mediacji, arbitrażu, koncyliacji i innych metod ADR;
2. promowaniu wykorzystywania ADR do rozwiązywania konfliktów w szkołach, domu rodzinnym, biznesie i innych sferach życia;
3. uniwersalności metod ADR i możliwości korzystania z nich w niemal każdej sprawie i z każdą stroną sporu na całym świecie⁶.

Na logo CRD wybrane zostało drzewo, którego wzrost symbolizuje wzięcie odpowiedzialności za własny spór oraz wysiłek włożony w próby jego samodzielnego rozwiązania⁷. ACR uzasadniło ten wybór również tym, że drzewo

³ *A jak to robią Amerykanie?* „Kurier Mediacyjny”, Warszawa 2012, s. 8.

⁴ <https://acrnet.org> (dostęp: 03.09.2021).

⁵ <https://acrnet.org/page/WhatWeDo> (dostęp: 03.09.2021).

⁶ <https://www.mediate.com/articles/DorrG1.cfm> (dostęp: 03.09.2021).

⁷ *Just as from the seeds you plant, one day a tree will grow, so one day it will result in the effort you put into an attempt at reconciliation* (<https://solidarnosc.gda.pl/social-dialogue-key-to-development/social-dialogue-key-to-development-questions-answers/when-is-the-international-mediation-day-celebrated/?pd f=89428>) (dostęp: 03.09.2021).

utożsamiane jest z rozwojem i postępowaniem. Był to dobry prognostyk. Rosnące zainteresowanie wydarzeniami organizowanymi w ramach CRD wpłynęło na zainicjowanie przez *American Bar Association* (dalej: ABA), zrzeszającego profesjonalnych pełnomocników, obchodów Tygodnia Mediacji (*Mediation Week*)⁸.

4. Mediacja w Polsce

Genezę mediacji w polskim porządku prawnym umiejscowić można już w dwudziestoleciu międzywojennym. Ideę sprawiedliwości naprawczej głosił wówczas prof. Leon Petrażycki. Jednak dopiero koniec XX i początek XXI w. to czas, w którym możemy mówić o początkach realnych działań promediacyjnych w Polsce. Wtedy to pojawiły się pierwsze przepisy regulujące instytucję mediacji w Polsce, powstał „Kodeks Etyki Mediatora”. Równoległe, z inicjatywy Departamentu Spraw Rodzinnych Nieletnich Ministerstwa Sprawiedliwości, w połowie 2001 r. powołano Zespół Pilotażowy ds. Mediacji Rodzinnych. Jego zadaniem było przygotowanie materiałów niezbędnych do uchwalenia nowelizacji w kodeksie postępowania cywilnego, umożliwiających wprowadzenie mediacji rodzinnych w polskim systemie prawnym⁹.

Na upowszechnienie mediacji wpływ zapewne miało także wydanie przez Komisję Europejską w 2002 r. zielonej księgi o alternatywnym rozwiązywaniu sporów w prawie cywilnym i gospodarczym¹⁰, wprowadzającej akronim ADR (*Alternative Dispute Resolution Mechanisms*)¹¹ oraz cztery rekomendacje zawierające zalecenia Unii Europejskiej (której Polska jest członkiem od 2004 r.) dla krajów członkowskich, dotyczące wprowadzenia i promocji mediacji w sprawach rodzinnych, karnych, cywilnych oraz tych dotyczących postępowania między organami administracji a osobami prawnymi¹².

Istotną rolę w kontekście rozwoju ADR odegrało powołanie w 2005 r. Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów i Konfliktów (obecnie Rada ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości; dalej: Rada ds. ADR / Rada). Do jej zadań należało przede wszystkim:

⁸ <https://www.mediate.com/articles/DorrG1.cfm> (dostęp: 06.09.2021).

⁹ <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mEDJwfqEYZMJ:bialapodlaska.sr.gov.pl/download/212/26534/194.pdf> (dostęp: 06.09.2021).

¹⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52002DC0196> (dostęp: 06.09.2021).

¹¹ W obecnej chwili funkcjonują również akronimy: EDR (*Effective Dispute Resolution*) — używany zamiennie w stosunku do akronimu ADR np. stosowanego przez CEDR w Wielkiej Brytanii (*Center for Effective Dispute Resolution*) oraz ODR (*Online Dispute Resolution*) — dotyczący alternatywnych metod rozwiązywania sporów dotyczących transakcji wirtualnych, a także ich francuskie odpowiedniki: MARD (*Modes Alternatifs de Résolution des Différends*) i RAD (*Règlement Alternatif des Différends*).

¹² <https://www.lublin.so.gov.pl/historia-mediacji,m,mg,282,303> (dostęp: 06.09.2021).

1. tworzenie warunków instytucjonalnych do rozwoju ADR, w tym przygotowanie standardów postępowania mediatora i prowadzenia mediacji oraz standardów szkoleń;
2. opracowanie założeń do ustawy o ADR i kodeksu etyki osób prowadzących postępowania mediacyjne;
3. propagowanie mechanizmów ADR jako metod rozwiązywania konfliktów wśród obywateli, pracowników wymiaru sprawiedliwości i organów ścigania¹³.

Nie bez znaczenia pozostają wysiłki sędziów koordynatorów ds. mediacji, którzy zanim w 2016 r. zostali ustawowo umocowani w strukturze sądów powszechnych do pełnienia swoich funkcji, działania podejmowali nieformalnie. Obowiązki związane z promocją mediacji — takie jak zachęcanie sędziów do kierowania spraw do mediacji, w sytuacji gdy charakter sporu na to pozwala oraz zapewnienie sprawnej komunikacji pomiędzy sędziami i mediatorami — koordynatorzy ds. mediacji wykonywali społecznie.

5. Międzynarodowy Dzień Mediacji i Tydzień Mediacji w Polsce

Działania Ministerstwa Sprawiedliwości, Rady ds. ADR powołanej przy Ministrze Sprawiedliwości, sędziów koordynatorów ds. mediacji oraz innych podmiotów i instytucji zaowocowały zorganizowaniem w 2008 r. pierwszych w Polsce obchodów Międzynarodowego Dnia Mediacji (dalej: MDM). Początkowo święto nie cieszyło się dużym zainteresowaniem. Dopiero od momentu usytuowania mediacji w jednym miejscu struktury organizacyjnej Ministerstwa Sprawiedliwości, kiedy to został powołany Departament Praw Człowieka (później Departament Współpracy Międzynarodowej i Praw Człowieka), pojawiła się możliwość prowadzenia skutecznych działań na rzecz upowszechniania i popularyzacji metod ADR w Polsce¹⁴. W 2010 r. komórka ta przekształciła się w Zespół, a następnie (w 2016 r.) Wydział ds. Mediacji, który obecnie funkcjonuje w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich. Do jego zadań od początku istnienia należą:

1. promocja i opracowywanie informacji o mediacji;
2. współpraca z koordynatorami ds. mediacji, w szczególności w zakresie oceny funkcjonowania mediacji;
3. rozpoznawanie odwołań od decyzji prezesów sądów okręgowych w zakresie wpisu, odmowy wpisu oraz skreślenia z wykazu mediatorów w sprawach nieletnich;
4. opracowywanie rekomendacji działań wspierających mediację;
5. opracowywanie propozycji działań w zakresie promocji mediacji;

¹³ Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości Nr 55/08/DNWO z dnia 1.08.2005 r. w sprawie powołania Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości (Dz.Urz. Ministra Sprawiedliwości, rok 2005, nr 5, poz. 19).

¹⁴ <https://www.arch.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/dzialania-ministerstwa-sprawiedliwosci-w-przedmocie-mediacji/> (dostęp: 08.09.2021).

6. koordynowanie współpracy i wymiany doświadczeń z sądami, instytucjami państwowymi oraz innymi podmiotami krajowymi i międzynarodowymi na rzecz upowszechnienia mediacji;
7. upowszechnianie wiedzy na temat alternatywnych sposobów rozwiązywania sporów;
8. współdziałanie ze Społeczną Radą ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości;
9. podejmowanie działań na rzecz rozwoju dialogu społecznego w zakresie mediacji i pozostałych metod pozasądowego rozwiązywania sporów;
10. podejmowanie działań służących realizacji dyrektyw Unii Europejskiej w zakresie mediacji oraz
11. **realizacja i koordynacja działań w ramach organizacji Międzynarodowego Tygodnia Mediacji oraz innych działań Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczących mediacji.**

Od momentu wprowadzenia zmian w swojej strukturze, Ministerstwo położyło większy nacisk na promowanie MDM. W działania zaangażowało członków drugiej już kadencji Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości. Wśród wspomnianych członków znaleźli się m.in.: przedstawiciele sądów, Krajowej Rady Notarialnej, Naczelnej Rady Adwokackiej, Krajowej Izby Radców Prawnych i zawodowi mediatorzy¹⁵. Od początku swojej działalności Rada brała aktywny udział w pracach nad organizacją wydarzeń w związku z obchodami MDM. W 2010 r. zorganizowała konferencję: „Mediacja w systemie wymiaru sprawiedliwości”, która odbyła się w budynku Ministerstwa Sprawiedliwości i zgromadziła szerokie grono ekspertów chcących wymienić się doświadczeniami w zakresie alternatywnych metod rozwiązywania sporów, w szczególności mediacji.

W 2011 r. przewodnicząca Rady ds. ADR prof. Ewa Gmurzyńska, w imieniu jej członków, skierowała do mediatorów list zachęcający wszystkie ośrodki mediacyjne i inne organizacje promujące ideę polubownego rozwiązywania sporów do podjęcia w październiku — miesiącu mediacji — działań mających na celu upowszechnienie idei mediacji w różnych środowiskach. Aby podkreślić, że mediacja może być narzędziem rozwiązywania sporów także wśród dzieci i młodzieży (mediacja szkolna, rówieśnicza), Rada nawiązała współpracę z Rzecznikiem Praw Dziecka, czego owocem była konferencja: „Mediacja w Polsce — stan i perspektywy”, skierowana przede wszystkim do mediatorów oraz sędziów, w tym koordynatorów ds. mediacji w sądach¹⁶. W tym samym roku wydano „Kurier Mediacyjny”. Pierwszy numer otwierał list Prokuratora Generalnego do Czytelników. W publikacji ukazały się artykuły

¹⁵ https://www.arch.ms.gov.pl/Data/Files/_public/mediacje/adr2/zarz.-24-09-pr.pdf (dostęp: 09.09.2021).

¹⁶ https://www.arch.ms.gov.pl/Data/Files/_public/mediacje/mdm-2011/program-konferencji-mdm-19pazd-ziernika-2011.pdf (dostęp: 09.09.2021).

prezentujące szeroki wachlarz zastosowania mediacji, np. w sprawach sąsiedzkich, medycznych, szkolnych, rodzinnych czy karnych. Pojawił się również wywiad z zagranicznym ekspertem, członkiem *International Mediation Institute*¹⁷. Sukces publikacji przyczynił się do rozpoczęcia prac nad 2. numerem „Kuriera”, który wydany został z okazji Międzynarodowego Dnia Mediacji 2012. O zaletach mediacji wypowiedzieli się w nim Minister Sprawiedliwości, Prokurator Generalny, Rzecznik Praw Dziecka i Rzecznik Praw Obywatelskich. To pokazało, jak silną rangę ma teraz ta instytucja w Polsce. Dowodem na wzrost zainteresowania metodami ADR były także opublikowane w „Kurierze Mediacyjnym” dane: „Coraz więcej wiemy o mediacji. Coraz częściej jesteśmy gotowi z niej skorzystać. Ponad połowa Polaków deklaruje, że w sytuacji sporu skorzysta z niej”¹⁸. I rzeczywiście skorzystało. Co więcej, 80% osób, które nie osiągnęły porozumienia w mediacji, było z niej zadowolonych i poleciłoby ten sposób rozwiązywania sporów innym¹⁹. „Z satysfakcją odnotować należy wzrost zainteresowania ideą mediacji i jej praktycznym wykorzystywaniem, co jest skutkiem odtwarzania kultury dialogu i zaufania do tej formy rozwiązywania sporów ze strony społeczeństwa, przedsiębiorców, korporacji prawniczych czy praktyków wymiaru sprawiedliwości” — tymi słowami ówczesny Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości otworzył konferencję inaugurującą MDM 2012: „Mediacja — inna forma sprawiedliwości”. Zainteresowanie wydarzeniem, a także opinie środowiska dotyczące poruszonych tematów i wystąpień prelegentów nie budziły wątpliwości, że mediacja stała się szansą dla wymiaru sprawiedliwości.

Wszystko to przyczyniło się do decyzji dotyczącej wprowadzenia w Polsce, na wzór innych państw, obchodów Tygodnia Mediacji²⁰. Tydzień Mediacji organizowany jest regularnie od 2013 r. Od samego początku w jego obchodach udział biorą sądy, prokuratury, komisariaty policji, Służba Więzienna, ośrodki mediacyjne, kancelarie prawne, poradnie psychologiczne czy placówki oświatowe z całej Polski²¹. Grono partnerów Ministerstwa Sprawiedliwości poszerzyło się. Dołączyły do nich m.in.: Komenda Główna Policji, Centrum Mediacji przy Naczelnej Radzie Adwokackiej, Krajowa Rada Radców Prawnych oraz wydawnictwo Wolters Kluwer Polska. W samym 2013 r. w ramach Tygodnia Mediacji ponad 5000 osób skorzystało z dyżurów mediacyjnych i spotkań z mediatorami. Z przekazanych resortowi danych wynikało, że w obchody zaangażowało się 350 mediatorów.

W związku z tak wieloma inicjatywami towarzyszącymi obchodom Tygodnia Mediacji Ministerstwo Sprawiedliwości postanowiło publikować na swojej oficjalnej stronie internetowej harmonogram wydarzeń organizowanych na terenie całej

¹⁷ M. Leathes, *Kompetencje mediatora są jak prawda, piękno i szkła kontaktowe...*, „Kurier Mediacyjny”, Warszawa 2011, s. 6.

¹⁸ I. Kuban, *Polacy o mediacji*, „Kurier Mediacyjny”, Warszawa 2012, s. 1–2.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ <http://ombudsman.uw.edu.pl/en/2013-en/17-october-international-mediation-day/> (dostęp: 09.09.2021).

²¹ <https://www.kalbi.pl/miedzynarodowy-dzien-mediacji> (dostęp: 09.09.2021).

Rys. 1. Plakat promujący MDM 2013

Polski. Wydarzenia te kierowane były nie tylko do środowiska mediacyjnego, ale do wszystkich obywateli. Miały one na celu promocję mediacji i upowszechnienie wiedzy o niej w społeczeństwie. Były to najczęściej dyżury mediatorów, spotkania z sędziami, warsztaty, symulacje mediacji, konferencje, panele dyskusyjne, pikniki mediacyjne, konkursy dla dzieci i młodzieży itp. Za koordynację działań odpowiedzialne były sądy okręgowe. Wtedy też, we współpracy z wydawnictwem Wolters Kluwer Polska, powstał pierwszy plakat promujący Międzynarodowy Dzień Mediacji i Tydzień Mediacji. Trafił on do sądów na terenie całego kraju.

6. Kampania „Mediacja. Rozmowa, zrozumienie, rozwiązanie” i pierwsze międzynarodowe konferencje mediacyjne

Z uwagi na sygnalizowaną przez środowisko potrzebę promocji mediacji Wydział ds. Pokrzywdzonych Prześstępstwem i Promocji Mediacji (obecnie Wydział ds. Mediacji), w ramach realizacji projektu „Propagowanie alternatywnych metod rozwiązywania sporów” (Program Operacyjny „Budowanie potencjału instytucjonalnego i współpraca w obszarze wymiaru sprawiedliwości / Poprawa skuteczności wymiaru sprawiedliwości” współfinansowany ze środków Norweskiego Mechanizmu Finansowego 2009–2014), zamówił przygotowanie

kampanii społecznej na temat mediacji. Kampania ta prowadzona była w miesiącach luty — marzec 2016 r. Celem kampanii było m.in. zwiększenie częstotliwości prezentacji w mediach koncyliacyjnych wzorców konfliktu, dostarczenie opinii publicznej wiedzy ogólnej na temat mediacji, budowanie „marki” mediacji. W trakcie kampanii zorganizowano 16 konferencji w miastach wojewódzkich, przeprowadzono działania promocyjne w mediach społecznościowych oraz wyprodukowano spot o mediacji. Zainteresowanie mediacją przerosło oczekiwania organizatorów.

Wychodząc naprzeciw potrzebom obywateli i widząc, jak ważna dla społeczeństwa stała się mediacja, Ministerstwo Sprawiedliwości zorganizowało międzynarodową konferencję: „Mediacja misją dobrych usług” (ang. *Mediation as a mission of good offices*), której ideą była wymiana dobrych praktyk pomiędzy przedstawicielami podmiotów kierujących sprawy do mediacji, mediatorami oraz członkami środowisk akademickich, a także osobami aktywnie działającymi na rzecz metod ADR w Polsce i za granicą. Sukces wydarzenia przyczynił się do organizacji kolejnej konferencji międzynarodowej, tym razem z norweskim partnerem, organizacją *Trygg Laering (Safe Life)*. Wydarzenie — „Edukacja prawna młodzieży oraz mediacja w szkole — w świetle teorii i praktyki” — zainaugurowało Tydzień Mediacji 2017, podobnie jak zorganizowana w 2018 r. konferencja: „Uгода mediacyjna — jakość, skuteczność, satysfakcja”.

7. Międzynarodowy Dzień Mediacji 2019–2021

O ostatnich trzech latach bez wątplenia można powiedzieć, że to czasy alternatywnych metod rozwiązywania sporów. Wskazują na to nie tylko dane, jak np. osiągnięcie przez wskaźnik mediacji rekordowego wyniku albo dwudziestoprocentowy wzrost liczby spraw kierowanych do mediacji²². Wydarzeń organizowanych w związku z obchodami Międzynarodowego Dnia Mediacji było tak dużo, że wpłynęło to na przesunięcie przez Ministerstwo Sprawiedliwości corocznej konferencji mediacyjnej z października na listopad 2019 r. Konferencja ta: „Kultura Mediacji”, była kłamrą podsumowującą inicjatywy podjęte w czasie Tygodnia oraz Miesiąca Mediacji²³. Udział w niej wzięło 120 osób, ale chętnych było kilkukrotnie więcej. Był to kolejny sygnał świadczący o ponadprzeciętnym zainteresowaniu tematyką alternatywnych metod rozwiązywania sporów. Wskazywała na to również popularność kampanii promującej metody ADR, która przeprowadzona została na *Facebooku*, na stronie Mediacja. W czasie Tygodnia Mediacji publikowane były na niej codziennie posty na temat metod ADR. W 2019 r. posty te dotyczyły zasad mediacji, natomiast w 2020 r. poruszono

²² Postępowanie mediacyjne w świetle danych statystycznych; sądy rejonowe i okręgowe w latach 2006–2020, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/> (dostęp: 09.09.2021).

²³ Przyjęło się, że październik — w związku z przypadającymi na ten czas obchodami Międzynarodowego Dnia i Tygodnia Mediacji — stał się miesiącem mediacji.

Rys. 2. Plakat promujący MDM 2020

w nich tematykę e-mediacji i ODR (*Online Dispute Resolution*²⁴), które docenione zostały szczególnie podczas epidemii COVID-19 i związanych z nią obstrzeżeń.

8. Z myślą o najmłodszych, czyli o konkursie na plakat promujący Międzynarodowy Dzień Mediacji

Aby upowszechnić ideę mediacji oraz spopularyzować wśród dzieci i młodzieży metody ADR, Ministerstwo Sprawiedliwości zorganizowało konkurs na plakat promujący Międzynarodowy Dzień Mediacji 2020. Konkurs ten skierowany był do uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych i polegał na stworzeniu plakatu, który trafiłby m.in. do sądów, szkół, Centrów Arbitrażu i Mediacji oraz komisariatów policji. Spośród zgłoszonych 70 prac Komisja Konkursowa wybrała laureatów miejsc 1–12, w tym zwycięzcę, którego praca wykorzystana została do stworzenia plakatu.

Regulamin konkursu przewidywał również Nagrodę Publiczności. W głosowaniu na portalu *Facebook* (profil Mediacja) wzięło udział 83 003 użytkowników²⁵.

²⁴ <https://prawakonsumenta.uokik.gov.pl/odr/> (dostęp: 09.09.2021).

²⁵ <https://www.facebook.com/mediacja.gov/> (dostęp: 12.09.2021).

Prace laureatów miejsc 1–12 oraz praca laureata Nagrody Publiczności pojawiły się w kalendarzu mediacyjnym na 2021 rok, a także na wystawie prezentowanej na bramie siedziby Ministerstwa Sprawiedliwości. Odbyło się również uroczyste wręczenie nagród, w którym uczestniczył pan minister Marcin Romanowski.

Ubiegłoroczny sukces konkursu wpłynął na decyzję o zorganizowaniu 2. edycji. W tym roku zgłoszono 496 prac spełniających wymogi formalne. Komisja Konkursowa wybrała laureatów miejsc 1–12 oraz przyznała 20 wyróżnień. Internauci przyznali również — wzorem ubiegłego roku — Nagrodę Publiczności. Już w pierwszym tygodniu głosowania prace obejrzało prawie 85 000 użytkowników *Facebooka*²⁶. Czy tegoroczny plakat spodoba się miłośnikom mediacji? O tym dowiemy się dopiero za kilka tygodni...

9. Zakończenie

Międzynarodowy Dzień Mediacji od święta znanego tylko wybranej grupie odbiorców, szczególnie mediatorów i osób związanych z wymiarem sprawiedliwości, ewoluował do rangi święta, o którym mówią albo chociaż słyszeli niemal wszyscy, również najmłodszy. To pokazuje, jak na przestrzeni ostatnich kilku lat zmieniła się świadomość prawna obywateli i ich stosunek do rozwiązywania konfliktów. Wpływ na to, by mediacja była „pierwszym wyborem” w rozstrzygnięciu sporów, miały bez wątpienia inicjatywy organizowane i koordynowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości, współpraca z sędziami koordynatorami ds. mediacji, działalność Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości, a także zaangażowanie środowiska mediatorów, dla których od kilku miesięcy prowadzone są w ministerstwie prace nad projektem „Upowszechnienie alternatywnych metod rozwiązywania sporów poprzez podniesienie kompetencji mediatorów, utworzenie Krajowego Rejestru Mediatorów (KRM) oraz działania informacyjne”.

Bibliografia

Akty prawne

Zarządzenie Ministra Sprawiedliwości Nr 55/08/DNWO z dnia 1.08.2005 r. w sprawie powołania Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości (Dz.Urz. Ministra Sprawiedliwości, rok 2005, nr 5, poz. 19).

Literatura

A jak to robią Amerykanie? „Kurier Mediacyjny”, Warszawa 2012, s. 8;
Kuban Izabela, *Polacy o mediacji*, „Kurier Mediacyjny”, Warszawa 2012, s. 1–2;

²⁶ *Ibidem* (dostęp: 12.09.2021).

Lawrence Angel, *Capitulate or Else. San Diego's Mandatory Mediation Process and Procedural Fairness*, „Journal of Contemporary Legal Issues”, 2007, no. 16, s. 247–254;
 Leathes Michael, *Kompetencje mediatora są jak prawda, piękno i szkła kontaktowe...*, „Kurier Mediacyjny”, Warszawa 2011, s. 6.

Netografia

https://www.arch.ms.gov.pl/Data/Files/_public/mediacje/adr2/zarz.-24-09-pr.pdf (dostęp: 09.09.2021);
https://www.arch.ms.gov.pl/Data/Files/_public/mediacje/mdm-2011/program-konferencji-mdm-19pazd_ziarnika-20111.pdf (dostęp: 09.09.2021);
<https://www.arch.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/mediacje/dzialania-ministerstwa-sprawiedliwosci-w-przedmiocie-mediacji/> (dostęp: 08.09.2021);
<https://acrnet.org> (dostęp: 03.09.2021);
<https://acrnet.org/page/WhatWeDo> (dostęp: 03.09.2021);
<https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52002DC0196> (dostęp: 06.09.2021);
<https://www.facebook.com/mediacja.gov/> (dostęp: 12.09.2021);
<https://www.kalbi.pl/miedzynarodowy-dzien-mediacji> (dostęp: 09.09.2021);
<https://www.lublin.so.gov.pl/historia-mediacji,m,mg,282,303> (dostęp: 06.09.2021);
<https://www.mediate.com/articles/DorrG1.cfm> (dostęp: 03.09.2021; 06.09.2021);
<http://ombudsman.uw.edu.pl/en/2013-en/17-october-international-mediation-day/> (09.09.2021);
 Postępowanie mediacyjne w świetle danych statystycznych; sądy rejonowe i okręgowe w latach 2006–2020, <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/> (dostęp: 09.09.2021);
<https://prawakonsumenta.uokik.gov.pl/odr/> (09.09.2021);
https://solidarnosc.gda.pl/social-dialogue-key-to-development/social-dialogue-key-to-development-questions-answers/when-is-the-international-mediation-day-celebrated/?pd_f=89428 (dostęp: 03.09.2021);
<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mEDJwfqEYZMJ:bialapodlaska.sr.gov.pl/download/212/26534/194.pdf> (dostęp: 06.09.2021);
<https://www.wisefamousquotes.com/quotes-about-thomas-crum/> (dostęp: 03.09.2021).

Międzynarodowy Dzień Mediacji — rys historyczny, upowszechnienie, działania Ministerstwa Sprawiedliwości

Artykuł przybliży rys historyczny Międzynarodowego Dnia Mediacji (MDM) oraz Tygodnia Mediacji, wywodzących się z amerykańskiego *Conflict Resolution Day*. W pracy omówiono inicjatywy podejmowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości, mające na celu popularyzację alternatywnych metod rozwiązywania sporów, a także upowszechnienie wiedzy o mediacji. Skoncentrowano się na opisanu działalności Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości oraz sędziów koordynatorów ds. mediacji. Opisane zostały konferencje, publikacje, działania informacyjne i promocyjne oraz konkursy skierowane do środowiska mediatorów, a także do osób, które potencjalnie mogłyby być zainteresowane skorzystaniem z mediacji.

Słowa kluczowe: Międzynarodowy Dzień Mediacji, mediacje, alternatywne metody rozwiązywania sporów, ADR, Społeczna Rada ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości

International Mediation Day — historical overview, dissemination, activities of the Ministry of Justice

The article introduces the historical outline of the International Mediation Day and Mediation Week, originating from the American Conflict Resolution Day. The paper discusses initiatives undertaken by the Ministry of Justice aimed at popularizing alternative dispute resolution methods, as well as disseminating knowledge about mediation. The focus was on describing the activities of the Social Council for Alternative Dispute Resolution and the judges who are responsible for mediation development. Conferences, publications, information and promotion activities along with competitions addressed to the mediator community, as well as to people who could potentially be interested in mediation were described.

Key words: International Mediation Day, mediation, alternative dispute resolution methods, ADR, Social Council for Alternative Dispute Resolution

Marcin Smalcerz

Wydział ds. Mediacji Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich
Ministerstwo Sprawiedliwości
Marcin.Smalcerz@ms.gov.pl

Kierownik Projektu „Upowszechnienie alternatywnych metod rozwiązywania sporów poprzez podniesienie kompetencji mediatorów, utworzenie Krajowego Rejestru Mediatorów (KRM) oraz działania informacyjne”, Starszy Specjalista w Wydziale ds. Mediacji w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich w Ministerstwie Sprawiedliwości. Absolwent Wydziału Prawa Uniwersytetu Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie oraz Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie kierunku: stosunki międzynarodowe. Absolwent studiów podyplomowych z zakresu mediacji na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Koordynował prace nad włączeniem kwalifikacji w zakresie prowadzenia mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych, gospodarczych i rodzinnych do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji. Współorganizował wiele wydarzeń krajowych i międzynarodowych w zakresie promocji mediacji.

Projekt „Upowszechnienie alternatywnych metod rozwiązywania sporów poprzez podniesienie kompetencji mediatorów, utworzenie Krajowego Rejestru Mediatorów (KRM) oraz działania informacyjne” jako szansa na rozwój mediacji w Polsce

Rozwój technologiczny, który nastąpił w XXI wieku związany jest przede wszystkim ze skokowym postępem cyfryzacji we wszystkich obszarach życia społecznego. Obecnie nie jest możliwy powrót do rzeczywistości bez Internetu i usług cyfrowych. Codziennie korzystamy z aplikacji, które ułatwiają dostęp do towarów, usług, instrumentów finansowych, za pomocą których dokonujemy natychmiastowych płatności bankowych, zamawiamy jedzenie, wybieramy seans filmowy, rezerwujemy noclegi na całym świecie. Czas pandemii znacznie przyspieszył rozwój usług cyfrowych, powszechne stało się wykorzystanie środków komunikacji na odległość. Zmiany te objęły również wymiar sprawiedliwości, gdzie wprowadzono m.in. rozprawy online czy doręczenia elektroniczne dla pełnomocników. W tak gwałtownie zmieniającej się rzeczywistości niezbędna jest zmiana także podejścia do prowadzenia mediacji, jako usługi mogącej i będącej elementem tego systemu, czego przejawem było upowszechnienie prowadzenia spotkań mediacyjnych online. Projekt „Upowszechnienie alternatywnych metod rozwiązywania sporów poprzez podniesienie kompetencji mediatorów, utworzenie Krajowego Rejestru Mediatorów (KRM) oraz działania

informacyjne” współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego i realizowany w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój w ramach Działania 2.17 „Skuteczny wymiar sprawiedliwości” poprzez poprawę jakości wydawanych orzeczeń oraz zwiększenie skuteczności ich egzekwowania, realizowany jest we współpracy w partnerstwie z Centralnym Instytutem Analiz Polityczno-Prawnych, Konfederacją Lewiatan, Katolickim Uniwersyteciem Lubelskim Jana Pawła II oraz Regionalną Izbą Gospodarczą Pomorza. Partnerzy prowadzą Centra Arbitrażu i Mediacji, które powstały w ramach projektu Centra Arbitrażu i Mediacji, utworzone w ramach konkursu nr POWR.02.17.00-IP.04-00-001/17 oraz nr POWR.02.17.00-IP.04-00-0010/17.

1. Cel główny projektu

Głównym celem projektu jest profesjonalizacja zawodu mediatora poprzez utworzenie Krajowego Rejestru Mediatorów (KRM) oraz przeprowadzenie cyklu szkoleń mediacyjnych w ramach Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji¹, a także podniesienie wiedzy o e-mediacji oraz możliwości wykorzystania jej w sporach gospodarczych i pracowniczych. Działania zaplanowane w ramach przedmiotowego projektu przyczynią się do realizacji celu szczegółowego PO WER, w ramach którego projekt będzie realizowany, tj. poprawy jakości wydawanych orzeczeń oraz zwiększenie skuteczności ich egzekwowania. Osiągnięcie celu szczegółowego będzie możliwe poprzez utworzenie Krajowego Rejestru Mediatorów, podniesienie kompetencji mediatorów w ramach szkoleń przeprowadzonych w standardach Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji oraz webinarium w zakresie tematyki dotyczącej ODR (e-mediacji) oraz mediacji pracowniczych i gospodarczych, a także działań promocyjnych w zakresie mediacji i tworzonego Rejestru.

Projekt „Upowszechnienie alternatywnych metod rozwiązywania sporów poprzez podniesienie kompetencji mediatorów, utworzenie Krajowego Rejestru Mediatorów (KRM) oraz działania informacyjne” uwzględnia następujące działania:

1. przeprowadzenie prac analitycznych dotyczących potrzeb społecznych związanych z realizacją projektu oraz przygotowanie raportu z przeprowadzonych prac analitycznych dotyczących potrzeb związanych z realizacją projektu;
2. przeprowadzenie prac legislacyjnych wynikających z realizacji projektu;
3. przygotowanie i wdrożenie systemu informatycznego o nazwie Krajowy Rejestr Mediatorów (KRM);
4. przeprowadzenie cyklu ogólnopolskich szkoleń mediacyjnych zgodnych ze standardami Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji;
5. przeprowadzenie działań informacyjnych:

¹ W ramach ustawy z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. 2020, poz. 226, t.j.).

6. przeprowadzenie szkoleń w formie cyklu webinarów o tematyce dotyczącej mediacji online oraz mediacji pracowniczych i gospodarczych.

Działania realizowane w ramach projektu skierowane będą przede wszystkim do:

- obywateli zainteresowanych skorzystaniem z postępowania mediacyjnego,
- organów wymiaru sprawiedliwości jako kierujących sprawy do mediacji,
- mediatorów i osób, które chcą uzyskać uprawnienia mediacyjne.

2. Uzasadnienie potrzeby realizacji projektu

Pomimo oczywistych korzyści płynących z mediacji, takich jak m.in. szybkość, odformalizowanie, niższe koszty niż koszty procesu, zainteresowanie społeczeństwa tą alternatywną metodą rozwiązywania sporów nie jest nadal satysfakcjonujące.

Problem niewysokiej popularności mediacji zauważalny jest także w środowisku sędziów. Wśród przyczyn takiego stanu rzeczy autorzy raportu „Diagnoza stanu stosowania mediacji oraz przyczyn zbyt niskiej w stosunku do oczekiwanej popularności mediacji (2015)”², przygotowanego na zlecenie Ministerstwa Sprawiedliwości, wymieniają m.in. niską jakość zawieranych ugód mediacyjnych, niedostateczną informację o mediatorach oraz niską aktywność szkoleniową w zakresie mediacji. Z kolei jako bariery dla popularyzacji mediacji związane ze środowiskiem mediatorów oraz identyfikowane przez tę grupę w raporcie wskazano na m.in. brak jednolitych standardów funkcji mediatora, niedostateczne wymogi wobec kwalifikacji mediatorów oraz brak dostępu do mediatorów w mniejszych ośrodkach miejskich i na wsiach. Problemy te mogą pogłębiać się w obecnej sytuacji związanej z wprowadzeniem na terenie Polski w 2020 roku stanu epidemii COVID-19. Problemy powstałe w wyniku pandemii i wprowadzonego lockdownu na terenie całego kraju utrudniły prowadzenie mediacji bezpośrednich. Z tego powodu, rozwinęły się mediacje prowadzone w formie zdalnej, z użyciem narzędzi umożliwiających uczestnikom porozumiewanie się na odległość w czasie rzeczywistym.

Ponadto należy zauważyć, że brak jest obecnie systemu umożliwiającego weryfikację mediatorów wpisanych na listy stałych mediatorów prowadzone przez prezesów sądów okręgowych³ oraz listy mediatorów i ośrodków mediacyjnych. Brak procedur dotyczących weryfikacji osób wpisanych na listy mediatorów znacząco utrudnia potwierdzanie posiadanych przez nich kwalifikacji oraz prowadzenie postępowań dyscyplinarnych wobec mediatorów, którzy np. dopuścili się rażących uchybień w wykonywaniu obowiązków. Brakuje również

² *Raport metodologiczny. Diagnoza stanu stosowania mediacji oraz przyczyn zbyt niskiej w stosunku do oczekiwanej popularności mediacji*, przyg. Agrotec Polska sp. z o.o., Warszawa 2015 <https://www.gov.pl/attachment/cb132c4a-8e40-401d-9bdb-57c73427578d> (dostęp: 08.09.2021).

³ Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości w sprawie prowadzenia listy stałych mediatorów z dnia 20 stycznia 2016 r. (Dz.U. 2016, poz. 122).

ujednoliconej bazy danych pozwalającej oszacować aktualną liczbę mediatorów w Polsce. Na terenie kraju funkcjonuje 46 sądów okręgowych, w których prowadzone są odrębne listy stałych mediatorów. Wpisanych na nie jest łącznie około 3,5 tys. mediatorów. Z uwagi na brak przeszkód do wpisywania się przez mediatorów na kilka list, a także braku mechanizmu do ustalenia, czy mediator faktycznie świadczy usługi, nie jest możliwe precyzyjne ustalenie liczby aktywnych mediatorów. Utworzenie jednej ogólnopolskiej listy stałych mediatorów pozwoli określić rzeczywistą liczbę mediatorów.

Ministerstwo Sprawiedliwości gromadzi m.in. statystyki dotyczące mediacji, na podstawie których obserwujemy coraz większy wzrost zainteresowania tymi usługami w obszarze wymiaru sprawiedliwości⁴. Dlatego też niezbędne jest podjęcie działań na rzecz popularyzacji alternatywnych metod rozwiązywania sporów, w tym mediacji, w celu utrzymania zainteresowania stron sporu oraz organów prowadzących postępowanie mediacją oraz zwiększeniem wykorzystania tej instytucji w toku postępowania przed sądem.

Planowane działania w omawianym zakresie, mają na celu ułatwienie dostępu do rzetelnych i profesjonalnych mediatorów świadczących usługi mediacyjne.

3. Szczegółowy budżet projektu

Realizacja projektu KRM rozpoczęła się w czerwcu 2021 r. a jego zakończenie planowane jest na sierpień 2023 r. Przewidywany budżet na realizację projektu to 12 196 438, 62 zł, z czego 10 278 158,47 zł — 84,28% będzie finansowane ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego a 1 917 280,15 zł — 15,72% będzie finansowane ze środków budżetu państwa.

4. Przewidywane korzyści z realizacji projektu

Utworzenie Krajowego Rejestru Mediatorów przyczyni się do profesjonalizacji zawodu mediatora, ułatwi znalezienie mediatora o konkretnej specjalizacji. Ponadto, przyczyni się to do poprawy jakości ugód oraz wydawanych orzeczeń poprzez:

1. Poprawę komunikacji między organem kierującym sprawę do mediacji i mediatorami – przesyłanie korespondencji, protokołów, dokumentacji z postępowania mediacyjnego.
2. Aktualizację danych o działających mediatorach. Obecnie brak jest mechanizmów pozwalających na potwierdzenie danych dotyczących mediatorów. Utworzenie rejestru pozwoli na zautomatyzowanie powyższego procesu.
3. Przeprowadzenie cyklu szkoleń mediacyjnych w ramach Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji, a także podniesienie wiedzy o e-mediacji — pozwoli na zmniejszenie liczby i skrócenie czasu trwania postępowań sądowych oraz obniżenie kosztów wymiaru sprawiedliwości.

⁴ Szerzej por. <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 25.09.2021)

4. Realizacja projektu przyczyni się do podnoszenia kompetencji mediatorów oraz świadomości społecznej w zakresie mediacji, przebiegu postępowania mediacyjnego oraz korzyści płynących z mediacji poprzez:
- a) zwiększenie dostępności do profesjonalnie przeszkolonych mediatorów,
 - b) upowszechnienie mediacji (w tym e-mediacji) jako alternatywnej metody rozwiązywania sporów,
 - c) uporządkowanie list stałych mediatorów i rynku mediatorów w Polsce,
 - d) wzrost znaczenia mediacji jako instytucji zaufania publicznego,
 - e) podniesienie jakości ugód mediacyjnych,
 - f) eliminację luk kompetencyjnych,
 - g) zmniejszenie wpływu spraw w sądach, a także skrócenie czasu trwania postępowania.

Realizacja projektu w partnerstwie z wymienionymi wyżej podmiotami zapewni trwałość dotychczasowych interwencji podejmowanych przez resort w zakresie rozwoju mediacji w Polsce. Centra Arbitrażu i Mediacji posiadają doświadczenie w zakresie szkoleń z mediacji, w tym szkoleń mediatorów, co pozwoliło na powierzenie im w ramach projektu realizacji zadań w tym obszarze. Centra Arbitrażu i Mediacji jako podmioty osadzone w środowisku lokalnym, będą również zaangażowane w działania informacyjne, dotyczące propagowania idei mediacji w poszczególnych województwach. Do zadań jednego z partnerów, tj. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II należeć będzie dodatkowo przeprowadzenie prac analitycznych, dotyczących potrzeb społecznych związanych z realizacją projektu oraz przygotowanie raportu z przeprowadzonych badań. Każdy z partnerów projektu będzie działał w danym rejonie, w którym prowadzone będą szkolenia zgodne ze standardami ZSK, szkolenia o tematyce mediacji online oraz działania promocyjne.

5. Aktualny stan realizacji projektu

Projekt przewiduje realizację sześciu zadań, z czego każde zakłada dostarczenie poszczególnych wyników w projekcie. Zadanie nr 1: „Przygotowanie i przeprowadzenie prac analitycznych dotyczących potrzeb społecznych związanych z utworzeniem KRM oraz przygotowanie raportu z prac analitycznych” było realizowane od września 2020 r. do końca czerwca 2021 r., wykonawcą zadania był partner nr 3 — Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie. Zadanie dzieliło się na dwa etapy: 1. przeprowadzenie prac analitycznych w postaci badań jakościowych oraz badań ilościowych typu Omnibus w zakresie potrzeb społecznych związanych z realizacją projektu; 2. przygotowanie raportu z tych prac analitycznych.

Głównym wynikiem zadania było dostarczenie raportu, który posłuży do realizacji zadania nr 3 polegającego na utworzeniu systemu teleinformatycznego, czyli Krajowego Rejestru Mediatorów. Partner zakończył realizację zadania dostarczając ostateczną wersję raportu, który docelowo zostanie opublikowany na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości.

Zadanie nr 3 w projekcie polega na „Monitorowaniu zmian prawnych w zakresie tworzonego Krajowego Rejestru Mediatora” i dzieli się na dwa etapy realizacji. Pierwszy etap polegał na analizie bieżących przepisów prawnych pod kątem ich nowelizacji. Prowadzony był monitoring wpływu zmian prawnych na projektowane rozwiązania oraz zakres koniecznych do wprowadzenia zmian w przepisach prawa. Jego realizacja, bez opóźnień, zakończyła się 30 czerwca br.

Aktualnie przygotowywane są poszczególne akty prawne w zakresie tworzonego KRM, czyli np. likwidacja list stałych mediatorów, utworzenie podstawy prawnej systemu KRM oraz procedowanie innych aktów wykonawczych dotyczących funkcjonowania systemu informatycznego KRM.

Zadanie nr 3 polegające na opracowaniu i wdrożeniu Krajowego Rejestru Mediatorów podobnie jak zadanie nr 2 jest realizowane w całości przez lidera projektu, tj. Ministerstwo Sprawiedliwości. Produktem końcowym zadania jest system teleinformatyczny Krajowy Rejestr Mediatorów, który będzie wprowadzony w 2023 r.

Zadanie nr 3 przewiduje realizację projektu w dziewięciu etapach, a obecnie prowadzone są prace nad analizą biznesową systemu w oparciu o przygotowany raport z zadania nr 1.

Krajowy Rejestr Mediatorów będzie rejestrem publicznym, jawnym dla każdej zainteresowanej osoby. Będzie zawierał informacje o mediatorach prowadzących mediacje sądowe i pozasądowe. Rejestr będzie funkcjonował w ramach systemu teleinformatycznego i każda zainteresowana osoba po wejściu na stronę internetową Rejestru będzie miała możliwość wyszukania odpowiedniego mediatora. Wśród informacji udostępnionych w Rejestrze znajdują się m.in. imię i nazwisko mediatora, wykaz specjalizacji mediatora, dane umożliwiające kontakt z mediatorem, datę uzyskania uprawnień oraz kategorie spraw, w których mediator może prowadzić mediacje.

Oprócz wspomnianej powyżej funkcjonalności systemu pod względem informacyjnym jak i legalizacyjnym, tj. fakt wpisania mediatora do rejestru, który potwierdzi posiadane przez niego kwalifikacje, określone przepisami prawa i upoważniające do prowadzenia mediacji w określonych rodzajach spraw, system będzie umożliwiał w nim prace zarówno sędziom jak i mediatorom. Utworzenie systemu zakłada możliwość wprowadzenia wielu funkcjonalności, które usprawnią komunikację pomiędzy mediatorem a sądem. Planowane uruchomienie systemu datowane jest na koniec sierpnia 2023 r.

Aby KRM w sposób prawidłowy pełnił swoją rolę, w projekcie przewidziano przeprowadzenie cyklu szkoleń mediacyjnych (zadanie nr 4). Wszystkie szkolenia będą miały charakter ogólnopolski i przeprowadzone zostaną w każdym województwie.

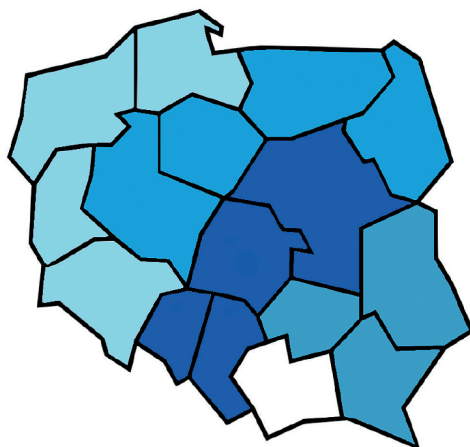
Szkolenia mają przyczynić się do niwelowania zdiagnozowanych wśród mediatorów luk kompetencyjnych, mają zwiększać dostępność do profesjonalnie przeszkolonych mediatorów, wpływając pozytywnie na wzrost jakości zawieranych ugód mediacyjnych oraz promocję mediacji. Projekt zakłada, że szkolenia zostaną przeprowadzone zgodnie ze standardami zawartymi w Zintegrowanym

Systemie Kwalifikacji (ZSK), a ich uczestnicy zyskają możliwość certyfikacji zgodnie z ZSK. Szkolenia zostaną przeprowadzone przez partnerów projektu, czyli wspomniane już Centra Arbitrażu i Mediacji, w trakcie trwania całego projektu.

W projekcie dla mediatorów została także zaplanowana organizacja szkoleń z zakresu e-mediacji (z uwzględnieniem zasad skutecznej komunikacji online), mediacji w sprawach pracowniczych i mediacji w sprawach gospodarczych, które zorganizowane będą w formie webinarium.

Szczegółowe informacje na temat projektu dostępne będą na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości, a także na stronach partnerów odpowiedzialnych za przeprowadzenie szkoleń: <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/rekrutacja-na-szkolenia>.

W projekcie został przewidziany podział administracyjny zadań dla 4 partnerów w wybranych województwach, który przedstawiono na poniższej mapie:

Zadania w projekcie:

1. Przygotowanie i przeprowadzenie prac analitycznych dot. potrzeb społecznych związanych z utworzeniem KRM oraz przygotowanie raportu z prac analitycznych – zadanie w całości realizowane przez **Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II**.
2. Przeprowadzenie cyklu szkoleń medialnych zgodnych ze standardami Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji - zadanie realizowane przez **wszystkich Partnerów**.
3. Przygotowanie i zrealizowanie działań informacyjnych – zadanie realizowane przez **wszystkich Partnerów**, przy czym część strictly promocyjna zostanie zrealizowana przez **Regionalną Izbę Gospodarczą Pomorza**.
4. Przygotowanie i przeprowadzenie szkoleń w formie cyklu webinarium o tematyce dotyczącej ODR (e-mediacji) oraz mediacji pracowniczych i gospodarczych oraz przygotowanie ujednoliconych materiałów dydaktycznych ze szkoleń – zadanie realizowane przez **wszystkich Partnerów**.

Podział terytorialny

- RIGP - Regionalna Izba Gospodarcza Pomorza
- CIAPP - Centralny Instytut Analiz Polityczno-Prawnych
- KL - Konfederacja Lewiatan
- KUL - Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
- CIAPP & KL - zadanie nr 2
- KUL - zadanie nr 4

Planowane jest również przeprowadzenie działań informacyjnych mających na celu dalsze upowszechnianie i rozwój alternatywnych metod rozwiązywania sporów, a także stworzenie płaszczyzny wymiany informacji oraz dobrych praktyk wśród osób zainteresowanych mediacją (tj. przede wszystkim wśród mediatorów, sędziów, pracowników sądów powszechnych, przedsiębiorców i obywateli).

Zaplanowane w zadaniu nr 5 działania informacyjne zostały zaprojektowane w taki sposób, aby dotrzeć do szerokiego grona odbiorców m.in. poprzez:

- seminaria dla potencjalnych stron mediacji w celu podniesienia świadomości w zakresie: możliwości wykorzystywania mediacji, spotkań mediatorów z przedstawicielami sądownictwa, organizację paneli dyskusyjnych z udziałem mediatorów, przedstawicieli środowiska prawniczego i pracowników sądów powszechnych, przedsiębiorców oraz nauczycieli akademickich,

- organizację cyklicznych spotkań i debat przedstawicieli mediatorów i przedsiębiorców,
- aktualizację stron internetowych Ministerstwa Sprawiedliwości jako podstawowego źródła informacji nt. mediacji,
- przygotowanie i dystrybucję broszur i plakatów informacyjnych, prezentujących korzyści z kierowania spraw do mediacji,
- opracowanie i dystrybucję dodatkowych materiałów do wykorzystania w bieżącej pracy zawodowej mediatorów — publikacji z zakresu prawa pracy, prawa gospodarczego i e-mediacji.

Zadanie koordynowane jest przez jednego z partnerów w projekcie, tj. Regionalną Izbę Gospodarczą Pomorza, która odpowiedzialna jest za nadzór realizacji działań promocyjnych. Partner odpowiedzialny był za przygotowanie strategii promocji projektu, *key visual* wraz z logotypem projektu (zob. poniżej)⁵, a także odpowiedzialny będzie za realizację działań promocyjnych na terenie całego kraju.

6. Działania planowane po realizacji projektu

Planowane na sierpień 2023 zakończenie realizacji projektu nie oznacza zakończenia projektu. Beneficjenci projektu zobowiązani są do utrzymania wprowadzonych rozwiązań po zakończeniu projektu. Wyniki projektu, m.in. system teleinformatyczny Krajowy Rejestr Mediatorów, będą na bieżąco modyfikowane pod kątem aktualnie dostępnych rozwiązań, mających na celu jak najłatwiejsze wykorzystanie systemu komunikacji pomiędzy zainteresowanymi stronami: obywatel — sąd — mediator, obywatel — mediator czy sąd — mediator.

Przygotowane przez Partnerów raporty: „Raport z badań nt. diagnozy mediacji, w tym potrzeb społecznych i oczekiwania dot. KRM oraz luk kompetencyjnych w zakresie szkoleń” czy też „Raport z działań informacyjnych” będą wykorzystane do analizy stanu mediacji w Polsce i możliwości wprowadzenia dalszych działań mających na celu popularyzację mediacji w Polsce.

Materiały szkoleniowe z 24 oraz 80 godzin szkoleń mediacyjnych zgodnych ze standardami Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji, materiały szkoleniowe dla uczestników webinarów: „Mediacje pracownicze i e-mediacje” oraz „Mediacje gospodarcze i e-mediacje”, broszury informacyjne na temat mediacji,

⁵ *Key visual* (ang.) — główny motyw graficzny.

powstałe w wyniku realizacji projektu, zostaną udostępnione na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości do ogólnego użytku.

Realizacja wielu szkoleń na temat mediacji pozwoli między innymi na popularyzację Zintegrowanego Sytemu Kwalifikacji, co w dalszej perspektywie wpłynie znacząco na poprawę jakości kształcenia mediatorów oraz usług, które świadczą.

Wykorzystana wiedza w trakcie realizacji projektu KRM pozwoli na zaplanowanie realizacji kolejnych zamierzeń w obszarze mediacji i alternatywnych metod rozwiązywania sporów.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. 2020, poz. 226, t.j.);

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie prowadzenia listy stałych mediatorów z dnia 20 stycznia 2016 r. (Dz.U. 2016, poz. 122).

Netografia

Raport Metodologiczny. Diagnoza stanu stosowania mediacji oraz przyczyn zbyt niskiej w stosunku do oczekiwanej popularności mediacji, przyg. Agrotec Polska sp. z o.o., Warszawa 2015, <https://www.gov.pl/attachment/cb132c4a-8e40-401d-9b-db-57c73427578d> (dostęp: 08.09.2021);

<https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/> (dostęp: 25.09.2021).

Projekt „Upowszechnienie alternatywnych metod rozwiązywania sporów poprzez podniesienie kompetencji mediatorów, utworzenie Krajowego Rejestru Mediatorów (KRM) oraz działania informacyjne” jako szansa na rozwój mediacji w Polsce

Artykuł dotyczy projektu „Upowszechnienie alternatywnych metod rozwiązywania sporów poprzez podniesienie kompetencji mediatorów, utworzenie Krajowego Rejestru Mediatorów (KRM) oraz działania informacyjne” jako szansy na rozwój mediacji w Polsce, przedstawia informacje na temat projektu, który realizowany jest w ramach Programu operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój i który finansowany jest z Funduszy Europejskich. W artykule zostały opisane podstawy podjęcia inicjatywy uruchamiającej projekt, a także informacje na temat realizowanych w jego ramach zadań.

Słowa kluczowe: Projekt KRM, Fundusze Europejskie, PO WER, Krajowy Rejestr Mediatorów, mediacja

Project „Dissemination of alternative dispute resolution methods by increasing the competences of mediators, establishing the National Register of Mediators and information activities” as a reason for prosperity of mediation in Republic of Poland

Article about „Dissemination of alternative dispute resolution methods by increasing the competences of mediators, establishing the National Register of Mediators and information activities” as a reason for prosperity of mediation in Republic of Poland, presents information about project which is implemented under the Knowledge Education Development Operational Program and which is financing from European Funds. The article describes the basics of taking the initiative to launch the project as well as information about performing tasks.

Key words: Project KRM, European Funds, PO WER, National Register of Mediators, mediation

Anna Krempleska

Wydział ds. Mediacji Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich
Ministerstwo Sprawiedliwości
Anna.Krempleska@ms.gov.pl

Referendarz sądowy delegowana do pełnienia obowiązków głównego specjalisty w Wydziale do Spraw Mediacji Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich w Ministerstwie Sprawiedliwości, w którym zajmuje się kwalifikacjami rynkowymi z mediacji włączonymi do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji. Absolwentka prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz Bezpieczeństwa Narodowego na Akademii Obrony Narodowej. Ukończyła aplikację adwokacką przy Okręgowej Radzie Adwokackiej w Warszawie. Doświadczenie zawodowe zdobywała pracując jako prawnik w warszawskich kancelariach. Prelegentka i współorganizatorka konferencji mediacyjnych.

Zintegrowany System Kwalifikacji — nowy sposób na podnoszenie kwalifikacji zawodowych mediatorów w kontekście kwalifikacji rynkowych z mediacji

Zwiększanie mobilności zawodowej oraz elastyczności na rynku pracy to wyrażenia znane przedsiębiorcom i obecne w polityce kadrowej zatrudniania pracowników na stanowiskach pracy, adekwatnych do ich wykształcenia i umiejętności. Coraz częstsze jest także planowanie kariery i utrzymywanie wysokiej sprawności zawodowej przez pracowników w horyzoncie czasu wykraczającym poza granicę osiągnięcia wieku emerytalnego. Jednocześnie zapewnienie równomiernej obsady kadrowej w poszczególnych gałęziach gospodarki oraz zmniejszanie stopy bezrobocia znajduje się w obszarze stałego zainteresowania poszczególnych państw członkowskich Unii Europejskiej.

Ograniczanie bezrobocia wymaga m.in. ułatwiania przebranżawiania zawodowego pracowników oraz urzeczywistniania idei „nauki przez całe życie” (ang. *lifelong learning*). Te koncepcje są zresztą od wielu lat rozwijane przez państwa członkowskie oraz dyskutowane na forum międzynarodowym przyjmując postać założeń oraz konkretnych działań w postaci różnych krajowych systemów kwalifikacji. Ogólne założenia, w zakresie zintegrowania różnych systemów kwalifikacji, znalazły odzwierciedlenie w wielu dokumentach unijnych (m.in. w Decyzji Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 grudnia 2004 r. w sprawie jednolitych ram wspólnotowych dla przejrzystości kwalifikacji i kompetencji (Europass) (2241/2004/WE)¹, czy w Zaleceniu Parlamentu

¹ Decyzja nr 2241/2004/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 grudnia 2004 r. w sprawie jednolitych ram wspólnotowych dla przejrzystości kwalifikacji i kompetencji (Europass) (Dz.Urz. UE 2004, L 390/6).

Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE)².

Propozycja połączenia różnych podsystemów kwalifikacji w jeden zintegrowany system została przeniesiona również na grunt krajowy — i przewidziana w wielu dokumentach programowych i strategicznych Rady Ministrów (m.in. w Krajowym Programie Reform na lata 2005–2008³). Zamysły programowe znalazły rozwinięcie w powstaniu krajowego systemu kwalifikacji nawiązującego do podobnych rozwiązań funkcjonujących w innych krajach Europy⁴. System ten, pod nazwą Zintegrowany System Kwalifikacji powstał na mocy ustawy z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji⁵, która weszła w życie 15 stycznia 2016 r.

Pojęcie Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (ZSK) zostało zdefiniowane w art. 2 pkt 25 ustawy jako wyodrębniona część Krajowego Systemu Kwalifikacji, w której obowiązują określone w ustawie standardy opisywania kwalifikacji oraz przypisywania poziomu Polskiej Ramy Kwalifikacji do kwalifikacji, zasady włączania kwalifikacji do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji i ich ewidencjonowania w Zintegrowanym Rejestrze Kwalifikacji, a także zasady i standardy certyfikowania kwalifikacji oraz zapewniania jakości nadawania kwalifikacji. W praktyce oznacza to, że w Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji gromadzone są różne kwalifikacje, które są odpowiednio opisane i uporządkowane.

Wszystkie włączone do ZSK kwalifikacje umieszczone są w Zintegrowanym Rejestrze Kwalifikacji, który jest publicznym rejestrem prowadzonym w systemie teleinformatycznym⁶. Każda kwalifikacja włączona do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji musi znaleźć się w Rejestrze. Zawarte są tam informacje dotyczące wymagań, które należy spełnić, aby uzyskać daną kwalifikację, a także informacje o instytucjach, które posiadają uprawnienia do ich nadawania (zdefiniowanych w ustawie jako instytucje certyfikujące). W rejestrze znajdują się kwalifikacje pełne, nadawane w systemie oświaty i szkolnictwa wyższego, a także kwalifikacje cząstkowe, w skład których wchodzi kwalifikacje uregulowane, rynkowe, nadawane po ukończeniu studiów podyplomowych oraz

² Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE) (Dz.Urz. UE 2006, L 394/10).

³ Krajowy Program Reform na lata 2005–2008 na rzecz realizacji Strategii Lizbońskiej, Przyjęty przez Radę Ministrów 27 grudnia 2005 r., <https://archiwum.mriips.gov.pl/praca/strategie-i-dokumenty-programowe/krajowy-program-reform-na-lata-2005-2008-na-rzecz-realizacji-strategii-lizbonskiej/> (dostęp: 27.08.2021).

⁴ Zob.: M. Ponikowska, *Podstawy prawne funkcjonowania krajowych systemów kwalifikacji w wybranych państwach Unii Europejskiej*. Broszura, przyg. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015; <https://kwalifikacje.edu.pl/podstawy-prawne-funkcjonowania-krajowych-systemow-kwalifikacji-w-wybranych-panstwach-unii-europejskiej/> (dostęp: 31.08.2021).

⁵ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. 2020, poz. 226, t.j.).

⁶ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym... *op. cit.*, art. 2 pkt 24.

kwalifikacje ze szkolnictwa zawodowego. Zintegrowany Rejestr Kwalifikacji prowadzony jest przez Instytut Badań Edukacyjnych.

Do istotnych pojęć związanych z ZSK, które warto przybliżyć przed dalszą analizą kwalifikacji, należą: walidacja, instytucja certyfikująca, podmiot zewnętrznego zapewniania jakości oraz polska rama kwalifikacji. Walidacja to sprawdzenie czy osoba ubiegająca się o nadanie określonej kwalifikacji, niezależnie od sposobu uczenia się tej osoby, osiągnęła wyodrębnioną część lub całość efektów uczenia się wymaganych dla tej kwalifikacji⁷. Instytucja certyfikująca to podmiot, który posiada uprawnienia do certyfikowania. Z kolei podmioty zewnętrznego zapewniania jakości monitorują spełnianie przez dane instytucje certyfikujące wymagań określonych w ustawie oraz prowadzą analizę funkcjonowania instytucji certyfikujących zmierzającą do diagnozy procesów związanych z certyfikowaniem oraz służącą zapewnianiu i doskonaleniu jakości kwalifikacji. Natomiast Polska Rama Kwalifikacji to opis ośmiu wyodrębnionych w Polsce poziomów kwalifikacji odpowiadających określonym poziomom europejskich ram kwalifikacji, sformułowany za pomocą ogólnych charakterystyk efektów uczenia się dla kwalifikacji na poszczególnych poziomach, ujętych w kategoriach wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych⁸.

Potencjał ZSK został dość szybko dostrzeżony w obszarze mediacji skutkując sukcesywnym włączaniem do systemu kolejnych kwalifikacji z tego zakresu tematycznego. Pierwsze kwalifikacje rynkowe z mediacji zostały włączone do ZSK w dniu 10 grudnia 2018 r.⁹ Kwalifikacja, którą można uznać za bazową nosi nazwę „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych” i przypisany został jej 5 poziom Polskiej Ramy Kwalifikacji.

Osoba przystępująca do walidacji z tej kwalifikacji musi posiadać kwalifikację pełną na poziomie 4 PRK. A zatem kandydat do walidacji powinien legitymować się świadectwem dojrzałości, dyplomem zawodowym¹⁰ lub dyplomem potwierdzającym kwalifikacje zawodowe¹¹. W kwalifikacji nie określono innych warunków wstępnych niezbędnych do przystąpienia do walidacji. Jest

⁷ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym... *op. cit.*, art. 2 pkt 22.

⁸ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym... *op. cit.*, art. 2 pkt 16.

⁹ Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 grudnia 2018 r. w sprawie włączenia kwalifikacji rynkowej „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych” do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (M.P. 2018, poz. 1198).

¹⁰ Po ukończeniu technikum albo po spełnieniu warunków, o których mowa w art. 10 ust. 3 pkt 2 lit. d ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, albo po ukończeniu branżowej szkoły II stopnia albo po spełnieniu warunków, o których mowa w art. 10 ust. 3 pkt 2 lit. c ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty — oraz po zdaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie.

¹¹ Po ukończeniu technikum lub szkoły policealnej albo po spełnieniu warunków, o których mowa w art. 10 ust. 3 pkt 2 lit. d ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, albo po ukończeniu branżowej szkoły II stopnia albo po spełnieniu warunków, o których mowa w art. 10 ust. 3 pkt 2 lit. c ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty — oraz po zdaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie.

to zatem kwalifikacja, którą można pojmować jako kwalifikację mediacyjną o charakterze podstawowym, spośród kwalifikacji mediacyjnych włączonych do ZSK, przewidzianą dla osób dopiero przystępujących do uzyskania uprawnień mediacyjnych oraz mediatorów (w szczególności tych, którzy czasowo nie świadczą usług mediacyjnych) chcących sprawdzić aktualność swojej wiedzy i zrewidować umiejętności. Uzyskanie tej kwalifikacji jest warunkiem *sine qua non* przystąpienia do walidacji z kwalifikacji dotyczącej prowadzenia mediacji w sprawach gospodarczych.

Walidacja kwalifikacji „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych” składa się z dwóch etapów: egzaminu teoretycznego (testu wiedzy) i egzaminu praktycznego. Osobie egzaminowanej podczas rozwiązywania testu nie wolno korzystać z innych aplikacji niż system do przeprowadzania egzaminu. Z kolei w części praktycznej stosowane mogą być różne metody weryfikacji: próbka pracy połączona z symulacją, rozmowa z komisją, analiza dowodów. Dowodami na potwierdzenie kwalifikacji mogą być m.in. poświadczenia przeprowadzonych mediacji wydane przez sąd lub ośrodek mediacji wraz ze zanonimizowanymi opisami symulacji mediacji oraz dokumentacją¹².

Zgodnie z charakterystyką kwalifikacji osoba, która pomyślnie przejdzie proces walidacji daje rękojmię należytego świadczenia usług mediacyjnych w sprawach należących do zakresu prawa cywilnego. Taka osoba jest gotowa do samodzielnego planowania i prowadzenia mediacji w sprawach cywilnych zarówno w postępowaniach sądowych, jak i pozasądowych. Potrafi stosować techniki zarządzania emocjami, dokonywać analizy konfliktu oraz wspierać strony w procesie kształtowania postanowień ugodowych. Do obecnej chwili siedem instytucji¹³ uzyskało status instytucji certyfikujących tę kwalifikację.

Kwalifikacją włączoną do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji równocześnie z kwalifikacją z mediacji w sprawach cywilnych jest kwalifikacja pod nazwą „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach gospodarczych”¹⁴.

Osoba przystępująca do walidacji tej kwalifikacji musi posiadać kwalifikację pełną na poziomie 6 Polskiej Ramy Kwalifikacji, a zatem legitymować się dyplomem ukończenia studiów wyższych (co najmniej I stopnia) lub studiów inżynierskich. Dodatkowo kandydat do walidacji musi posiadać potwierdzoną kwalifikację rynkową „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych” oraz udokumentowane przeprowadzenie co najmniej 5 mediacji w sprawach cywilnych (sądowych lub pozasądowych) w okresie ostatnich 5 lat przed

¹² Zob.: Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 grudnia 2018 r. w sprawie włączenia kwalifikacji rynkowej „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych” do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (M.P. 2018, poz. 1198).

¹³ Są to: Fundacja VCC, Centralny Instytut Analiz Polityczno-Prawnych, Polskie Centrum Mediacji, Konfederacja Lewiatan, Regionalna Izba Gospodarcza Pomorza, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie, SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny.

¹⁴ Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 grudnia 2018 r. w sprawie włączenia kwalifikacji rynkowej „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach gospodarczych” do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (M.P. 2018, poz. 1201).

przystąpieniem do walidacji. Warunki przystąpienia do walidacji dla kwalifikacji z prowadzenia mediacji w sprawach gospodarczych są zatem wyższe niż dla kwalifikacji z mediacji cywilnych, co czyni tę kwalifikację bardziej specjalistyczną oraz przeznaczoną dla osób już zaawansowanych w prowadzeniu mediacji.

W warstwie merytorycznej kwalifikacja wymaga znajomości siatki pojęciowej z zakresu prawa gospodarczego oraz metodyki prowadzenia mediacji w sprawach gospodarczych przy zachowaniu tajemnicy mediacji. Tę kwalifikację do chwili obecnej certyfikują cztery podmioty¹⁵.

Ostatnią kwalifikacją z zakresu mediacji dotychczas włączoną do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji jest „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach rodzinnych”. Kwalifikacja została włączona do ZSK 23 czerwca 2020 r.¹⁶

Kandydat do walidacji z tej kwalifikacji musi posiadać kwalifikację pełną na poziomie 6 PRK, przedstawić 4 protokoły oraz 4 studia przypadku z przeprowadzonych mediacji rodzinnych, w tym przynajmniej 2 studia ze spisana ugodą mediacyjną i przynajmniej 2, w ramach których odbyły się minimum 3 spotkania wspólne stron z przeprowadzonych przez siebie mediacji rodzinnych z ostatnich 3 lat przed przystąpieniem do walidacji. Tym samym jest to kolejna kwalifikacja skierowana do osób, które posiadają zaawansowaną wiedzę teoretyczną z zakresu prowadzenia mediacji rodzinnych oraz doświadczenie praktyczne.

Kwalifikacja jest dość rozbudowana, a osoba przystępująca do walidacji powinna posiadać wiedzę na temat zarówno podstaw prawa z zakresu spraw rodzinnych, jak również roli mediatora w tego rodzaju mediacjach, roli emocji w konflikcie oraz umiejętności wspierania stron w uzgadnianiu możliwych rozwiązań konfliktu. Tę kwalifikację certyfikują obecnie dwie instytucje certyfikujące¹⁷.

W dacie pisania niniejszego artykułu trwa procedura włączania przez Ministra Sprawiedliwości do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji czwartej kwalifikacji rynkowej z mediacji pod nazwą „Prowadzenie mediacji w sprawach karnych i o wykroczenia”¹⁸. Kwalifikacja wypełni obszar związany z postępowaniami karnymi oraz w sprawach o wykroczenia, w których mediacja od wielu lat próbuje uzyskać większy udział.

Jednym z założeń Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji jest umożliwienie osobom, które wiedzę oraz umiejętności nabyły często w wyniku kształcenia pozaformalnego, uzyskania kwalifikacji potwierdzających, iż są one należycie przygotowane do świadczenia określonych usług czy wykonywania konkretnych czynności zawodowych. Dodatkowo w kwalifikacji mogą zostać przewidziane

¹⁵ Są to: Fundacja VCC, Polskie Centrum Mediacji, SWPS Uniwersytet Humanistyczno-społeczny, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie.

¹⁶ Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2020 r. w sprawie włączenia kwalifikacji rynkowej „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach rodzinnych” do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (M.P. 2020, poz. 556).

¹⁷ Są to: Stowarzyszenie Mediatorów Rodzinnych oraz Polskie Centrum Mediacji.

¹⁸ Stan na dzień 01.09.2021 r.

pewne warunki wstępne, wymagane od kandydatów przystępujących do walidacji, tak jak w przypadku kwalifikacji z mediacji gospodarczych i rodzinnych, które wymuszają na kandydatach posiadanie również doświadczenia praktycznego.

Uzyskanie kwalifikacji wymaga bowiem posiadania określonych zasobów wiedzy i umiejętności, które są następnie weryfikowane podczas egzaminu nazywanego przez ustawę walidacją. Osiągnięcie pozytywnego wyniku walidacji pozwala uzyskać certyfikat, który w przypadku kwalifikacji z mediacji ważny jest 10 lat. Każda z kwalifikacji przewiduje przy tym inne warunki odnowienia certyfikatu. Walidację przeprowadzają instytucje certyfikujące, czyli podmioty, które uzyskały uprawnienia do certyfikowania. Instytucje certyfikujące zobowiązane są do opracowania i stosowania wewnętrznych systemów zapewniania jakości. Dotyczy to zasad postępowania, procedur, metod oraz rozwiązań organizacyjnych. Wewnętrzne systemy zapewniania jakości muszą składać się w szczególności z rozwiązań zapewniających rozdzielenie procesów kształcenia i szkolenia od walidacji, stałe monitorowanie i bieżącą ocenę walidacji i certyfikowania oraz ewaluację wewnętrzną walidacji i certyfikowania¹⁹. Rozwiązania te zostały przewidziane w celu zapewnienia jak najwyższej jakości prowadzonych walidacji oraz certyfikowania, a także ich doskonalenia.

„Wewnętrzny system zapewniania jakości” funkcjonujący w instytucji certyfikującej to nie jedyny składnik systemu zapewniania jakości walidacji i utrzymania wysokiego poziomu jakości kwalifikacji. Drugim istotnym elementem systemu kwalifikacji jest działanie podmiotów zewnętrznego zapewniania jakości. Podmioty zewnętrznego zapewniania jakości monitorują funkcjonowanie w instytucjach certyfikujących wewnętrznego systemu zapewniania jakości oraz spełniania przez instytucje certyfikujące wymagań ustawowych dotyczących w szczególności zapewniania warunków organizacyjnych i kadrowych umożliwiających przeprowadzanie walidacji zgodnie z wymaganiami ustawowymi²⁰. Podmioty zewnętrznego zapewniania jakości prowadzą również analizę funkcjonowania walidacji i certyfikowania oraz wewnętrznego systemu zapewniania jakości.

Wsparciem dla zapewnienia jak najwyższej jakości walidacji i certyfikacji są również obowiązki sprawozdawcze nałożone na podmioty zaangażowane w system kwalifikacji, m.in. obowiązek sporządzania przez instytucje certyfikujące, nie rzadziej niż raz na trzy lata, raportu z ewaluacji wewnętrznej, który powinien zawierać analizę dokumentacji z przebiegu walidacji i certyfikowania, ocenę metod stosowanych w walidacji oraz informacje o działaniach w zakresie doskonalenia metod walidacji i certyfikowania oraz działaniach w zakresie doskonalenia wewnętrznego systemu zapewniania jakości. Z kolei nie rzadziej niż raz na dwa lata instytucje są zobowiązane przedstawiać ministrom właściwym sprawozdania z działalności. Podmiot zewnętrzny zapewniania jakości jest natomiast zobowiązany sporządzać, nie rzadziej niż raz na pięć lat, raport z zewnętrznego zapewniania jakości wobec danej instytucji certyfikującej. Co

¹⁹ Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym... *op. cit.*, art. 63.

²⁰ Zob.: Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym... *op. cit.*, art. 41.

trzy lata podmiot zewnętrznego zapewniania jakości przedstawia ministrowi właściwemu sprawozdanie z wykonywanych zadań związanych z zewnętrznym zapewnianiem jakości w zakresie określonych grup kwalifikacji rynkowych.

Tak szerokie rozbudowanie systemu zapewniania jakości ma gwarantować faktyczną jakość kwalifikacji i wpłynąć na postrzeganie Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji jako wartościowego i wiarygodnego źródła wiedzy o kompetencjach potencjalnych pracowników oraz rozpoznawalnego znaku jakości dla otoczenia i samych kandydatów do walidacji.

Biorąc pod uwagę wszystkie wymienione elementy systemu kwalifikacji oraz zakresy tematyczne kwalifikacji z mediacji, system może stać się ważnym elementem kształcenia przyszłych mediatorów i podnoszenia kwalifikacji tych obecnie działających na rynku. Należy mieć oczywiście na uwadze, iż mowa jest tu o kwalifikacjach rynkowych, a więc takich, których zgłaszanie zarezerwowane zostało dla podmiotów wolnorynkowych, a dokładniej podmiotów prowadzących zorganizowaną działalność w obszarze gospodarki, rynku pracy, edukacji lub szkoleń. Minister właściwy²¹ rozpatruje wniosek o włączenie kwalifikacji rynkowej i dokonuje oceny celowości włączenia zgłoszonej kwalifikacji do ZSK, jednak podmiotem wnioskującym jest podmiot rynkowy. Może się zatem zdarzyć, że w danej dziedzinie działalności włączona zostanie jedna bardzo specjalistyczna kwalifikacja, w innej dziedzinie będzie włączonych wiele różnych kwalifikacji, a jeszcze w innej dziedzinie nie będzie włączonych żadnej kwalifikacji. Wszystkie kwalifikacje rynkowe są bowiem zgłaszane przez podmioty działające na rynku i w założeniu mają odpowiadać na potrzeby rynku. Dlatego też możliwe są również sytuacje, gdy kwalifikacja przestanie przystawać do rzeczywistości społeczno-gospodarczej i konieczna będzie jej modyfikacja²² albo nawet zostanie uznana za archiwalną. Taka sytuacja będzie mieć miejsce, jeżeli minister właściwy w wyniku przeglądu kwalifikacji stwierdzi, że w okresie trzech lat poprzedzających dokonanie przeglądu nie został wydany żaden dokument potwierdzający nadanie tej kwalifikacji lub ze względów społeczno-gospodarczych nadawanie kwalifikacji nie jest uzasadnione.

Zaprojektowane rozwiązania pozwalają z jednej strony zwiększyć dynamikę kwalifikacji, dostosować system kwalifikacji do zmian na rynku pracy i zapewnić jego użyteczność. Niosą ze sobą również zagrożenia fragmentaryczności kwalifikacji i braku spójności z uwagi na wspomniane włączanie kwalifikacji na wnioski podmiotów rynkowych, które opracowują wstępny kształt kwalifikacji i zestawy efektów uczenia się, których znajomością powinien odznaczać się kandydat przystępujący do walidacji.

²¹ Ministrem właściwym w rozumieniu ustawy o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji dla kwalifikacji z mediacji jest Minister Sprawiedliwości.

²² Modyfikacja kwalifikacji nie może dotyczyć nazwy kwalifikacji, przypisania poziomu Polskiej Ramy Kwalifikacji do kwalifikacji ani efektów uczenia się wymaganych dla kwalifikacji, jeżeli zmiana w zakresie efektów uczenia się skutkowałaby koniecznością zmiany nazwy kwalifikacji rynkowej lub przypisania innego poziomu Polskiej Ramy Kwalifikacji do tej kwalifikacji.

Mimo pewnych obaw o charakterze praktycznym Zintegrowany System Kwalifikacji powinien spełnić zakładane oczekiwania w zakresie zwiększenia elastyczności zawodowej pracowników. Dla mediatorów powinien stać się źródłem podnoszenia kwalifikacji, gdyż umożliwi zdobycie certyfikatu wskazującego na znajomość zagadnień teoretycznych oraz umiejętności praktyczne prowadzenia przez mediatora mediacji w danej specjalizacji, jak sprawy rodzinne czy gospodarcze.

Raport przygotowany przez Agrotec Polska sp. z o.o. na zlecenie Ministerstwa Sprawiedliwości pt. „Diagnoza stanu stosowania mediacji oraz przyczyn zbyt niskiej w stosunku do oczekiwanej popularności mediacji”²³, jako przyczyny zbyt niskiej popularności mediacji wśród sędziów, w odniesieniu do kwestii leżących po stronie mediatorów, wskazał m.in. niską jakość ugód mediacyjnych oraz niedostateczną informację o mediatorach. Co prawda od czasu publikacji raportu w 2015 r. minęło już kilka lat, jednak w obecnej, dynamicznej rzeczywistości i zmieniającym się otoczeniu prawnym dbanie o jakość usług mediacyjnych, precyzję w posługiwaniu się pojęciami z zakresu prawa oraz warsztat pisania ugód są tym bardziej istotne. W tym kontekście kwalifikacje z mediacji włączone do ZSK mogą stanowić wartościowe uzupełnienie wiedzy mediatorów, a utrzymywanie wysokiej jakości walidacji będzie temu sprzyjać.

Można przypuszczać, że z biegiem czasu, wraz z rozwojem Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji i coraz większą jego rozpoznawalnością również liczba kwalifikacji rynkowych z mediacji będzie wzrastać. Możliwe, że zgłoszone zostaną bardzo specjalistyczne kwalifikacje odnoszące się do prowadzenia mediacji w ściśle określonych kategoriach spraw np. z zakresu prawa pracy czy spraw dotyczących praw autorskich, które będą niejako uzupełniać kwalifikację bazową z mediacji w sprawach cywilnych, a kwalifikacja ta będzie utrzymana jako warunek wstępny przystąpienia do walidacji z kolejnych kwalifikacji z zakresu prawa cywilnego. Są to jedynie pewne przewidywania, niemniej jednak dotychczas włączone kwalifikacje z mediacji wydają się być już wartościowym wsparciem kształcenia mediatorów i podnoszenia ich kompetencji zawodowych.

Bibliografia

Akty prawne

- Decyzja nr 2241/2004/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 grudnia 2004 r. w sprawie jednolitych ram wspólnotowych dla przejrzystości kwalifikacji i kompetencji (Europass) (Dz.Urz. UE 2004, L 390/6);
Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 grudnia 2018 r. w sprawie włączenia kwalifikacji rynkowej „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach gospodarczych” do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (M.P. 2018, poz. 1201);

²³ *Raport metodologiczny. Diagnoza stanu stosowania mediacji oraz przyczyn zbyt niskiej w stosunku do oczekiwanej popularności mediacji*, przyg. Agrotec Polska sp. z o.o., s. 20, <https://www.gov.pl/attachment/cb132c4a-8e40-401d-9bdb-57c73427578d> (dostęp: 31.08.2021).

- Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 grudnia 2018 r. w sprawie włączenia kwalifikacji rynkowej „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych” do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (M.P. 2018, poz. 1198);
- Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2020 r. w sprawie włączenia kwalifikacji rynkowej „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach rodzinnych” do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (M.P. 2020, poz. 556);
- Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. 2020, poz. 226, t.j.);
- Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE) (Dz.Urz. UE 2006, L 394/10).

Netografia

- Krajowy Program Reform na lata 2005–2008 na rzecz realizacji Strategii Lizbońskiej, Przyjęty przez Radę Ministrów 27 grudnia 2005 r., <https://archiwum.mriips.gov.pl/praca/strategie-i-dokumenty-programowe/krajowy-program-reform-na-lata-2005-2008-na-rzecz-realizacji-strategii-lizbonskiej/> (dostęp: 27.08.2021);
- Ponikowska Marta, *Podstawy prawne funkcjonowania krajowych systemów kwalifikacji w wybranych państwach Unii Europejskiej. Broszura*, przyg. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015, <https://kwalifikacje.edu.pl/podstawy-prawne-funkcjonowania-krajowych-systemow-kwalifikacji-w-wybranych-panstwach-unii-europejskiej/> (dostęp: 31.08.2021);
- Raport metodologiczny. Diagnoza stanu stosowania mediacji oraz przyczyn zbyt niskiej w stosunku do oczekiwanej popularności mediacji*, przyg. Agrotec Polska sp. z o.o., <https://www.gov.pl/attachment/cb132c4a-8e40-401d-9bdb-57c73427578d> (dostęp: 31.08.2021).

Zintegrowany System Kwalifikacji — nowy sposób na podnoszenie kwalifikacji zawodowych mediatorów w kontekście kwalifikacji rynkowych z mediacji

W niniejszym artykule podjęto próbę zarysowania kilku istotnych zagadnień związanych z funkcjonowaniem Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji, który został wprowadzony ustawą z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji. Omówiono najważniejsze pojęcia oraz działania instytucji certyfikujących i podmiotów zewnętrznego zapewnienia jakości. Przybliżono charakterystykę kwalifikacji rynkowych z mediacji włączonych do systemu.

Artykuł skupia się na wskazaniu użyteczności Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji w kontekście podnoszenia kwalifikacji zawodowych mediatorów.

Słowa kluczowe: Zintegrowany System Kwalifikacji, kwalifikacje rynkowe, kwalifikacje rynkowe z mediacji, mediacja, kompetencje zawodowe mediatorów

Integrated Qualifications System — a new way to improve mediators' professional qualifications in the context of mediation market qualifications

This article outlines a few important issues connected to the functioning of the Integrated Qualifications System, which was introduced by the act of 22 December 2015 on the Integrated Qualification System. The author discusses the most important concepts of the system as well as operations of certifying bodies and external quality assurance entities. Next, the author writes about characteristics of market qualifications in mediation.

The article focuses on indicating the usefulness of the Integrated Qualification System in the context of improving mediators' professional qualifications.

Key words: Integrated Qualifications System, market qualifications, mediation, mediators' professional qualifications

Iwona Lewandowska-Pierzynka

Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Warszawski

Absolwentka prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz studiów podyplomowych z zakresu Prawa dowodowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Były urzędnik samorządowy. Aktualnie bierze czynny udział w badaniach na temat mediacji w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości w Warszawie. Jest doktorantką na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, a jej zainteresowania naukowe oscylują wokół mediacji karnych, w szczególności w sprawach nieletnich.

Obawy nieletnich przed instytucją mediacji

1. Wprowadzenie

Środowisko szkolne charakteryzuje się zróżnicowanymi sytuacjami spornymi, do których dochodzi na wielu płaszczyznach pomiędzy uczniami, nauczycielami czy rodzicami. Wiek i stopień rozwoju emocjonalnego ucznia sprawiają, że każdy konflikt staje się specyficzny, a do jego rozwiązania konieczne jest indywidualne podejście i zastosowanie odpowiednich metod zmierzających do zrozumienia swojego postępowania i wypracowania porozumienia.

Niewątpliwie nie tylko rodzice, ale również środowisko szkolne kształtuje młodego człowieka. Jak podkreśla A. Wojcieszczak oprócz edukacji, szkoła powinna uczestniczyć w aktywizacji uczniów w życiu społecznym:

„(...) zazwyczaj to właśnie w szkole uczniowie po raz pierwszy mają styczność z obowiązującymi normami i zasadami współżycia społecznego. Jest to także miejsce, w którym spotykają się osoby pochodzące z różnych środowisk, a często także kultur — są wychowywane w innych warunkach oraz przyswajają odmienne wartości”¹.

Powyższe odwołanie wskazuje na niezwykle istotną rolę szkoły, która już na wczesnych etapach życia dziecka pozwala mu przyswoić elementarne wartości jakimi powinien cechować się człowiek. Uczeń poznaje czym jest życzliwość czy tolerancja wobec drugiej osoby, jest to niezmiernie ważnym aspektem w budowaniu i funkcjonowaniu społeczeństwa². Szkoła powinna być zatem miejscem

¹ A. Wojcieszczak, *Mediacja rówieśnicza jako metoda kształtowania postaw prospołecznych i przeciwdziałania agresji wśród dzieci i młodzieży*, w: *Bezpieczne miasto: w poszukiwaniu wiedzy przydatnej praktykom*, red. J. Czapska, P. Mączyński, K. Struzińska, Kraków 2017, s. 222.

² M. Grudziecka, *Rozwiązywanie konfliktów szkolnych przy użyciu technik mediacyjnych — mediacje rówieśnicze w szkole*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli 2007, <http://www.tlumacz.at/materialy/mediacje.pdf> (dostęp: 08.09.2021).

wywołującym w młodym człowieku poczucie bezpieczeństwa, uczyć poprawnych relacji z rówieśnikami oraz funkcjonowania w grupie³.

Należy się zgodzić z A. Wojcieszczak i stwierdzić, że w dzisiejszych czasach uświadamianie młodych ludzi i kadry dydaktycznej w zakresie alternatywnych metod rozwiązywania sporów (ADR — *Alternative Dispute Resolution*) staje się koniecznością⁴. Edukacja podejmująca tematykę ADR od najmłodszych lat pozwala na budowanie społeczeństwa, którego obywatele potrafią rozwiązywać swoje problemy nie krzykiem, a rozmową. Działania edukacyjne pozwalają kształtować właściwą postawę, zachęcając do ugodowego rozstrzygnięcia konfliktów i współpracy, ale także wzajemnego szacunku i zrozumienia swoich racji. Skuteczna edukacja przyczynia się do eliminacji negatywnych postaw nieletnich, takich jak: zamknięcie, bunt, brak chęci podjęcia rozmowy, ale także pomaga w stworzeniu warunków do otwartego dialogu między młodzieżą. U młodych ludzi zaznajomionych z tematyką rozwiązywania konfliktów zmienia się psychiczne nastawienie do sytuacji spornych. Dzięki świadomości różnych metod osiągnięcia polubownego, konstruktywnego porozumienia sytuacje konfliktowe przestają jawić się jako bariery nie do pokonania, wywołujące frustrację i agresję.

Jak wskazuje J. Surzykiewicz — w ostatnich latach w związku z dynamicznym rozwojem mediów społecznościowych, coraz bardziej popularne stają się ataki werbalne. Celem tego typu zachowań jest przede wszystkim dążenie do wykluczenia jednostki z grupy rówieśniczej⁵. Przykładem może tu być, zdaniem A. Borkowskiej, rozpowszechnianie nieprawdziwych treści mających na celu kompromitację drugiej osoby, nękanie poprzez wysyłanie wiadomości tekstowych lub podszywanie się pod kogoś w Internecie⁶. Jak wskazuje literatura przedmiotu zachowania agresywne stosowane są w coraz to nowych obszarach, dlatego też należałoby zastanowić się nad wypracowaniem skutecznych metod, które z jednej strony przeciwdziałałyby agresji, ale z drugiej pozwalałyby na uświadomienie ucznia i nabycie przez niego prospołecznych postaw, zmierzających do stworzenia sprzyjającego środowiska szkolnego. Zatem zadaniem szkoły, w obliczu ciągle rosnących zagrożeń, jest przede wszystkim nauczanie, ale również spełnianie funkcji wychowawczo-opiekuńczej czy wspomagającej rozwój młodego człowieka⁷.

³ E. Nerwińska, *Psychospołeczne uwarunkowania bezpieczeństwa w szkole*, Ośrodek Rozwoju Edukacji [bdw], <http://www.ore.edu.pl> (dostęp: 08.09.2021).

⁴ A. Wojcieszczak, *Mediacja rówieśnicza*, s. 229.

⁵ J. Surzykiewicz, *Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjoekologiczne*, Warszawa 2000, s. 13–14.

⁶ A. Borkowska, J. Szymańska, M. Witkowska, *Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole. Poradnik dla nauczycieli*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2012, https://bezpiecznaszkola.men.gov.pl/wp-content/uploads/2015/09/agresja_i_przemoc_poradnik_nauczyciel_przeciwdziaanie_agresji_i_przemocy_w_szkole.pdf (dostęp: 08.09.21).

⁷ A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki społecznej. Praca socjalna i kulturalna*, Warszawa 1974, s. 112.

Z całą pewnością można stwierdzić, że kluczowym aspektem edukacji szkolnej jest przeciwdziałanie sytuacjom wywołującym agresję, przebudowa interpersonalnych relacji i tym samym tworzenie przyjaznego dla ucznia środowiska⁸. Z punktu widzenia placówki oświatowej staje się to o tyle ważne, że szkoła jest również miejscem starć trudnych sytuacji spowodowanych np. odmiennymi poglądami, wyglądem, potrzebami czy oczekiwaniami. Zjawiskiem nieuchronnym, wpisującym się w nasze codzienne życie jest konflikt⁹. Młodzi ludzie często wdają się w sytuacje wywołujące agresję. Przede wszystkim powodem tego typu zachowań jest rywalizacja rówieśnicza, której towarzyszą uczucia takie jak zazdrość, chęć zemsty, odwetu czy niechęć do drugiego człowieka¹⁰.

2. Rola mediacji rówieśniczych w rozwiązywanie konfliktów w szkole — zarys problemu

Mediacja należy do jednych z narzędzi rozwiązywania szkolnych sporów¹¹. Nie ulega wątpliwości, że dzięki niej w środowisku uczniowskim kształtuje się postawę aktywności oraz poszukiwania ugodowego rozstrzygnięcia konfliktu. Należy wskazać, że jest to także forma konstruktywnego rozwiązywania problemów. W procedurę mediacji szkolnej zaangażowane są osoby takie jak: mediator, zwaśnione strony oraz opiekun, którym najczęściej jest pedagog bądź nauczyciel. Funkcję mediatora natomiast mogą pełnić zarówno dorośli, jak i właściwie przygotowana do tego młodzież. Należy pamiętać o tym, że osoba trzecia musi być bezstronna, tak aby do końca zachować obiektywny punkt patrzenia na sprawę. Dorośli mediatorzy to najczęściej pedagodzy, psychologowie czy nauczyciele. Dzięki starannym przygotowaniom, funkcję neutralnej osoby trzeciej pełnią również mediatorzy rówieśniczy. Stanowi to wynik zaangażowania uczniów w coraz częściej powstające przy szkołach — centra mediacji¹². Aby rozpocząć procedurę mediacji rówieśniczej należy zapoczątkować ją wnioskiem. Takie podanie może złożyć każda ze zwaśnionych stron, ale również nauczyciel czy dyrektor placówki. Wniosek powinien zostać złożony do opiekuna mediacji. Prawidłowa procedura wszczęcia postępowania mediacyjnego wiąże się z wyznaczeniem terminu rozstrzygnięcia sprawy oraz wskazaniem mediatora obecnego

⁸ Rządowy program „Bezpieczna i przyjazna szkoła”, cz. I, s. 3–4, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/raport-z-badania-ewaluacyjnego-rzadowego-programu-na-lata-2014-2016-bezpieczna-i-przyjazna-szkola-z-2014-r> (dostęp: 08.09.2021).

⁹ H. Gasik, *Metody rozwiązywania sytuacji konfliktowych w szkole*, Ośrodek Rozwoju Edukacji [bdw], https://bezpiecznaszkola.men.gov.pl/wp-content/uploads/2015/09/metody-rozwiazywania_all.pdf (dostęp: 08.09.2021).

¹⁰ K. Ratkowska, *Mediacja — sposób rozwiązywania konfliktów*, www.ko.olsztyn.pl/elblog/WYCHOW_I_PROF/Mediacje1.htm (dostęp: 08.09.2021).

¹¹ J. Śliwa, *Rozwiązywanie konfliktów w szkole*, w: *Rozwiązywanie konfliktów w szkole, materiały pokonferencyjne*, red. I. Zajączkowska, Szczecin 2006, s. 49.

¹² Szkolne Centrum Mediacji, www.pozytywnazmiana.pl/szkolenia/szkolne-centrum-mediacji (dostęp: 08.09.2021).

podczas rozwiązywania konfliktu¹³. Mediacja musi przebiegać w zgodzie z czterema podstawowymi zasadami: bezstronnością, neutralnością, poufnością, a także musi być ona w pełni dobrowolna. Oprócz tych niezmiennych reguł dodatkowo przy mediacjach rówieśniczych pojawia się założenie o niestosowaniu kar. Rezygnacja z sankcji ma wpłynąć pozytywnie na atmosferę przeprowadzanych negocjacji i w ten sposób sprzyjać polubownemu rozstrzygnięciu. Uczniowie przystępujący do postępowania mediacyjnego nie mogą ponosić więc kar, które mogłyby być wymierzone przez rodziców bądź nauczycieli¹⁴.

Proces mediacji rówieśniczych składa się z trzech podstawowych etapów:

- przygotowania
- procesu
- i podsumowania.

Mediatorzy rówieśnicy w trakcie przeprowadzenia mediacji postępują według określonych zasad. Przede wszystkim zapewniają uczniów o tym, że pozostają wobec nich całkowicie neutralni. Ponadto informują o obowiązujących zasadach dyskusji. W trakcie mediacji rówieśniczej nie jest dopuszczalne stosowanie wyzwisk czy przerywanie drugiej stronie. Młodzi ludzie przystępujący do mediacji powinni mieć możliwość opowiedzenia swojej historii czy też przedstawienia swojego punktu widzenia na dane zdarzenie. Kolejną praktyką jest wypracowanie wspólnego porozumienia, które również może być realizowane poprzez zadawanie pytań stronom. Kiedy nie jest możliwe znalezienie rozwiązania konfliktu, należy zgłosić się do osoby dorosłej, która budzi w nas poczucie zaufania¹⁵. Postępowanie mediacyjne kończy się sporządzeniem ugody mediacyjnej, która podpisywana jest zarówno przez mediatora jak i strony konfliktu. W razie niedotrzymania warunków zawartych w porozumieniu, sprawa może ponownie wrócić do mediacji bądź zostać rozstrzygnięta przez nauczyciela czy dyrektora placówki oświatowej.

Warto zwrócić uwagę, że w mediacjach rówieśniczych, mogą brać udział również uczniowie — nie tylko jako strony konfliktu, ale także jako mediatorzy. Przy takich mediacjach szkolnych najlepiej sprawdza się model, w którym występuje dwóch mediatorów — tzw. model ko-mediacyjny. Stosowany jest na gruncie szkolnym przede wszystkim ze względu na wiek uczestników i chęć zapewnienia im bezpieczeństwa oraz wsparcia. Dodatkowo należy wskazać, że dzięki tej metodzie młodzi mediatorzy mogą w pełni obiektywnie ocenić zaistniały konflikt (większe zrozumienie podłoża konfliktu i problemów w środowisku rówieśniczym). Obecność neutralnej osoby trzeciej, czyli mediatora, musi być zawsze zaakceptowana przez strony biorące udział w postępowaniu.

¹³ M. Cetera, D. Fedorowska, *MEDIATOR — nowe umiejętności i kwalifikacje dla pedagoga i psychologa*, Wrocław 2010, s. 79.

¹⁴ *Ibidem*, s. 79–80.

¹⁵ R. Raszewska-Skałecka, M. Szczepkowska, *Mediacje w środowisku szkolnym na tle rozważań prawnopsychologicznych — skuteczność i ograniczenia mediacji rówieśniczych*, w: M. Tabernacka i R. Raszewska-Skałecka, *Mediacje w społeczeństwie otwartym*, Wrocław 2012, s. 188.

Wybór mediatora rówieśniczego powinien być skierowany na wyłonienie osób zarówno cieszących się zaufaniem w środowisku szkolnym, jak i wyróżniających się różnego rodzaju umiejętnościami. Szczególny nacisk kładziony jest na posiadanie przez jednostki tzw. umiejętności miękkich — czyli kompetencji osobistych oraz interpersonalnych. Jeżeli uczeń nie posiada podanych zdolności, a jest zainteresowany procesem mediacji, warto sprawdzić czy ma predyspozycje do ich rozwijania i wykształcenia.

Z całą pewnością należy przyznać, że sytuacje konfliktowe, które rozwiązywane są bezpośrednio przez uczniów sprawiają, że młodzi ludzie stają się bardziej odpowiedzialni, nabywają umiejętności poprawnego komunikowania się oraz rozwiązania i zapobiegania sporom. Mediacja uczy tolerancji, akceptowania i poznawania różnych systemów wartości, wpływa na kształtowanie postaw moralnych, kluczowych w funkcjonowaniu w życiu szkolnym. Młodzież, której zaszczepiono ideę mediacji nabywa umiejętności radzenia sobie z konfliktami i zapobiegania im w przyszłości. Co ciekawe nie tylko dotyczy się to mediatorów rówieśniczych, ale również uczniów, kadry dydaktycznej czy nawet rodziców. Mediatorzy rówieśniczy przechodzą liczne szkolenia, w ramach których zapoznawani są ze strukturą konfliktu, rodzajami komunikatów, procesem mediacji, jak i umiejętnościami społecznymi, umiejętnościami aktywnego słuchania czy treningiem asertywności. Po każdej przeprowadzonej mediacji uczniowie poddawani są superwizji, przez co mają możliwość wyjścia z roli i uwolnienia się od negatywnych emocji spowodowanych „uczestniczeniem” w sporze¹⁶. J. Piórkowska wskazuje, że:

„Zrozumienie konfliktu, nazwanie go i spojrzenie na niego jak na problem do rozwiązania, a nie, jak na walkę z drugim człowiekiem, jest doskonałą okazją do zmiany postaw nie tylko młodych ludzi, którzy w przyszłości będą mogli wykorzystać tę wiedzę w kontaktach z rówieśnikami, w swoich rodzinach, w ogóle w codziennym życiu”¹⁷.

Szkoły starają się zainteresować uczniów tematyką mediacji, pokazując możliwości i rezultaty jakie za sobą niesie. Przede wszystkim niektóre z placówek oświatowych realizują projekty edukacyjne, chociażby: „Nie boimy się konfliktów! Szkoła mediacji szkolnych”¹⁸. Kolejną z takich inicjatyw jest działalność Polskiego Centrum Mediacji. To ono w 2002 r. jako pierwsze prowadziło projekt profilaktyczno-edukacyjny dotyczący mediacji i przeprowadziło także konkurs skierowany do szkół gimnazjalnych. Program dotyczył zmiany postrzegania konfliktu. Kształcenie w tym zakresie młodych ludzi wydawało się odpowiedzią na brak umiejętnego prowadzenia dialogu w szkołach. Zaczęto

¹⁶ M. Cetera, D. Fedorowska, *op. cit.*, s. 93.

¹⁷ J. Piórkowska, *Mediacje rówieśnicze*, <https://www.metis.pl/remository/Itemid,8/func,fileinfo/id,320/> (dostęp: 08.09.2021).

¹⁸ *Nie boimy się konfliktów! Szkoła mediacji szkolnych. Prezentacje szkół — uczestników projektu*, www.fio.org.pl (dostęp: 08.09.2021).

dostrzegać ogromną potrzebę uświadamiania zarówno uczniów, jak i nauczycieli w zakresie mediacji. Dzięki temu młodzież mogła zrozumieć, czym jest sprawiedliwość naprawcza i naprawienie wyrządzonej rówieśnikowi szkody. Przedstawiano zadośćuczynienie, jako ważny element doprowadzenia do pojednania zwaśnionych stron. Tym samym przywracano szkolny ład sprzed konfliktu.

Dzisiaj polska szkoła potrzebuje większej ilości programów i projektów, które pomogą w procesie wychowawczym¹⁹, służyć ma temu mediacja. Promocja idei alternatywnego rozwiązywania konfliktów pozwoli na sukcesywne zwiększanie liczby osób, biorących udział w takim rozwiązywaniu sporów. Uczestnictwo w procesie mediacyjnym stanie się okazją do rozwinięcia relacji społecznych skutecznego komunikowania się bez przemocy oraz umiejętności współpracy z rówieśnikiem. Nastawienie mediacji na profilaktykę przemocy pokazuje, jak ważne jest wprowadzenie jej w szkołach.

3. Założenia metodologiczne

W badaniu własnym zastosowano sondaż diagnostyczny w postaci autorsko opracowanego formularza ankietowanego. Celem badań własnych była próba rozpoznania opinii, nastawienia i wiedzy nieletnich na temat mediacji. Respondentom zadano następujące pytania szczegółowe:

1. Czy wiesz czym jest mediacja?
2. Czy wiesz gdzie znaleźć informacje na temat mediacji?
3. Czy często znajdujesz się w sytuacjach konfliktowych, których nie potrafisz sam rozwiązać?
4. Czy w sytuacji, kiedy kłócisz się z kimś, chciałbyś otrzymać pomoc od osoby trzeciej w rozwiązaniu problemu?
5. Czy gdy jesteś świadkiem sytuacji konfliktowych, to masz chęć pomóc stronom konfliktu w jego rozwiązaniu?
6. Czy chciałbyś, żeby twój nauczyciel lub psycholog szkolny wstąpił w rolę mediatora w sytuacji konfliktowej, która ciebie dotyczy?
7. Czy uważasz, że twoja szkoła jest dobrym (bezpiecznym) miejscem do przeprowadzania mediacji rówieśniczych?
8. Czy kiedykolwiek brałeś udział w postępowaniu mediacyjnym prowadzonym przez profesjonalnego mediatora?
9. Czy uważasz, że mediacja jest skuteczną formą rozwiązania sporu?

W przedmiotowym badaniu uczestniczyło 112 osób w wieku od 12 do 17 lat.

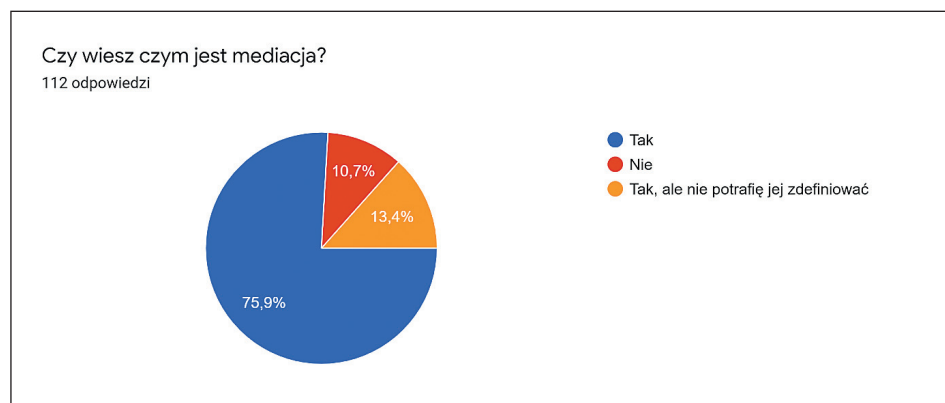
Na pierwsze pytanie — czym jest mediacja, twierdzącej odpowiedzi udzieliło 75,9% ankietowanych, 10,7% wskazało, że nie posiada wiedzy na temat mediacji, natomiast 13,4% ankietowanych stwierdziło, że pomimo wiedzy ogólnej w przedmiotowym zakresie, nie potrafi w sposób poprawny jej zdefiniować. Na podstawie przedstawionych wyników można wnioskować, iż pomimo ogólnej świadomości dotyczącej istnienia instytucji mediacji, zachodzi pilna potrzeba

¹⁹ A. Wojcieszczak, *Mediacja rówieśnicza*, s. 229.

kontynuowania popularyzacji tego zagadnienia przez władze publiczne. Przedstawiony wniosek podyktowany jest faktem, że łącznie 24,1% ankietowanych nie wie bądź nie potrafi zdefiniować instytucji mediacji, co w ogólnej liczbie badanych stanowi znaczny odsetek. Potrzebę dalszej popularyzacji mediacji potwierdzają kolejne wyniki badania związane z wiedzą, gdzie można uzyskać informacje na jej temat. Niemalże jedna trzecia ankietowanych (29,5%) nie wie skąd czerpać wiedzę w tym zakresie. Pomimo, że zdecydowana większość, bo aż 70,5% ankietowanych wskazało, że wie gdzie i w jaki sposób pozyskać informacje na temat mediacji, to i tak odsetek osób nieposiadających takowej wiedzy jest znaczny i przewyższa uprzednio zaprezentowany wskaźnik braku wiedzy o samej instytucji.

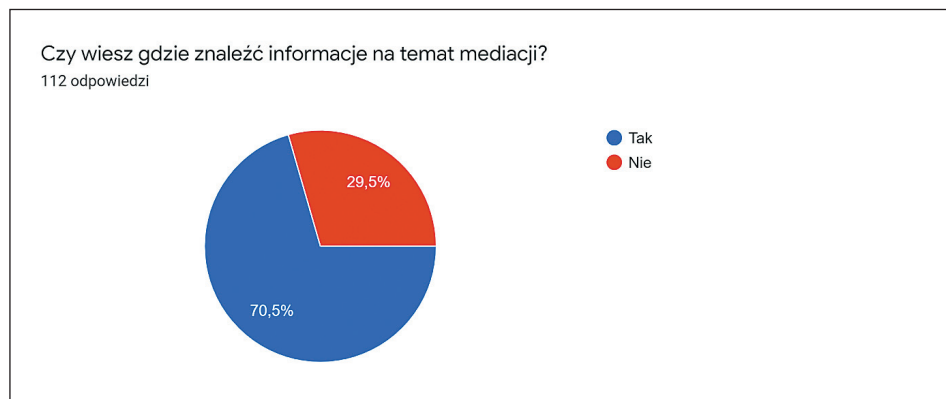
Kolejną część badania poświęcono diagnozie preferencji respondentów w zakresie indywidualnego odbioru i potrzeb dotyczących rozwiązywania potencjalnych konfliktów.

Większość badanych w odpowiedzi na pytanie dotyczące częstotliwości znajdowania się w sytuacji konfliktowej, której nie potrafią sami rozwiązać zadeklarowało, że stosunkowo rzadko znajdują się w takich sytuacjach. 74,1% ankietowanych deklaruje, że w sytuacji konfliktowej znajdują się raz w miesiącu lub rzadziej, 9,8% popada w taki konflikt raz w tygodniu i dokładnie taki sam odsetek znajduje się w sytuacjach konfliktowych raz na dwa tygodnie. Najmniejszą grupę stanowią ci, którzy popadają w sytuacje konfliktowe częściej niż raz w tygodniu, takiej odpowiedzi na przedmiotowe pytanie udzieliło 6,3% badanych. Analiza zaprezentowanych danych pozwala na sformułowanie tezy, że konflikty dla większości badanych są zjawiskiem dość rzadkim i nie stanowią istotnego problemu. Niemniej jednak łącznie 25,9% badanych podaje, że częstotliwość popadania w konflikty występuje u nich częściej niż raz w miesiącu, co nie tyle powinno budzić niepokój, a skutkować koniecznością monitorowania zjawiska.

Wykres 1. Wiedza respondentów dotycząca instytucji mediacji

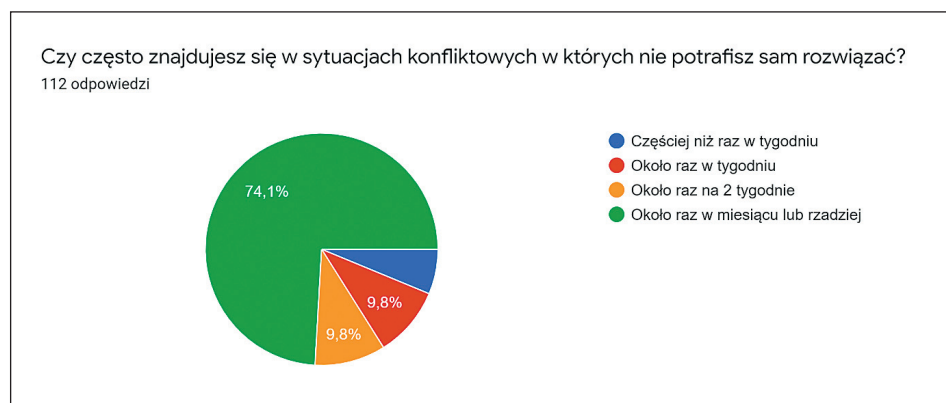
Opracowanie własne.

Wykres 2. Wiedza respondentów dotycząca źródeł pozyskiwania informacji o instytucji mediacji

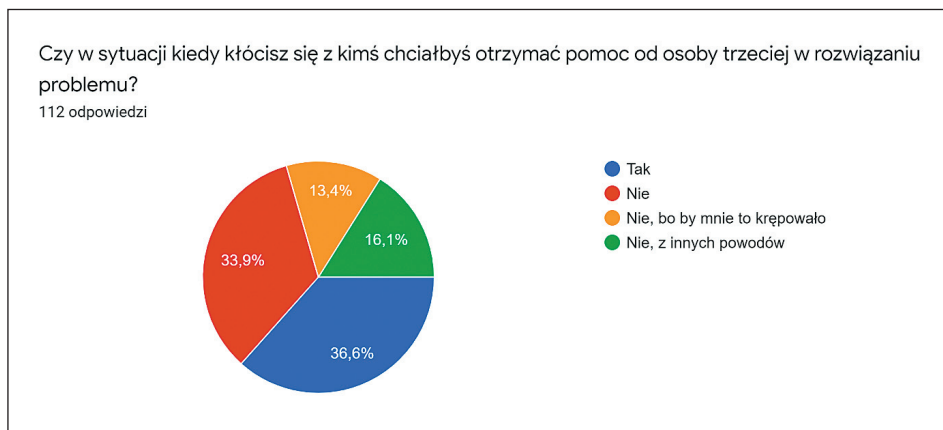
Opracowanie własne.

Bardzo istotnym elementem badania jest odniesienie się respondentów do chęci otrzymania pomocy od osoby trzeciej w obliczu konfliktu. Taką chęć wyraża mniejszość respondentów, a konkretnie 36,6%. Dla 13,4% ankietowanych pomoc osoby trzeciej jawi się jako krępująca. Inne bliżej niezdefiniowane powody braku chęci pomocy osoby trzeciej wskazuje 16,1%, natomiast około jedna trzecia respondentów (33,9%) wyraża brak chęci pomocy, bez wskazania przyczyny. W przedmiotowym kontekście prawdopodobną przyczyną takiego stanu rzeczy może być brak zaufania do osób trzecich w ujęciu instytucjonalnym (organy, instytucje, organizacje odpowiedzialne za udzielanie pomocy) bądź też w niektórych przypadkach brak zaufanych osób w najbliższym otoczeniu. Przywołana teza wynika z faktu, że badanym w pytaniach dotyczących zaufania wobec osób trzecich nie sugerowano odpowiedzi ani nie tłumaczono znaczenia

Wykres 3. częstotliwość wchodzenia w konflikty wśród osób badanych

Opracowanie własne.

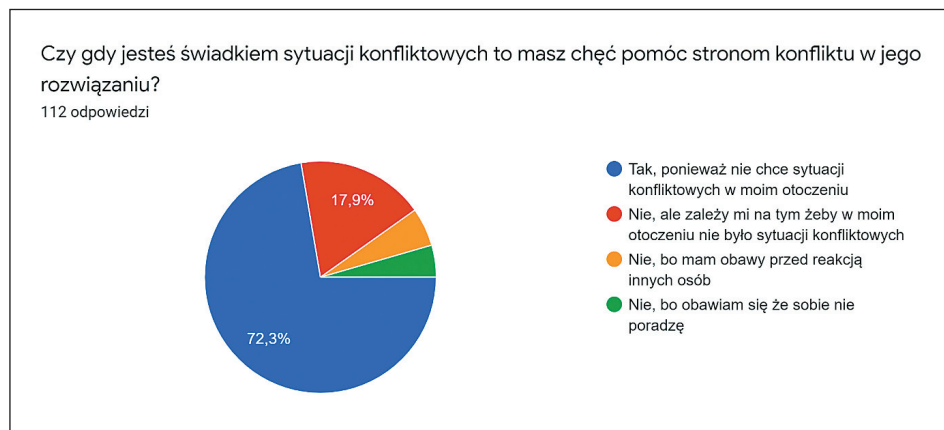

Wykres 4. Chęć otrzymania przez badanych pomocy od osób trzecich w sytuacji konfliktowej

pojęcia mediatora. Ponadto osoba prowadząca badania nie była obecna podczas samego badania. Ankieta została wypełniona przez uczniów samodzielnie, online. Zatem badanym nie wskazywano możliwie poprawnej odpowiedzi, a co za tym idzie indywidualnie identyfikowali pojęcie osoby trzeciej.

Analizowana wcześniej problematyka związana z chęcią otrzymania pomocy, nie koresponduje wprost proporcjonalnie z brakiem chęci respondentów do udzielania swojej pomocy przy rozwiązaniu cudzych konfliktów. Taką chęć deklaruje 72,3% badanych, którzy pomagając zażegnają sytuację konfliktową, które ich bezpośrednio nie dotyczą, dążą do zażegnania sytuacji konfliktowych w ich otoczeniu (oczyszczanie atmosfery i budowanie poczucia bezpieczeństwa). 17,2% ankietowanych deklaruje, że co prawda nie wyrażają chęci pomocy stronom konfliktu, lecz podobnie jak w przypadku osób deklarujących chęć bezpośredniej pomocy, zależy im na braku sytuacji konfliktowych w otoczeniu. Bardzo istotną, aczkolwiek występującą dość rzadko w populacji respondentów przesłanką braku chęci pomocy przy zażegnaniu konfliktów, jest obawa przed reakcją innych osób — 5,4%, oraz obawa przed nieporadzeniem sobie z pomocą osobom skonfliktowanym — 4,5%. Odnosząc się do prezentowanej problematyki, dotyczącej zaangażowania w rozwiązywanie konfliktów innych osób, wpływ na gotowość (lub jej brak) do pomocy innym ma indywidualny poziom empatii i wrażliwość każdego z respondentów oraz ich wcześniejsze doświadczenia w przedmiotowym zakresie.

Analizie badawczej poddano również zaufanie respondentów do nauczycieli i psychologów szkolnych jako potencjalnych mediatorów. Brak zaufania deklaruje 37,5% badanych, co determinuje brak pozytywnego nastawienia do udziału nauczyciela/psychologa szkolnego w mediacji. Prawie co dziesiąty respondent (9,7%) nie życzy sobie udziału nauczyciela/psychologa szkolnego w mediacji z obawy przed reakcją rówieśników, natomiast 27,7% nie chce

Wykres 5. Nastawienie respondentów do pomocy w rozwiązywaniu konfliktów innych osób

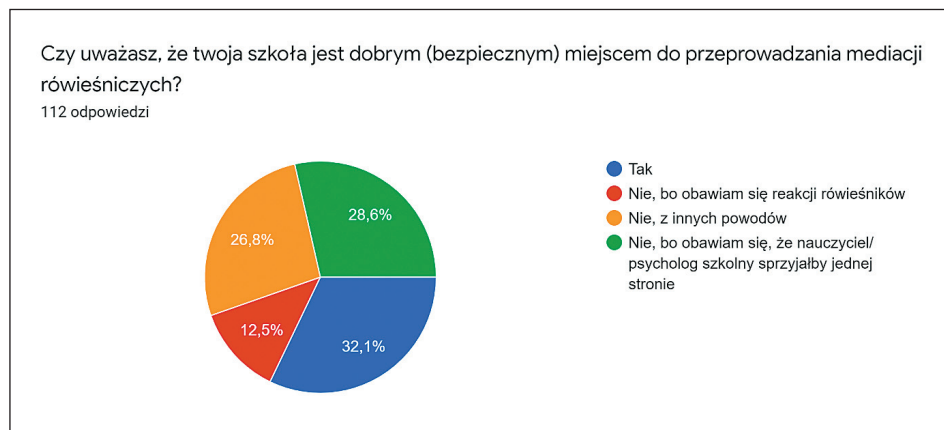
Opracowanie własne.

udziału nauczyciela/psychologa szkolnego w mediacji bez wskazania powodu. Pozytywnie udział nauczycieli lub psychologa szkolnego w mediacji ocenia 25% respondentów. Większość respondentów deklaruje, iż szkoła nie jest dobrym miejscem do przeprowadzenia mediacji rówieśniczych. Ponad 28,6% obawia się, że nauczyciel nie spełni podstawowego warunku skutecznej mediacji, czyli bezstronności, zamiast tego będzie faworyzował którąś ze stron. Analogicznie dużą rolę w negatywnym nastawieniu do przeprowadzenia mediacji rówieśniczej odgrywa strach przed reakcją otoczenia, w tym przypadku taką obawę deklaruje 12,5% respondentów. Pozostała część sceptycznie nastawionych respondentów

Wykres 6. Nastawienie respondentów do pełnienia roli mediatora przez nauczycieli lub psychologów szkolnych

Opracowanie własne.

Wykres 7. Ocena respondentów środowiska szkolnego jako miejsca przeprowadzenia mediacji rówieśniczej

Opracowanie własne.

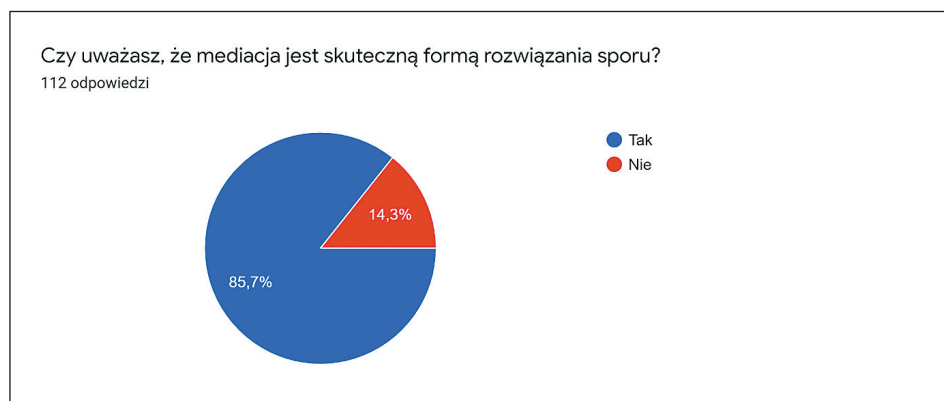
(26,8%) nie ujawniła przyczyny swojego stanowiska. Pozytywną ocenę w zakresie przeprowadzenia mediacji rówieśniczej w szkole wyraziło 32,1% ankietowanych, czyli około jedna trzecia wszystkich badanych. Jak wynika z powyższej analizy, zdecydowana większość respondentów negatywnie odnosi się do mediacji rówieśniczej przeprowadzonej w szkole z udziałem nauczycieli czy psychologów w roli mediatorów. Wynika to zarówno z obaw o obiektywizm kadry szkolnej, jak i też z braku zaufania do tych osób.

Ostatnią część badania poświęcono na interpretację subiektywnych doświadczeń badanych w zakresie mediacji, jak też ich ocenę w zakresie skuteczności

Wykres 8. Doświadczenia respondentów związane z postępowaniem mediacyjnym

Opracowanie własne.

Wykres 9. Ocena mediacji jako metody rozwiązywania sporów
z perspektywy respondentów

Opracowanie własne.

działań mediacyjnych. Jak wykazała analiza wyników badań, zdecydowana większość respondentów (88,4%) nie miała okazji uczestniczyć w postępowaniu mediacyjnym, realne doświadczenie w tym przedmiocie posiada jedynie 14,3%. Odnosząc się do oceny mediacji jako skutecznej metody rozwiązywania sporów, 88,4% respondentów pozytywnie ocenia mediację, negatywnie odniosło się 11,6% badanych.

Podsumowując powyższe wyniki badań można stwierdzić, że zdecydowana większość respondentów deklaruje posiadanie wiedzy na temat mediacji oraz uważa ją za skuteczną metodę rozwiązywania sporów. Jedna czwarta badanych popada w konflikty częściej niż raz w miesiącu, i w większości nie chcą oni otrzymać pomocy od osób trzecich, ani uczestniczyć w mediacji za pośrednictwem nauczyciela bądź psychologa szkolnego. Zauważalny jest brak zaufania do nauczycieli i psychologów szkolnych pełniących potencjalnie rolę mediatorów. Brak zaufania wynika z obaw o bezstronności tych osób w postępowaniu mediacyjnym. Jak zauważa M. Urbańska:

„Osobami, które w pierwszej kolejności stają w obliczu konfliktu szkolnego lub rodzinnego, są często nauczyciele, wychowawcy, pedagodzy, dyrektorzy szkół, pracownicy socjalni czy asystenci rodziny i od ich podejścia nierzadko zależy, czy konflikt zostanie rozstrzygnięty poprzez narzucenie arbitralnej decyzji uprawnionej osoby trzeciej, czy rozwiązany na drodze współpracy i dialogu”²⁰.

²⁰ M. Urbańska, *Mediacje jako narzędzie rozwiązywania konfliktów szkolnych i rodzinnych z perspektywy młodzieży studenckiej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas”. Pedagogika, 2019, nr 20, s. 158, https://www.humanitas.edu.pl/resources/upload/dokumenty/Wydawnictwo/ZN%20Pedagogika/ZN%20Pedagogika%2020%202019/Pedagogika_20_2019_crop-compressed-157-164.pdf (dostęp: 25.09.2021).

Cytowana teza potwierdza, że podejście młodzieży do osób rozstrzygających spory (mediatorów) może wiązać się z brakiem zaufania. Autorka opracowania poruszyła bardzo istotną kwestię podejścia osób, które jako pierwsze stają w obliczu konfliktu, jak i są bezpośrednio związane z określonym środowiskiem, przez co mają wypracowane określone zdanie na temat uczestników sporu. Właśnie ta świadomość osób skonfliktowanych powoduje uzasadnione obawy i brak zaufania.

Bardzo istotny wniosek płynie również z badania dotyczącego deklarowanej chęci respondentów do niesienia pomocy innym w rozwiązywaniu sporów. Co ciekawe większość z nich deklaruje chęć niesienia takiej pomocy.

W świetle przeprowadzonych badań mediacja ma ogromny potencjał stać się skutecznym narzędziem rozwiązywania sporów wśród nieletnich, lecz wymaga to działań edukacyjnych, nie tylko wśród uczniów, ale także wśród kadry nauczycielskiej. Szkoła powinna być tym miejscem, w którym uczeń czuje się bezpiecznie, gdzie ma komu powierzyć swoje problemy oraz uzyskać pomoc w rozstrzygnięciu konfliktów z rówieśnikami. Badanie pokazało również, że obecna dostępność do informacji na temat mediacji jest niewystarczająca i duża część nieletnich nie wie, gdzie takową znaleźć.

4. Podsumowanie

Mediacja rówieśnicza, która realizuje założenia sprawiedliwości naprawczej, może być skutecznym narzędziem rozwiązywania sporów wśród uczniów. Korzystanie z mediacji stanowi szansę na nie tylko ugodowe rozwiązanie konfliktu przy pomocy osoby trzeciej — neutralnego mediatora, ale także na satysfakcjonujące wyjście ze sporu. Obie strony dzięki dobrowolnym negocjacjom same budują treść porozumienia. Mediator pozostaje jedynie osobą, która wspiera oraz rozładowuje emocje. Należy bowiem pamiętać, że nie może on nigdy narzucić swojego rozwiązania — a jego obecność polega na pomocy w wypracowaniu kompromisu. Mimo tych wielu zalet, rozwiązywanie sporów za pomocą mediacji nadal jest swojego rodzaju innowacją. Przy wdrażaniu metod alternatywnego rozstrzygnięcia konfliktów przede wszystkim najważniejsze staje się przełamanie bariery, która niezmiennie od lat związana jest z brakiem dostatecznej wiedzy z zakresu mediacji. Jak wspominają J. Czapska i M. Szelaǳ-Dylewski istotną rolę w tym obszarze może odgrywać edukacja prowadzona już od najmłodszych lat²¹. Najważniejsze jest, aby unaocznic uczniom, że szkolne spory zamiast przemocą, należy rozwiązywać słowem i ugodą. Trzeba uczyć dochodzenia do kompromisu i zrozumienia drugiej strony. Mediacje są w stanie zaktywizować młodych ludzi, ale również nauczyć ich rzeczy najważniejszej — szacunku i empatii do swojego rówieśnika. Dzięki tej metodzie możemy kształtować postawy młodzieży i pokazać, że rzeczywistość szkolna jest idealnym miejscem do jej wykorzystywania.

²¹ J. Czapska, M. Szelaǳ-Dylewski, *Innowacja przez prawo, czyli rzecz o mediacji i zaufaniu*, w: *Mediacje w prawie*, red. J. Czapska i M. Szelaǳ-Dylewski, Kraków 2014, s. 11.

Mediacja szkolna jest idealną metodą rozstrzygnięcia sporów występujących w środowisku uczniowskim. Dzieci, jak i młodzież mogą za pomocą zaufanego mediatora wypracować wspólne porozumienie. Nad całym przebiegiem mediacji czuwa pedagog szkolny bądź inny nauczyciel. W tego typu rozwiązywaniu sporów nie chodzi o wskazanie winnego danej sytuacji, a podtrzymanie relacji między rówieśnikami. Mediator szkolny wspiera więc strony konfliktu w wypracowaniu wspólnej ugody, która ma przyczynić się do satysfakcjonującego rozwiązania problemu. Alternatywne metody rozstrzygnięcia sporów dają więc szansę na zawarcie porozumienia, które przez fakt, że zostało wypracowane indywidualnie przez strony, rokuje na podtrzymywanie owych ustaleń w przyszłości. Co więcej mediacje dają możliwość wypowiedzi na temat zaistniałego problemu i zrelacjonowania przebiegu konfliktu z perspektywy ucznia. Dzięki temu młodzież poznaje punkt widzenia swojego rówieśnika i rozmawia o jego odczuciach na temat sporu. Taka metoda pozwala na zrealizowanie głównego celu, jakim jest spełnienie funkcji sprawiedliwości naprawczej. Obydwie strony sporu — zarówno pokrzywdzony, jak i sprawca, mają pewność, że ich racje zostały wysłuchane. Takie dochodzenie do porozumienia kształtuje wśród uczniów empatię i uczy odpowiedzialności za wszystko, co zostało dokonane. Młodzi ludzie nabywają w ten sposób umiejętności racjonalnego dialogu, którym już jako dorośli będą rozwiązywać swoje problemy w przyszłości. Rozmowa to klucz do porozumienia.

Najważniejszym elementem przebiegu całego postępowania jest spisanie ugody, do niej dążą strony przystępując do mediacji. Wypracowany kompromis, przyczyni się do obopólnych korzyści dla uczestników sporu. Porozumienie może zawierać nie tylko deklarację unikania podobnych konfliktów w przyszłości, ale przede wszystkim obietnicę rekompensaty, naprawienia wyrządzonej krzywdy czy pisemnych przeprosin. Ugoda ma spełniać swoją funkcję „na przyszłość”, czyli realizować perspektywny cel i skłonić strony do przemyślenia swojego zachowania i zapobiegania podobnym sytuacjom. Refleksja nad zaistniałym problemem pomoże poszerzyć pole widzenia i uświadomić młodzieży, że nie warto podejmować negatywnych działań w stosunku do swojego rówieśnika. Bardzo istotne jest także, aby wypracowana ugoda była dla uczniów satysfakcjonująca, nie można zapominać o tym, że uczniowie będą nadal spotykać się ze sobą w jednej szkole. Dzięki mediacji może udać się utrzymać właściwe relacje między pokrzywdzonym i sprawcą, co pozwoli na ich prawidłowe funkcjonowanie w środowisku szkolnym.

Skuteczność mediacji wykazała nie raz, że mniej skomplikowane sprawy można załatwić w dość szybkim czasie, bardzo często już podczas jednej sesji mediacyjnej. Gdy konflikt jest bardziej złożony, wtedy przeprowadza się kilka dodatkowych spotkań dla stron. Każda z sesji polega na rozmowie, zrozumieniu, pełnym wysłuchaniu stanowisk obu stron oraz zadawaniu pytań. Taki sposób prowadzenia dialogu między uczniami pozwoli nie tylko na wzmocnienie umiejętności komunikacji, ale także radzenia sobie ze stresem w trudnych sytuacjach. Niezmiennie celem mediacji jest doprowadzenie do pojednania, co może udać się tylko przy pełnej otwartości na współpracę stron biorących udział

w konflikcie. Aby tak było należy stworzyć uczniom odpowiednie warunki do rozstrzygnięcia sporu, w tym zapewnić właściwy dobór osób odpowiedzialnych za przeprowadzenie procesu mediacji. Należy tu położyć nacisk na bezstronność osoby mediatora — co przełoży się na zbudowanie doń zaufania przez strony konfliktu. Uwzględniając funkcjonowanie środowisk szkolnych (wzajemne relacje interpersonalne) wskazane wydaje się powołanie jako mediatora ucznia z innej szkoły. Takie rozwiązanie zwiększy bezstronność mediacji i zaufanie stron do postępowania mediacyjnego. Uwzględniając wyniki badań, niewątpliwie wskazane jest powoływanie dorosłych mediatorów spoza środowiska nauczycieli czy psychologów danej szkoły. Wynika to z małego zaufania uczniów do bezstronności dla tych osób. Taki sposób postrzegania rodzimych mediatorów wynika z ich znajomości środowiska uczniowskiego w danej placówce oświatowej i zagraża obiektywizacji mediacji.

Na mediatorze spoczywa kluczowe zadanie, jest on bowiem gwarantem przestrzegania wszystkich zasad prowadzenia mediacji. Z punktu widzenia środowiska uczniowskiego można jednak twierdzić, że najważniejsze staje się realizowanie reguły poufności. Specyfika konfliktów szkolnych pokazuje, że bardzo ważne staje się zadbanie o komfort psychiczny stron, którymi są — nastolatki lub dzieci. Co więcej, mediacja rówieśnicza jest o wiele bardziej przyjazną formą rozwiązywania sporów, od zwykłej mediacji, dlatego że stanowi jej uproszczoną i mniej formalną wersję. O przystąpieniu do rozwiązywania problemu na tej drodze mogą zdecydować sami uczniowie, jest ona w pełni dobrowolna. Skonfliktowane strony muszą chcieć rozmawiać o zaistniałej sytuacji, nie może mieć miejsca sytuacja, w której nauczyciel zmusza swoich podopiecznych do zawarcia ugody. W pełni swobodna decyzja o przystąpieniu do mediacji jest równoznaczna z tym, że uczestnicy wyrażają aprobatę wypracowania wspólnego porozumienia. Najważniejsze podczas całej sesji mediacyjnej jest zaufanie — które staje się filarem przebiegu postępowania. Strony powinny mieć poczucie bezpieczeństwa i pełne zaufanie do osób, które są mediatorami. Takie zaufanie mogą zdobyć dzięki odpowiedniemu szkoleniu, podczas którego uczą się o zasadzie poufności. Dzięki tej regule nic co stanowi treść mediacji nie może wyjść na zewnątrz, czyli poza strony konfliktu. Sesja mediacyjna ma być pełna dyskrecji, gwarantując przy tym naprawdę w pełni otwarty i szczery dialog. Nie należy zapominać, że podczas spotkań mogą być poruszane osobiste kwestie. Odpowiedzialność za przebieg mediacji spoczywa nie tylko na mediatorze i nauczycielach, ale także na szkole. Placówka, która zdecyduje się na wdrażanie mediacji rówieśniczych zobowiązana jest do przyjęcia odpowiednich procedur, w duchu założeń koncyliacji oraz dialogu. Warto zaznaczyć, że w postępowaniu mediacyjnym występuje zasada win-win, co oznacza, że nie ma tu przegranych. Dzięki temu każdy z uczestników, biorących udział w sporze ma poczucie satysfakcji. Jest to tym bardziej ważne, że w ten sposób zostanie zrealizowana funkcja edukacyjna mediacji²².

²² R. B. Adler, L. B. Rosenfeld, F. R. Proctor II, *Relacje interpersonalne — proces porozumiewania się*, Poznań 2011, s. 379.

Bibliografia

Literatura

- Adler Ronald B., Rosenfeld Lawrence B., Proctor II Russel F., *Relacje interpersonalne — proces porozumiewania się*, Poznań 2011;
- Cetera Magdalena, Fedorowska Dorota, *MEDIATOR — nowe umiejętności i kwalifikacje dla pedagoga i psychologa*, Wrocław 2010;
- Czapska Janina, Szelań-Dylewski Maksymilian, *Innowacja przez prawo, czyli rzecz o mediacji i zaufaniu*, w: *Mediacje w prawie*, red. Janina Czapska i Maksymilian Szelań-Dylewski, Kraków 2014, s. 7–26;
- Kamiński Aleksander, *Funkcje pedagogiki społecznej. Praca socjalna i kulturalna*, Warszawa 1974;
- Raszewska-Skałeczka Renata, Szczepkowska Marta, *Mediacje w środowisku szkolnym na tle rozważań prawno-psychologicznych — skuteczność i ograniczenia mediacji rówieśniczych*, w: Magdalena Tabernacka i Renata Raszewska-Skałeczka, *Mediacje w społeczeństwie otwartym*, Wrocław 2012, s. 174–196;
- Surzykiewicz Janusz, *Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjoekologiczne*, Warszawa 2000;
- Śliwa Jerzy, *Rozwiązywanie konfliktów w szkole*, w: *Rozwiązywanie konfliktów w szkole, materiały pokonferencyjne*, red. Izabela Zajączkowska, Szczecin 2006, s. 49–57;
- Wojcieszczak Anna, *Mediacja rówieśnicza jako metoda kształtowania postaw prospołecznych i przeciwdziałania agresji wśród dzieci i młodzieży*, w: *Bezpieczne miasto: w poszukiwaniu wiedzy przydatnej praktykom*, red. Janina Czapska, Piotr Mączyński, Katarzyna Struzińska, Kraków 2017, s. 221–236.

Netografia

- Borkowska Anna, Szymańska Joanna, Witkowska Marta, *Przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole. Poradnik dla nauczycieli*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2012 https://bezpiecznaszkola.men.gov.pl/wp-content/uploads/2015/09/agresja_i_przemoc_poradnik_nauczyciel_przeciwdziaanie_agresji_i_przemocy_w_szkole.pdf (dostęp: 08.09.21);
- Gasik Hanna, *Metody rozwiązywania sytuacji konfliktowych w szkole*, Ośrodek Rozwoju Edukacji [bdw], https://bezpiecznaszkola.men.gov.pl/wp-content/uploads/2015/09/metody-rozwiazywania_all.pdf (dostęp: 08.09.2021);
- Grudziecka Magdalena, *Rozwiązywanie konfliktów szkolnych przy użyciu technik mediacyjnych — mediacje rówieśnicze w szkole*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli 2007, <http://www.tlumacz.at/materialy/mediacje.pdf> (dostęp: 08.09.2021);
- Nerwińska Elżbieta, *Psychospołeczne uwarunkowania bezpieczeństwa w szkole*, Ośrodek Rozwoju Edukacji [bdw], <http://www.ore.edu.pl> (dostęp: 08.09.2021);
- Nie boimy się konfliktów! Szkoła mediacji szkolnych. Prezentacje szkół — uczestników projektu*, www.fio.org.pl (dostęp: 08.09.2021);
- Piórkowska Joanna, *Mediacje rówieśnicze*, <https://www.metis.pl/remository/Itemid,8/func,fileinfo/id,320/> (dostęp: 08.09.2021);
- Ratkowska Katarzyna, *Mediacja — sposób rozwiązywania konfliktów*, www.ko.olsztyn.pl/elblag/WYCHOW_I_PROF/Mediacje1.htm (dostęp: 08.09.2021);

Rządowy program „Bezpieczna i przyjazna szkoła”, cz. I, s. 3–4, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/raport-z-badania-ewaluacyjnego-rzadowego-programu-na-lata-2014-2016-bezpieczna-i-przyjazna-szkola-z-2014-r> (dostęp: 08.09.2021);

Szkolne Centrum Mediacji, www.pozytywnazmiana.pl/szkolenia/szkolne-centrum-mediacji (dostęp: 08.09.2021);

Urbańska M., *Mediacje jako narzędzie rozwiązywania konfliktów szkolnych i rodzinnych z perspektywy młodzieży studenckiej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas”. Pedagogika, 2019, nr 20, s. 157–164, https://www.humanitas.edu.pl/resources/upload/dokumenty/Wydawnictwo/ZN%20Pedagogika/ZN%20Pedagogika%2020%202019/Pedagogika_20_2019_crop-compressed-157-164.pdf (dostęp: 25.09.2021).

Obawy nieletnich przed instytucją mediacji

W artykule autorka podejmuje problem roli mediacji rówieśniczych w rozwiązywaniu konfliktów wśród młodzieży szkolnej. Zwraca uwagę na szczególną rolę środowiska szkolnego w procesie kształtowania osobowości młodego człowieka. W dalszej części artykułu charakteryzuje istotę mediacji rówieśniczej jako konstruktywnego narzędzia rozwiązywania szkolnych sporów. W kolejnej części artykułu prezentuje wyniki własnych badań przeprowadzonych wśród młodzieży na temat mediacji. Badania sondażowe pokazują, iż nieletni deklarują posiadanie wiedzy o mediacji, uznają ją za skuteczny sposób rozwiązywania sporów, mimo to podchodzą nieufnie do mediacji prowadzonej przez nauczycieli i psychologów szkolnych. Na podstawie badań, autor dochodzi do wniosku, że mediacja rówieśnicza przy odpowiednich staraniach edukacyjnych ma ogromny potencjał stać się skutecznym narzędziem rozwiązywania konfliktów szkolnych. W końcowej fazie artykułu wskazano na zalety mediacji rówieśniczej, m.in. obustronną swobodę budowania treści porozumienia, niski poziom sformalizowania, szybkość procesu mediacji czy też urzeczywistnianie w szkole sprawiedliwości naprawczej. Głównym celem mediacji jest bowiem doprowadzenie do szczerego dialogu i zaspokojenie potrzeb dwóch stron, w myśl zasady win-win.

Słowa kluczowe: mediacja, mediacja rówieśnicza, młodzież, sprawiedliwość naprawcza, nauczyciele, konflikt, szkoła, dialog, badanie

Minors concerns about the institution of mediation

In the published article entitled „Minors concerns about the judicial institution of mediation”, the author focused on the specific problem of the essential role of peer mediation in satisfactorily resolving potential conflicts among school youth. The author draws attention to the significant role of the school environment in the creative process of shaping the unique personality of a young person. Later in the article, the author characterizes the essence

of peer mediation as a constructive tool for resolving school disputes. Furthermore, the author presents the results of his research conducted among young people on their opinion about mediation. Surveys show minors declare basic knowledge about what mediation is and consider it in principle an effective way of resolving disputes. Simultaneously, they distrust a potential mediation that would be carried out by local teachers and school psychologists. Based on the completed research, the author concludes that peer mediation supported by educational means assuredly has great potential to undoubtedly become an effective tool for resolving peacefully school conflicts. In the conclusions, the author indicates the advantages of peer mediation, for example mutual freedom to build the content of the agreement, low level of formalization, speed of the mediation process, or the implementation of restorative justice in school. The direct purpose of mediation is to create an opportunity for successful dialogue and at the same time meet the needs of both parties, following the win-win principle.

Key words: mediation, peer mediation, youth, restorative justice, teachers, conflict, school, dialogue, research

Małgorzata Miszkin-Wojciechowska

Centrum Mediacji Lewiatan

Dyrektorka Centrum Mediacji Lewiatan, radca prawny, wykładowczyni Studiów Podyplomowych Mediacji na Uniwersytecie A. Mickiewicza w Poznaniu, Wirtschaftsmediatorin (Zentrale für Mediation, Köln), członek polskiej sekcji GEMME, ekspertka CEPEJ przy Komisji Europejskiej z zakresu mediacji, posiada wieloletnie doświadczenie zawodowe w obszarze transakcji z klientami z niemieckiego obszaru językowego (D. Dobkowski sp. kom. Kancelaria Prawna stowarzyszona z KPMG). Realizująca ogólnopolskie projekty unijne z obszaru mediacji m.in. CAM Koordynator przy Konfederacji Lewiatan.

Mediacja gospodarcza w Centrum Mediacji Lewiatan — refleksje na temat budowania zaufania do metody

1. Wstęp

Od czasu pandemii mediacja, w tym mediacja gospodarcza zyskuje na popularności. Potwierdzają to strony i ich pełnomocnicy. Mediacja prowadzona jest w formie stacjonarnej lub online z wykorzystaniem różnych form komunikacji zdalnej. Do centrów mediacyjnych wpływa coraz więcej spraw mediacyjnych, a sądy odnotowują wzrost skierowań sądowych w sprawach, które w opinii sędziów nadają się do mediacji, tj. charakteryzują się tzw. predyspozycją ugodową¹.

Mając na uwadze dwie drogi inicjowania postępowań mediacyjnych w Polsce ze skierowania sądu i z wniosku o przeprowadzenie mediacji (mediacja umowna), chciałabym się przyjrzeć tym dwóm procedurom inicjacji mediacji z punktu widzenia praktyka przyjmującego wnioski o przeprowadzenie mediacji umownej, jak i postanowień sądowych zawierających skierowania stron do mediacji w kontekście budowy zaufania do mediacji jako metody opanowywania sporu gospodarczego.

W niniejszym artykule nie będę skupiać się nad przepisami prawnymi ani nie będę sugerować propozycji ich zmian (*de lege ferenda*), ponieważ na ten temat zostało napisanych wiele artykułów i komentarzy w ostatnim czasie. Niniejszy artykuł ma stanowić próbę podzielenia się z czytelnikami refleksjami na temat praktyk związanych z inicjacją mediacji i budowaniem zaufania do tej metody rozwiązywania sporu już na jej początkowym etapie.

¹ A. Kalisz, A. Zienkiewicz, *Mediacja w sprawach gospodarczych jako narzędzie wspierające sukces w biznesie*, Warszawa 2020, s. 98.

Skupię się zatem na fazie wstępnej obejmującej zarówno przygotowanie i działania pełnomocnika w mediacji, jak i na warunkach, którymi sprawa powinna się charakteryzować, aby mogła być wzięta pod uwagę przez sędziego kierującego strony do mediacji jako sprawa nadająca się do mediacji. Na początek przytoczę jednak krótką historię, która pochodzi z książki *Emocje w negocjacjach*. Były student (obecnie manager) Harvardzkiego Projektu Negocjacyjnego zapytany przez wykładowcę Daniela Shappiro podczas przypadkowego spotkania w samolocie: „Co jest kluczowe dla powodzenia w negocjacjach?”, odpowiedział: „Przygotowanie, przygotowanie i przygotowanie”². Profesor był bardzo zadowolony, gdy usłyszał tę odpowiedź.

Podobnie jest w mediacji. To właśnie etap przygotowawczy odgrywa pierwszorzędną rolę w procesie rozwiązywania sporu. Mediacje dość często są określane jako negocjacje z udziałem neutralnego mediatora. C. W. Moore definiuje „mediację jako interwencję w negocjacje, czy też konflikt, akceptowalnej trzeciej strony, posiadającej minimalną możliwość podejmowania decyzji bądź pozbawionej takiej możliwości”³. Wspomnianą fazę przygotowawczą chciałabym jednak zdefiniować szeroko, nie będę ograniczać się wyłącznie do przygotowania się do samej sesji mediacyjnej, ale rozumiem to pojęcie jako **przygotowanie się pełnomocnika**, który aby doradzić klientowi mediację sam musi się do niej przekonać. **Przygotowanie sędziego** do mediacji rozumiem też jako podjęcie się diagnozy sprawy w celu oceny czy dana sprawa gospodarcza nadaje się do mediacji, czy charakteryzuje ją wspomniana wyżej predyspozycja ugodowa.

2. Pełnomocnik i jego zaufanie do mediacji

Mediacja gospodarcza staje się w ostatnim czasie częstą formą opanowywania sporów gospodarczych. Przedsiębiorcy nie chcąc czekać na rozstrzygnięcie sprawy w sądzie, coraz częściej decydują się na mediację, widząc, że w ten sposób zakończą spór. Szczególnie w sytuacji, gdy wskutek długiego oczekiwania na ostateczne rozstrzygnięcie może się okazać, że dłużnik (pozwany) stanie się niewypłacalny.

W praktyce obrotu gospodarczego i prawnego do najczęściej spotykanych kategorii sporów gospodarczych należą spory o zapłatę, spory o wypłatę odszkodowania w relacjach inwestorskich, spory z umów o roboty budowlane, spory związane z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem umów zawieranych w obrocie gospodarczym, w tym w szczególności z umów sprzedaży, umów zlecenia i o świadczenie usług, umów o dzieło, najmu, dzierżawy i leasingu, umów dostawy, spedycji i przewozu, umów zawieranych w obrocie bankowym i umów związanych z finansowaniem inwestycji, liczne są również spory patentowe oraz spory z dziedziny IT. Enumeratywnie ustawodawca wymienia kategorię sporu

² R. Fisher, D. Shapiro, *Emocje w negocjacjach*, Warszawa 2009.

³ C.W. Moore, *Mediacje. Praktyczne strategie konfliktów*, Warszawa 2009.

gospodarczego w art. 458² § 1 k.p.c. Ponadto sprawy z umów o roboty budowlane, umów służących wykonaniu robót budowlanych oraz z umów leasingu są sprawami gospodarczymi bez względu na to, czy obie strony są przedsiębiorcami (art. 458² § 1 pkt 5 i 6 k.p.c.). Do powyższego wyliczenia dodać należy kontrakty regulowane przez prawo zamówień publicznych oraz sprawy z zakresu prawa własności przemysłowej, jak np. spór o patent, wzór przemysłowy i inne sprawy obejmujące spory ze stosunków prawnych uregulowanych w ustawie — Prawo własności przemysłowej⁴.

Jak wynika z powyższego kategoria sprawy gospodarczej to pojęcie bardzo szerokie i obejmujące wiele dziedzin z bardzo różnych obszarów działalności gospodarczej. W związku z tym każda sprawa może być inaczej rozumiana, a spór jej dotyczący inaczej opanowany. Podkreślenia także wymaga fakt, iż na wybór drogi rozwiązania sporu ma wpływ wiele czynników. Jednym z odgrywających najbardziej istotną rolę w tym obszarze jest opinia pełnomocnika danego przedsiębiorcy i zaproponowanie mu najlepszego rozwiązania.

W sprawach gospodarczych to właśnie prawnik (adwokat czy radca prawny) decyduje o kierunku, w jakim opanowanie, ewentualnie rozstrzygnięcie sporu pójdzie, bo to właśnie prawnikowi zarząd, dyrektor zarządzający lub dyrektor finansowy powierzy rozwiązanie („zajęcie się”) sprawą. W tym kontekście istotne jest, aby pełnomocnik dostrzegł korzyści z polubownego zakończenia sprawy dla swojego klienta, ale też dla siebie osobiście. Do przekonania swojego klienta (przedsiębiorcy) konieczne jest jego (pełnomocnika) osobiste przekonanie. Bez dostrzeżenia wartości mediacji przekonywanie do niej nie będzie skuteczne. Oczekiwanie społeczne wobec prawnika w Polsce jest łączone z obrazem eksperta od prawa, który zaciekle walczy w sądzie, ale także umiejętnie stosuje retorykę, potrafi wpłynąć na słuchacza poprzez stosowanie odpowiednich zabiegów komunikacyjnych lub przez manipulację.

Te umiejętności prawnik powinien nabyć podczas studiów prawniczych na uniwersytetach prawa, a następnie podczas aplikacji radcowskiej i adwokackiej. Długi proces zdobywania wykształcenia w swoim zawodzie czyni z prawnika eksperta, do którego zwraca się obywatel (przedsiębiorca), szukając porady prawnej. Obywatel obdarza swojego prawnika zaufaniem, które immamentnie związane jest z wykonywaniem zawodu pełnomocnika — radcy prawnego i adwokata — jako osób wykonujących zawód zaufania publicznego.

Pojęciem, za pomocą którego przedstawia się czy też i racjonalizuje oczekiwania społeczne wobec roli zawodowej prawnika, jest m.in. zaufanie publiczne⁵. Piotr Sztompka ten rodzaj zaufania nazywa powierniczym. Polega on na: „powierzeniu komuś (za jego zgodą) wartościowego obiektu, na rezygnacji

⁴ Prawo własności przemysłowej Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. (Dz.U. 2001, nr 49, poz. 508).

⁵ G. Skąpska, *Zawód prawnika czy społeczna rola?* w: G. Skąpska, J. Czapska, M. Kozłowska, *Spoleczne role prawników (sędziów, prokuratorów, adwokatów)*, Wrocław 1989, s. 6–7; R. Sarkowicz, J. Stelmach, *Teoria prawa*, Kraków 1998, s. 203.

z kontroli nad tym obiektem i oddaniu go w ręce osoby, od której oczekuje się, że odpowiednio o niego zadba⁶. Tym wartościowym obiektem jest poprowadzenie sprawy spornej, którą z uwagi na brak odpowiedniego wykształcenia po stronie przedsiębiorcy, dobrze poprowadzić może wykształcony w tym kierunku pełnomocnik. W konsekwencji — to właśnie zaufanie i eksperckość w działaniach prawnika definiują po jego stronie obowiązek przekazania pełnej informacji o możliwych działaniach, jakie powinien podjąć przedsiębiorca (klient) w celu rozwiązania sporu — włącznie ze wskazaniem wszystkich pozytywnych i negatywnych (w tym kosztów) aspektów proponowanych rozwiązań. I tu rola pełnomocnika jest nie do przecenienia. Ale często też pełnomocnik właśnie na etapie przedsądowym może przypomnieć przedsiębiorcy okres, podczas którego obecnie skonfliktowane strony współpracowały, i że żadna z nich nie przypuszczała, że podczas negocjowania umowy, która zwiędziła ich stosunki gospodarcze, strony na etapie jej realizacji napotkają problemy, które okażą się nie do przewyciężenia i konieczne stanie się złożenie sprawy w sądzie. Poprzez taką narrację (a wydaje się, że do przekonywania do swoich poglądów prawnicy są dobrze przygotowani) prawnik może ustrzec swojego klienta przed zastosowaniem ostatecznego środka, tj. wniesienia sprawy do sądu. Warunkiem *sine qua non*, który musi nastąpić, aby prawnik mógł przekonać swojego klienta o wybo-rze innej drogi niż walka w sądzie jest sytuacja, gdy ów prawnik sam uzna, że również jego osobiste potrzeby będą wzbogacone wskutek wykorzystania tej metody jaką jest mediacja. Prawnika musi dostrzec wartość, jaką mediacja może wnieść do jego życia zawodowego. Do takich osobistych korzyści pełnomocników zaliczyć można:

1. większą lojalność, zaufanie i zadowolenie klienta,
2. korzyści wizerunkowe poprzez zmianę paradygmatu wykonywania zawodu prawnika (współczesny świat i świat młodej generacji wymagają wręcz działania zgodnie z wartościami, takimi jak uczciwość, sprawiedliwość czy odpowiedzialność, a w biznesie działanie *fair-play*),
3. zwiększenie profesjonalizmu,
4. poszerzenie zakresu swoich kompetencji,
5. rozwój osobisty,
6. dywersyfikacja zasad wynagradzania.

Z pewnością na rynku prawniczym działa wiele osób, które te wartości rozumieją i je stosują. Natomiast większość, jak pokazują statystyki prowadzonych spraw w sądzie, jeszcze cały czas nie korzysta z tych rozwiązań. Z danych statystycznych (dostępnych za rok 2016) wynika, iż do sądów powszechnych w Polsce wpłynęło łącznie 14 910 884. W 2016 r. niezadowolonych było 3 000 000 spraw⁷. Są to ogromne liczby, które świadczą o tym, że prawników namawiających swoich klientów do załatwiania sporów w innych sposób niż składanie spraw w sądzie jest w zasadzie niewielu lub zaledwie

⁶ P. Sztompka, *Zaufanie: fundament społeczeństwa*, Kraków 2007, s. 75.

⁷ <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/publikacje/> (dostęp: 6.09.2021).

„garstka”. Liczby skierowań do mediacji znajdują się w opublikowanych danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości⁸. Wynika z nich, że do mediacji skierowano tylko 1% spraw.

Aby jednak nie pominąć żadnego istotnego aspektu, należy uwzględnić kwestie wynagrodzenia pełnomocnika w związku z prowadzeniem sprawy. Chodzi mianowicie o zabezpieczenie interesów finansowych pełnomocnika, który często w kontrakcie na obsługę klienta nie wpisuje zapisów odnoszących się do wysokości wynagrodzenia, które będzie wypłacone na wypadek zakończenia sprawy spornej szybciej, niż to miałyby miejsce, gdyby sprawa toczyła się w sądzie. Takie kwestie nie są (zwykle) omawiane w trakcie aplikacji radcowskiej lub adwokackiej. Często taką wiedzę przekazuje patron w trakcie odbywania praktyki. Najczęściej patron, który rozumie swoją rolę i sposób wykonywania tej roli jako reprezentowanie interesów klienta w sądzie, nie przekazuje wiedzy na temat „nowoczesnych” metod rozwiązywania sporów, a w konsekwencji reguł kształtowania wynagrodzenia obejmujących kwestie, które wychodzą poza zwyczajowy standard.

Podsumowując, można stwierdzić, że prawnik, który przekona się do mediacji i do faktu, iż mediacja przyniesie mu osobistą satysfakcję (zarówno proceduralną psychologiczną, jak i merytoryczną), będzie ją również potrafił w konkretnym przypadku zastosować i do niej przekonać. Co więcej, tak przygotowany i przekonany pełnomocnik w przypadku mediacji sądowej nakłoni swojego klienta do złożenia wniosku o skierowanie sprawy do mediacji, nawet jeśli sprawa zawisła w sądzie lub namówi swojego klienta, aby ten wyraził zgodę na mediację i spotkał się ze swoim przeciwnikiem procesowym. Analogicznie w przypadku mediacji przedsądowej — namówi klienta do złożenia wniosku o przeprowadzenie mediacji bezpośrednio do mediatora lub do centrum, z którym współpracuje w sprawach mediacyjnych.

3. Rola sędziego w kierowaniu spraw do mediacji

Na etapie przygotowawczym sędzia może podjąć działania na rzecz dokonania diagnozy danego sporu, tj. podjąć się oceny czy dany spór nadaje się do mediacji, czy też nie. Z uwagi na moje wykształcenie moja wiedza nie jest tak rozległa jak w przypadku wykonywania zawodu pełnomocnika.

Pewną odpowiedź w tej kwestii można uzyskać z materiałów CEPEJ⁹ oraz GEMME EUROPE Sekcja Polska¹⁰ GEMME EUROPE¹¹.

⁸ <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie> (dostęp: 27.09.2021).

⁹ *European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), Mediation Development Toolkit*, 6 grudnia 2019, <https://rm.coe.int/cepej-2019-18-en-mediation-awareness-programme-for-judges/168099330b> (dostęp: 8.09.2021).

¹⁰ <http://www.chrzanow.sr.gov.pl/europejskie-stowarzyszenie-sedziow-ds-mediacji-gemme,new,mg,3,37.html,193> (dostęp: 8.09.2021).

¹¹ GEMME EUROPE, *Mediation*, <https://gemmeeurope.org/en/> (dostęp: 8.09.2021).

W przeszłości z inicjatywy KUL-u we współpracy z Ministerstwem Sprawiedliwości została przygotowana publikacja pt. *Metody i narzędzia niezbędne do skutecznego kierowania spraw do mediacji*¹². Zgodnie z tą publikacją typowanie sprawy do mediacji przez sąd odbywa się bezpośrednio podczas rozmowy ze stronami w trakcie posiedzeń sądowych niejawnych, w trakcie rozprawy bądź w trakcie posiedzenia informacyjnego, jeżeli sędzia zarządzi takie spotkanie. Podczas bezpośredniej rozmowy (w trakcie posiedzeń niejawnych) sąd ma możliwość zadać pytania, które będą świadczyły o prawdziwym zainteresowaniu sędziego, tym co dotyczy stron, które zwróciły się do sądu o zakończenie ich sporu. Dzięki temu strony mogą nabrać zaufania do sędziego, który wykazuje takie zainteresowanie i do metody rozwiązania sporu, którą ten sędzia im zarekomenduje. Przykładowe pytania to: 1. jak będą wyglądały relacje stron po sporze sądowym? 2. jakiego wyniku się spodziewają? 3. jak ten wynik zaważy na ich rzeczywistości? 4. w jakim czasie mogą otrzymać wyrok?

Typowanie spraw do mediacji na podstawie charakteru sprawy i posiadania przez nią tzw. predyspozycji ugodowej w przypadku, gdy typowanie dokonywane jest jedynie na podstawie dokumentów sądowych może być oceniane według następujących kryteriów¹³:

1. z akt wynika, że jedna ze stron szukała wcześniej porozumienia polubownego,
2. z akt wynika, że strona chciałaby się porozumieć polubownie,
3. strona wskazuje, że chciałaby się porozumieć polubownie, ale w przypadku, jeśli dotyczy to roszczeń finansowych nie jest w stanie od razu zaspokoić całego roszczenia,
4. z akt wynika, że strony mają więcej sporów,
5. z akt wynika, że na kanwie tego sporu strony mogą mieć lub mają już inne spory,
6. z akt wynika, że strona(y) czują się oszukane i wykorzystane,
7. z akt wynika, że sprawa może być długotrwała,
8. z akt wynika, że konieczny będzie biegły,
9. z akt wynika, że konieczne będzie przesłuchanie dużej liczby świadków,
10. z akt wynika, że przedmiot wykonania umowy był poza granicami Polski,
11. strony są zmuszone pozostawać ze sobą w dalszych relacjach.

Powyższe pytania mogłyby posłużyć sędziemu przy kwalifikowaniu sprawy do mediacji, co skutkowałoby (z dużym prawdopodobieństwem) większym procentem zawieranych ugód przy tak starannie wyselekcjonowanych sprawach. To mogłoby mieć wpływ na potencjalny brak odmowy stron na mediacje. Z obecnej praktyki kierowania przez sądy stron do mediacji wynika, że w ok. 40% spraw strony nie wyrażają zgody na mediację. To z pewnością podważa zaufanie i pewność sądów do tej metody rozwiązania sporów. Wydaje się, że fakt ten może mieć wpływ na poziom satysfakcji sędziego z wykonywanej pracy. Odmowa stron do udziału w mediacji z pewnością wpływa negatywnie na postrzeganie tej metody przez

¹² https://www.kul.pl/cms/files/638/2019/poradnik_Mediacje.pdf (dostęp: 26.09.2021).

¹³ *Ibidem*.

sędziów, na poziomie satysfakcji z wykonywanej pracy przez sędziego kierującego sprawą do mediacji. Takie doświadczenia związane były na przykład z tzw. sporami frankowymi. W wielu sprawach kierowanych do mediacji nie doszło do zawarcia ugód. Być może sądy odnosiłyby lepszy skutek, gdyby kierowanie spraw do mediacji następowało w drodze selekcji, według opisanych wyżej kryteriów.

Tylko sędzia przekonany do tej metody będzie w stanie przekonać doń stronę i jej pełnomocnika procesowego.

4. Zakończenie

Na budowanie zaufania do metody rozwiązywania sporów, jaką jest mediacja, składa się wiele wspomnianych wyżej czynników. Jednak jednym z najbardziej istotnych jest osoba mediatora. Uwzględniając ograniczenia publikacji, a mając na względzie wagę tematu, zostanie on omówiony w osobnym artykule.

Bibliografia

Akty prawne

Prawo własności przemysłowej Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. (Dz.U. 2001, nr 49, poz. 508).

Literatura

- Fisher Roger, Shapiro Daniel, *Emocje w negocjacjach*, Warszawa 2009;
Kalisz Anna, Zienkiewicz Adam, *Mediacja w sprawach gospodarczych jako narzędzie wspierające sukces w biznesie*, Warszawa 2020;
Moore Christopher W., *Mediacje. Praktyczne strategie konfliktów*, Warszawa 2009;
Sarkowicz Ryszard, Stelmach Jerzy, *Teoria prawa*, Kraków 1998;
Skąpska Grażyna, *Zawód prawnika czy społeczna rola?* w: Grażyna Skąpska, Janina Czapska, Maria Kozłowska, *Spoleczne role prawników (sędziów, prokuratorów, adwokatów)*, Wrocław 1989;
Sztompka Piotr, *Zaufanie: fundament społeczeństwa*, Kraków 2007.

Netografia

- <http://www.chrzanow.sr.gov.pl/europejskie-stowarzyszenie-sedziow-ds-mediacji-gemme,new,mg,3,37.html,193> (dostęp: 8.09.2021);
European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), Mediation Development Toolkit, 6 grudnia 2019, <https://rm.coe.int/cepej-2019-18-en-mediation-awareness-programme-for-judges/168099330b> (dostęp: 8.09.2021);
GEMME EUROPE, *Mediation*, <https://gemmeeurope.org/en/> (dostęp: 8.09.2021);
https://www.kul.pl/cms/files/638/2019/poradnik_Mediacje.pdf (dostęp: 26.09.2021).

Mediacja gospodarcza w Centrum Mediacji Lewiatan — refleksje na temat budowania zaufania do metody

Artykuł stanowi zbiór refleksji autorki dotyczących budowania zaufania do metody ADR jaką jest mediacja. Refleksje te odnoszą się do etapu początkowego tzw. przygotowania pełnomocnika i sędziego do mediacji. Autorka wskazuje na istotne elementy składające się na budowanie zaufania, przede wszystkim zaakceptowanie przez pełnomocnika (radcę prawnego i adwokata) wartości, które niesie ze sobą mediacja. Najważniejsze z tych wartości to: lojalność, zaufanie i zadowolenie klienta, korzyści wizerunkowe poprzez zmianę paradygmatu wykonywania zawodu prawnika. Współczesny świat i świat młodej generacji wymagają wręcz działania zgodnie z wartościami, takimi jak uczciwość, sprawiedliwość czy odpowiedzialność, a w biznesie działanie *fair-play*, profesjonalizm, poszerzenie zakresu swoich kompetencji, rozwój osobisty i dywersyfikacja zasad wynagradzania. Z kolei odnosząc się do budowy zaufania do metody po stronie sędziego autorka podkreśla, że najistotniejszym elementem jest dobre zdiagnozowanie sprawy uwzględniające jej predyspozycję ugodową. Autorka zwraca uwagę na kluczowe znaczenie zaufania do tej metody na wstępnym etapie procesu rozwiązywania sporu.

Słowa kluczowe: mediacja, mediacja gospodarcza, sędzia, mediator

Commercial mediation at the Lewiatan Mediation Center — building trust in the mediation

The article gathers the author's reflections on building trust in the ADR method, which is mediation and primarily relates to the initial stage of the so-called preparation for the attorney and judge to mediate. The author points to the essential elements of building trust through the acceptance by the attorney-in-fact (attorney-at-law and solicitor) of the values that mediation brings. The most important of these values are greater loyalty, trust and customer satisfaction, image benefits by changing the paradigm of practicing the legal profession. The modern world and the world of the young generation even require acting in accordance with values such as honesty, justice or responsibility, and fair play in business, increasing professionalism, broadening the scope of their competences, personal development, diversifying the principles of remuneration. On the contrary, while referring to building trust in the ADR method by the judge, the author emphasizes that the core element is to deeply analyse the case, considering having an aptitude for temporising between both sides. The author is pointing how crucial is trust for ADR method in very early stage of resolution of disputes.

Key words: mediation, commercial mediation, ADR, judge, attorney at law in mediation

Anna Gmurowska

Szkoła Wyższa Wymiaru Sprawiedliwości

ORCID ID: 0000-0003-3840-3625

anna.gmurowska@swws.edu.pl

Funkcjonariusz Służby Więziennej, pełniąca służbę na stanowisku asystenta w Instytucie Nauk Prawnych w Szkole Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości. Administratywista, mediator, pedagog, doradca zawodowy, trenerka kompetencji międzykulturowych, absolwentka prestiżowego projektu edukacyjnego „Pracownia Liderów Prawa — Program Praw Człowieka” pod patronatem Ministra Sprawiedliwości. Zainteresowania naukowe: mediacja; sprawiedliwość naprawcza; readaptacja społeczna skazanych; pedagogiczne konteksty przeciwdziałania zagrożeń społecznych; struktura organizacyjna i funkcjonowanie więziennictwa w Polsce; wybrane aspekty prawa rodzinnego oraz praw dziecka.

„Sprawiedliwość naprawcza — program pilotażowy w okręgu lubelskim na tle zaleceń zawartych w Europejskich Regułach Więziennych oraz Rekomendacji Nr CM/Rec(2018)8 Komitetu Ministrów [Rady Europy] dla państw członkowskich dotyczącej sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych”

1. Wprowadzenie

Sprawiedliwość naprawcza i alternatywne metody rozwiązywania sporów oraz związane z nią wartości uznające dobro człowieka, jego godność, wolność, odpowiedzialność, przyzwoitość oraz wartości takie jak: szacunek, samodyscyplina, pokojowość, uczciwość, sprawiedliwość, tolerancja, spokój, odwaga, ugodowość, odgrywają znaczącą rolę w upodmiotowieniu społeczeństwa, uczestniczącego w rozwiązywaniu konfliktów bez ingerencji sądów powszechnych, organów ścigania i innych organów państwowych. Do udziału w procesie karnym, skupionym głównie na sprawcy i przestępstwie, dopuszczono ofiarę przestępstwa, która ma prawo wyrażać swoje uczucia o krzywdzie i cierpieniu wywołanym przestępstwem, oczekiwać rekompensaty od sprawcy, gotowego do przejścia odpowiedzialności za czyn i naprawienia szkody. Według koncepcji sprawiedliwości naprawczej (*restorative justice*), rozwiązywanie konfliktów może odbywać się różnymi metodami, np. z zastosowaniem mediacji, negocjacji, konferencji lub kół pojednawczych. Są one oparte na dialogu ofiary ze sprawcą, kiedy strony dobrowolnie uzgadniają sposób naprawienia przez sprawcę krzywd,

jakie wyrządził swoim czynem przestępczym. Można by uznać, że tym samym następuje humanizacja wymiaru sprawiedliwości.

Postępowanie naprawcze, mediacyjno-restytucyjne jako sposób rozwiązania konfliktu między ofiarą i sprawcą stało się przedmiotem licznych badań naukowych, prac podjętych przez legislatorów wspierających organy władzy publicznej w procesie stanowienia prawa, a ponadto rozważań praktyków zajmujących się tą dziedziną. Warto w tym miejscu przywołać ustalenia A. Lewickiej, która za B. Czarnecką-Działuk i D. Wójcik (1999), określiła sprawiedliwością naprawczą jako „podejście, które zakłada znalezienie konstruktywnej reakcji na przestępstwo, tak by włączyć potrzeby ofiary do procesu rozwiązywania problemów wywołanych przestępstwem oraz uwzględnić chęć sprawcy do przyjęcia odpowiedzialności za swoje postępowanie”¹. Zagadnienia sprawiedliwości naprawczej znalazły się też w obszarze zainteresowań instytucji międzynarodowych, wydających zalecenia i wskazówki w tym obszarze. Od wielu lat Rada Europy zaleca, aby rządy państw członkowskich, w tym Polska, rozwijały sprawiedliwość naprawczą oraz poprawę pozycji pokrzywdzonego, korzystając przy tym z rekomendacji dotyczących mediacji karnych², sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych³ oraz zaleceń zawartych w Europejskich Regułach Więziennych⁴, w tym także Zalecenia Rady Europy Nr R(87)21 w sprawie zapobiegania wiktymizacji i pomocy dla ofiar przestępstw.

Niniejszy artykuł prezentuje, najważniejsze działania wpisujące się w koncepcję sprawiedliwości naprawczej, które wprowadzono pilotażowo na terenie Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Lublinie. Zostały one podjęte na rzecz zmniejszenia powrotności do przestępstw oraz poprawy sytuacji osób pokrzywdzonych przestępstwem z wykorzystaniem mediacji jako formy sprawiedliwości naprawczej. Wyznacznikiem podjętych działań były m.in. zalecenia i wytyczne zawarte w Europejskich Regułach Więziennych oraz w rekomendacjach dotyczących sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych. Tematyka artykułu znajduje odzwierciedlenie w doświadczeniu zawodowym i zainteresowaniach naukowych jego autorki, która od kilku lat zajmuje się problematyką mediacji, w tym mediacji na etapie postępowania wykonawczego i rolą sprawiedliwości naprawczej w oddziaływaniach na skazanych na karę pozbawienia

¹ A. Lewicka, E. Grudziwska, *Mediacja sądowa alternatywna metoda resocjalizacyjna?* Lublin 2010, s. 59.

² Rekomendacja Nr R (99) 19 Komitetu Ministrów [Rady Europy] dla Państw Członkowskich o mediacji w sprawach karnych (przyjęta przez Komitet Ministrów 15 września 1999 r. na 679 posiedzeniu przedstawicieli Ministrów).

³ Rekomendacja Nr CM/Rec(2018)8 Komitetu Ministrów [Rady Europy] dla państw członkowskich dotycząca sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych (przyjęta przez Komitet Ministrów dnia 3 października 2018 r. na 1326 posiedzeniu przedstawicieli Ministrów).

⁴ Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów).

wolności⁵. Odpowiada też ze bieżące zarządzanie projektem „Pilotaż programu wdrażającego ideę sprawiedliwości naprawczej na terenie Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Lublinie”, realizowanym przez Szkołę Wyższą Wymiaru Sprawiedliwości.

2. Istota programu pilotażowego w okręgu lubelskim na tle zaleceń zawartych w Europejskich Regulach Więziennych oraz Rekomendacji Nr CM/Rec(2018)8 Komitetu Ministrów [Rady Europy] dla państw członkowskich dotyczącej sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych

Projekt „Pilotaż programu wdrażającego ideę sprawiedliwości naprawczej na terenie Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Lublinie”, realizowany jest przez Szkołę Wyższą Wymiaru Sprawiedliwości (do dnia 31 marca 2021 r. funkcjonującą pod nazwą Wyższa Szkoła Kryminologii i Penitencjarystyki w Warszawie). Projekt finansowany jest ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości. Został zaplanowany na okres od dnia 20 kwietnia 2020 r. do dnia 30 czerwca 2022 r. Jego głównym celem jest zmniejszenie powrotności do przestępstw oraz poprawa sytuacji osób pokrzywdzonych przestępstwem, a narzędziem, który ma wspierać ten cel jest mediacja jako forma sprawiedliwości naprawczej, prowadzona z udziałem osadzonych w jednostkach penitencjarnych podległych Okręgowemu Inspektoratowi Służby Więziennej w Lublinie.

Na cel główny projektu składają się następujące cele szczegółowe:

- podnoszenie poziomu wiedzy o idei sprawiedliwości naprawczej oraz mediacji wśród osób osadzonych, osób pokrzywdzonych przestępstwem, rodzin pokrzywdzonych, pełnomocników, funkcjonariuszy SW oraz pracowników kuratorów sądowych;
- zwiększenie świadomości sprawców przestępstw w zakresie konsekwencji swojego zachowania oraz zrozumienia krzywd, jakie wyrządzili pokrzywdzonym, ich rodzinom, własnym bliskim, a także społeczności lokalnej;
- kształtowanie pożądanych postaw społecznych;
- zwiększenie liczby spraw kierowanych do mediacji w sprawach karnych, w tym po wyroku;
- zadośćuczynienie pokrzywdzonym i ich bliskim za wyrządzone krzywdy;
- przywracanie równowagi w środowisku sprawcy i ofiary;
- zwiększenie liczby ekspertów ds. mediacji karnej, w tym mediacji prowadzonej w warunkach izolacji więziennej.

Do udziału w pilotażowym programie zaangażowanych zostało 10 jednostek penitencjarnych: Areszt Śledczy w Lublinie, Zakład Karny we Włodawie, Zakład Karny

⁵ A. Gmurowska, *Problematyka mediacji na etapie postępowania wykonawczego i rola sprawiedliwości naprawczej w oddziaływaniach na skazanych na karę pozbawienia wolności*, w: *Pedagogiczne konteksty przewycięzania zagrożeń społecznych*, Poznań 2019, s. 61.

w Opolu Lubelskim, Zakład Karny w Chełmie, Zakład Karny w Białej Podlaskiej, Oddział Zewnętrzny w Zabłociu, Zakład Karny w Zamościu, Oddział Zewnętrzny w Zamościu, Areszt Śledczy w Krasnymstawie oraz Zakład Karny w Hrubieszowie, podlegających pod Okręgowy Inspektorat Służby Więziennej w Lublinie. Spośród wymienionych jednostek utworzone zostały dwie grupy, przy czym jedną grupę stanowią jednostki podległe pod nadzór penitencjarny według właściwości miejscowej Sądu Okręgowego w Lublinie, a drugą grupę — jednostki podległe pod nadzór penitencjarny według właściwości miejscowej Sądu Okręgowego w Zamościu.

Obszar realizacji projektu pilotażowego nie został wybrany przypadkowo. Pomysł opracowania projektu zrodził się bowiem po konferencji „Mediacja pośrednia i bezpośrednia w warunkach izolacji”, zorganizowanej w dniu 18 listopada 2019 r. w Areszcie Śledczym w Lublinie przez Prezesa Sądu Okręgowego w Lublinie oraz ówczesnego dyrektora Aresztu Śledczego w Lublinie, z udziałem Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości dr. Marcina Romanowskiego. Aktywne dyskusje o tym, jak upowszechnić instytucję mediacji, w tym mediacji bezpośredniej i pośredniej, a także przekonać strony sporów do takiej metody ich rozstrzygnięcia, prowadzone były wówczas przez naukowców z kilku ośrodków akademickich w Polsce oraz praktyków zajmujących się mediacją. Przedstawiono wówczas rolę mediacji w procesie resocjalizacji osób skazanych, poruszano problemy mediacji z udziałem osadzonych oraz wskazywano na potencjalne korzyści z tzw. „mediacji po wyroku”. Podkreślono przy tym, że obecny stan ujawnia wiele słabości w sferze problemu zapobiegania przestępczości, w postrzeganiu sprawiedliwości karnej i sprawiedliwości naprawczej, a także w postrzeganiu pokrzywdzonego. Zauważono potrzebę zaktywizowania działań szeroko pojętego wymiaru sprawiedliwości, skorelowania działań ze środowiskiem akademickim oraz z praktykami działającymi w obszarze mediacji i sprawiedliwości naprawczej. Zaakcentowano także potrzebę rozszerzenia działań w celu zmiany sposobu myślenia społeczeństwa o alternatywnych metodach rozwiązywania sporów i sprawiedliwości zadośćuczynieniowej. Postulowano za rozwojem kompetencji mediacyjnych, szczególnie wśród przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości (w tym funkcjonariuszy Służby Więziennej, kuratorów sądowych), organów ścigania, a także przedstawicieli innych środowisk zainteresowanych wdrożeniem programu sprawiedliwości naprawczej, w tym po wyroku, co z kolei mogłoby przedłożyć się na skuteczniejszą readaptację skazanych oraz zwiększenie świadomości i poprawę sytuacji osób pokrzywdzonych przestępstwem.

Przy tworzeniu koncepcji projektu pilotażowego szukano więc głównie rozwiązań wyżej wymienionych obszarów problemowych. Przeanalizowano przy tym wnioski zawarte w opublikowanym w 2015 roku, Raporcie końcowym z badania „Diagnoza stanu stosowania mediacji oraz przyczyn zbyt niskiej w stosunku do oczekiwanej popularności mediacji”⁶. Wyzwaniem, ale przede wszystkim

⁶ <https://nmf.ms.gov.pl/diagnoza-stanu-stosowania-mediacji-oraz-przyczyn-zbyt-niskiej-w-stosunku-do-oczekiwanej-popularnosci-mediacji-raport-koncowy-z-badania/> (dostęp: 03.03.2020 r.).

istotnie ważnym dla spraw społecznych stało się wprowadzenie do zakładów karnych i aresztów śledczych mediacji z udziałem osób pozbawionych wolności. Choć przewidywano, że wprowadzenie tzw. „mediacji po wyroku” mogłoby generować szereg praktycznych problemów, to jednak połączenie silnych stron Służby Więziennej (której podstawowym zadaniem jest prowadzenie oddziaływań penitencjarnych i resocjalizacyjnych wobec osób skazanych na karę pozbawienia wolności⁷), z potencjałem Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości (do dnia 31 marca 2021 r. Wyższej Szkoły Kryminologii i Penitencjarystyki) oraz z doświadczeniem mediatorów, sprawiły, że program sprawiedliwości naprawczej został pilotażowo wdrożony w jednostkach penitencjarnych okręgu lubelskiego. Podkreślenia wymaga, że projekt pilotażowy charakteryzuje się więc interdyscyplinarnym podejściem i zaangażowaniem wielu środowisk zainteresowanych propagowaniem polubownych metod rozwiązywania sporów. Uwzględnia przy tym zalecenia zawarte w Europejskich Regułach Więziennych oraz w Rekomendacji Nr CM/Rec(2018)8 Komitetu Ministrów [Rady Europy] dla państw członkowskich dotyczącej sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych.

Uznając za istotne przestrzeganie wspólnych zasad polityki penitencjarnej przez wszystkie kraje członkowskie Rady Europy oraz postulat wyrażony w preambule do Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów) — działania zaplanowane w projekcie pilotażowym ukierunkowane są na praktykowanie zaleceń zawartych w Europejskich Regułach Więziennych. Dotyczy to zwłaszcza zaleceń wynikających z: Reguły 56.2 ERW (by kiedykolwiek to możliwe, władze więzienne używały mechanizmów mediacyjnych dla rozwiązywania sporów z więźniami i pośród więźniów); z Reguły 70.2 ERW (wykorzystanie mediacji, o ile wydaje się stosowna, jako pierwszego środka w rozwiązywaniu problemów); z Reguły 103.7 ERW odnoszącej się wprost do idei sprawiedliwości naprawczej (więźniowie, którzy wyrażą zgodę, mogą być włączeni do programu sprawiedliwości resocjalizacyjnej i naprawienia własnych przestępstw).

Nie bez znaczenia jest, że cele i założenia projektu „Pilotaż programu wdrażającego ideę sprawiedliwości naprawczej na terenie Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Lublinie”, zostały tak opracowane, aby uwzględniać Rekomendacje Nr CM/Rec(2018)8 Komitetu Ministrów [Rady Europy] dla państw członkowskich dotyczące sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych. Wypływają z przyjętej przez Komitet Ministrów definicji sprawiedliwości naprawczej⁸, ogólnych

⁷ Art. 2 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. 2021, poz. 1064, t.j.).

⁸ „Sprawiedliwość naprawcza” jest procesem, który umożliwia osobom pokrzywdzonym przez przestępstwo, oraz tym odpowiedzialnym za pokrzywdzenie, jeżeli dobrowolnie wyrażają zgodę, aby przy pomocy przeszkolonej i bezstronnej osoby trzeciej (dalej zwanym „facylitorem”) aktywnie uczestniczyć w rozwiązaniu sprawy powstałej w konsekwencji popełnienia tego przestępstwa. „Sprawiedliwość naprawcza często przyjmuje formę dialogu (bezpośredniego lub pośredniego) pomiędzy ofiarą a sprawcą przestępstwa; do którego

zasad praktycznych⁹ oraz podstawowej zasady sprawiedliwości naprawczej¹⁰, ujętej w wyżej wymienionej Rekomendacji. Wśród podstawowych 67 zaleceń sprawiedliwości naprawczej określonych w Załączniku do Rekomendacji CM/Rec(2018)8 Komitetu Ministrów [Rady Europy] dla państw członkowskich dotyczących sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych, znajdują się te, które ukierunkowują legislatorów i praktyków na powszechność i dostępność sprawiedliwości naprawczej. Na potrzeby niniejszego opracowania skupiono się jedynie na wybranych zaleceniach, które uwzględniono w programie pilotażowym wdrażanym w okręgu lubelskim. Przede wszystkim, przyjęto, że istotne zasady sprawiedliwości naprawczej, w tym mediacji to: dobrowolność; dialog prowadzony w przemyślany sposób i z szacunkiem; równa troska o potrzeby i interesy osób uczestniczących; sprawiedliwość proceduralna; wspólna ugoda oparta na porozumieniu; skupienie uwagi na naprawieniu szkody, reintegracji i osiągnięciu wzajemnego zrozumienia; unikanie dominacji¹¹. Sprawiedliwość naprawcza powinna być też ogólnie dostępna, co wynika z zalecenia nr 18 Załącznika do Rekomendacji CM/Rec(2018)8. Oznacza to, że rodzaj, waga oraz miejsce popełnienia przestępstwa nie powinno, samo w sobie przy braku innych uwarunkowań, uniemożliwiać skorzystania z procesu sprawiedliwości naprawczej przez ofiary i sprawców przestępstw. Usługi w zakresie sprawiedliwości naprawczej powinny być dostępne na każdym etapie procesu karnego. Natomiast ofiary oraz sprawcy przestępstw powinni być wystarczająco poinformowani, aby mogli podjąć decyzję o udziale w procesie sprawiedliwości naprawczej. Władze sądowe i organy wymiaru sprawiedliwości mogą skierować

włączyć można, jeżeli jest to właściwe, inne osoby bezpośrednio czy pośrednio dotknięte przez przestępstwo. Mogą nimi być osoby wspierające ofiary i sprawców przestępstwa, właściwe służby lub członkowie lub przedstawiciele społeczności dotkniętych przestępstwem”, cyt. za: Zalecenia nr 3 i 4, Załącznik do Rekomendacji CM/Rec(2018)8, przekład dr Anna Matczak, s. 4.

⁹ „Sprawiedliwość naprawcza może być stosowana na każdym etapie postępowania karnego. Na przykład, może być powiązana z postępowaniem mającym na celu odstąpienie od aresztowania, postawienia zarzutów lub oskarżenia, stosowanym w połączeniu z policyjną decyzją lub sądowym zarządzeniem, mającym miejsce przed lub równoległe do trwającego postępowania przygotowawczego, mającym miejsce pomiędzy ogłoszeniem wyroku a skazaniem, stanowiącym część wyroku, lub mającym miejsce po wydaniu lub odbyciu wyroku. Skierowanie sprawy do procesu sprawiedliwości naprawczej może zostać wydane przez instytucje wymiaru sprawiedliwości lub organy sądowe, albo może nastąpić na prośbę stron”, cyt. Zalecenie nr 19, Załącznik do Rekomendacji CM/Rec(2018)8, przekład dr Anna Matczak, s. 4.

¹⁰ „Podstawowe zasady sprawiedliwości naprawczej to możliwość aktywnego uczestnictwa stron w rozwiązaniu przestępstwa (zasada uczestnictwa interesariuszy), a te reakcje powinny być przede wszystkim ukierunkowane na rozpoznanie i naprawienie krzywdy, jaką przestępstwo wyrządziło osobom indywidualnym, relacjom oraz społeczeństwu ogółem (zasada naprawienia krzywdy)”. III.13. Podstawowe zasady sprawiedliwości naprawczej, zalecenie nr 13, Załącznik do Rekomendacji CM/Rec(2018)8, przekład dr Anna Matczak, s. 5.

¹¹ Zalecenie nr 14, Załącznik do Rekomendacji CM/Rec(2018)8, przekład dr Anna Matczak, s. 5.

sprawę do mediacji na każdym etapie procesu karnego, co nie wyklucza, aby ofiary i sprawcy mogli samodzielnie zgłaszać się do służb świadczących usługi w zakresie sprawiedliwości naprawczej¹². Organy sądowe i instytucje wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych powinny stworzyć warunki, infrastrukturę oraz procedury potrzebne do kierowania spraw do usług sprawiedliwości naprawczej zawsze gdy jest to możliwe¹³. Jeśli proces sprawiedliwości naprawczej będzie miał wpływ na decyzję sędziego, facylitator (mediator) powinien poinformować właściwe organy sądowe lub instytucje wymiaru sprawiedliwości o podjętych działaniach i o ich wyniku¹⁴. Podkreślenia wymaga, że zalecenia odnoszą się również do działań usług sprawiedliwości naprawczej, które powinny być realizowane w oparciu o standardy uznane przez odpowiednie władze¹⁵ i nadzorowane¹⁶, zaś podmioty prowadzące usługi w zakresie sprawiedliwości naprawczej, powinny regularnie monitorować pracę swoich facylitatorów (mediatorów) aby upewnić się, że standardy są przestrzegane a usługi prowadzone sprawnie i bezpiecznie¹⁷.

Na tle powyższych zaleceń, zawartych w Europejskich Regułach Więziennych oraz w Rekomendacji Nr CM/Rec(2018)8 Komitetu Ministrów [Rady Europy] dla państw członkowskich dotyczącej sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych, zgodnie z projektem pilotażowym, od drugiej połowy 2020 r. rozpoczęto wdrażanie następujących zadań:

- podniesienie kwalifikacji pracowników i funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz kuratorów sądowych — organizacja studiów podyplomowych z zakresu mediacji i sprawiedliwości naprawczej;
- przygotowanie pokoi mediacji na terenie jednostek penitencjarnych Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Lublinie oraz prowadzenie mediacji z udziałem osadzonych;
- dyżury mediatorów w jednostkach penitencjarnych położonych wg właściwości miejscowej Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Lublinie;
- powołanie Koordynatorów ds. mediacji i sprawiedliwości naprawczej na terenie Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Lublinie (zgodnie z ustaleniami z Ministerstwem Sprawiedliwości, zadanie finansowane przez Służbę Więzienną, poza projektem);

¹² Zalecenie nr 19, Załącznik do Rekomendacji CM/Rec(2018)8, przekład dr Anna Matczak, s. 6.

¹³ Zalecenie nr 28, Załącznik do Rekomendacji CM/Rec(2018)8, przekład dr Anna Matczak, s. 7.

¹⁴ Zalecenie nr 53, Załącznik do Rekomendacji CM/Rec(2018)8, przekład dr Anna Matczak, s. 10.

¹⁵ Zalecenie nr 36, Załącznik do Rekomendacji CM/Rec(2018)8, przekład dr Anna Matczak, s. 8.

¹⁶ Zalecenie nr 37, Załącznik do Rekomendacji CM/Rec(2018)8, przekład dr Anna Matczak, s. 9.

¹⁷ Zalecenie nr 38, Załącznik do Rekomendacji CM/Rec(2018)8, przekład dr Anna Matczak, s. 9.

- edukacja społeczeństwa — rozpowszechnianie idei mediacji i sprawiedliwości naprawczej;
- badania, analizy, diagnoza i ich upowszechnianie.

Wśród bezpośrednich odbiorców projektu pilotażowego znajdują się osoby pozbawione wolności, osoby pokrzywdzone przestępstwem, a nawet ich rodziny, funkcjonariusze i pracownicy Służby Więziennej, kuratorzy sądowi, sędziowie. Grono pośrednich odbiorców projektu tworzą: przedstawiciele środowisk naukowych, prokuratorzy oraz przedstawiciele innych grup zawodowych, które często stają się „pierwszym ogniwem” w sytuacji wystąpienia konfliktu (w tym radcy prawni, adwokaci, pracownicy pomocy społecznej), a także przedstawiciele środowisk, których głównym zadaniem jest propagowanie mediacji i polubowne rozwiązywanie konfliktów — w tym mediatorzy oraz Centrum Arbitrażu i Mediacji w Lublinie.

W okresie od dnia zawarcia umowy do dnia 30 czerwca 2021 r. realizacja zadań projektowych przebiegała w kilku etapach. Najpierw pomiędzy Wyższą Szkołą Kryminologii i Penitencjarystyki w Warszawie a Katolickim Uniwersytetem Lubelskim Jana Pawła II nawiązano międzyuczelnianą współpracę naukowo-dydaktyczną w zakresie organizacji kształcenia i prowadzenia działalności badawczej, badawczo-dydaktycznej, dydaktycznej dotyczącej alternatywnych metod rozwiązywania sporów. Następnie zawarto porozumienie z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim, Centrum Arbitrażu i Mediacji w zakresie: organizowania i prowadzenia spotkań informacyjnych dotyczących polubownych metod rozwiązywania sporów, w szczególności mediacji, w formie dyżurów stałych mediatorów, realizowanych dla osadzonych na terenie jednostek penitencjarnych podległych Okręgowemu Inspektoratowi Służby Więziennej w Lublinie; oraz wybrano mediatorów gotowych do prowadzenia mediacji i dyżurów mediacyjnych w jednostkach penitencjarnych objętym pilotażem. Do prawidłowej realizacji celów projektu, na terenie jednostek penitencjarnych z okręgu lubelskiego wskazane było przeprowadzenie szeregu działań wychowawczo-resocjalizacyjnych z osadzonymi, takich jak warsztaty, prelekcje i symulacje mediacji oraz wdrożenie programów resocjalizacyjnych adresowanych do wybranej grupy osadzonych. Konieczne do tego było odpowiednie przeszkolenie pracowników Służby Więziennej oraz kuratorów sądowych. W międzyczasie, w Wyższej Szkole Kryminologii i Penitencjarystyki w Warszawie uruchomiono pierwszą edycję studiów podyplomowych na kierunku „Mediacja i sprawiedliwość naprawcza” dla funkcjonariuszy Służby Więziennej i kuratorów sądowych. Założono, że zdobyta wiedza zostanie wykorzystana w trakcie pracy z osadzonymi, z pokrzywdzonymi, jak i osobami opuszczającymi zakłady karne. Pierwszą edycję studiów podyplomowych na kierunku „Mediacja i sprawiedliwość naprawcza” w roku akademickim 2020/2021 ukończyło pozytywnie 40 absolwentów, wśród nich 20 przedstawicieli Służby Więziennej i 20 zawodowych kuratorów sądowych. Aktualnie uruchomiona została druga edycja studiów podyplomowych na tym kierunku: w roku akademickim 2021/2022 kolejna grupa 40 słuchaczy rozpocznie kształcenie.

Dzięki przychylności Dyrektora Generalnego Centralnego Zarządu Służby Więziennej i Dyrektora Okręgowego Służby Więziennej w Lublinie, w dziesięciu jednostkach penitencjarnych z okręgu lubelskiego wygospodarowano pomieszczenia z przeznaczeniem na utworzenie pokoi mediacyjnych. Spośród funkcjonariuszy Służby Więziennej powołano dwóch koordynatorów ds. mediacji oraz sprawiedliwości naprawczej, odpowiedzialnych za koordynację działań pilotażu na terenie jednostek penitencjarnych z okręgu lubelskiego. Ze środków projektu sfinansowano zakup wyposażenia pokoi, dostarczając do jednostek objętych pilotażem sprzęt komputerowy, drukarki oraz meble niezbędne do przeprowadzenia dyżurów przez zewnętrznych, bezstronnych mediatorów. Celem dyżurów jest przeprowadzenie z osadzonymi bezpłatnych spotkań informacyjnych na temat mediacji oraz uświadamianie im istoty sprawiedliwości naprawczej. Pierwsze dyżury mediacyjne uruchomiono w jednostkach penitencjarnych w sierpniu 2020 r., a po opracowaniu i wdrożeniu Regulaminu prowadzenia mediacji na etapie postępowania wykonawczego w ramach realizowanego projektu¹⁸, rozpoczęto prowadzenie pierwszych mediacji z udziałem osadzonych. Łącznie w okresie od początku realizacji projektu do dnia 30 czerwca 2021 r. przeprowadzono 405 dyżurów, co stanowiło 1622 godzin dyżurów mediatorów, w których wzięło udział 1840 osadzonych (w 2020 r.: 186 dyżurów, tj. 744 godziny dyżurów, w których wzięło udział 721 osadzonych; w okresie od stycznia do dnia 30 czerwca w 2021 r.: — 219 i pół dyżuru, tj. 878 godzin dyżurów mediatora, w których wzięło udział 1119 osadzonych). Liczny udział osadzonych w spotkaniach z mediatorami w ramach organizowanych dyżurów, przekłada się na wzrost zainteresowania udziałem osadzonych w mediacjach. Na podstawie danych ilościowych, pochodzących ze sprawozdania obejmującego osiągnięte efekty projektu, ustalono, że według stanu na dzień 30 czerwca 2021 r. osadzeni deklarujący udział w programie pilotażowym uczestniczyli w 48 mediacjach, które zakończyły się ugodą. Należy przypuszczać, że liczba mediacji mogłaby być o około połowę wyższa, ale uniemożliwiła to trwająca pandemia spowodowana przez zakażenia wirusem SARS-CoV-2 oraz związane z tym ograniczenia, w tym ograniczanie udzielania widzeń, o których mowa w art. 247 k.k.w.¹⁹

¹⁸ <https://mediacjaisprawiedliwoscnaprawcza.pl/wp-content/uploads/2020/12/Regulamin-mediacji-pozasadowych-na-etapie-postepowania-wykonawczego-Pilotaz.pdf> (dostęp: 25.08.2021).

¹⁹ Art. 247. § 1. W wypadkach uzasadnionych szczególnymi względami sanitarnymi lub zdrowotnymi albo poważnym zagrożeniem bezpieczeństwa dyrektor zakładu karnego lub aresztu śledczego może na czas określony wstrzymać lub ograniczyć zatrudnienie osadzonych, kontakty między nimi, udzielanie widzeń i spacerów, przeprowadzanie zajęć o charakterze zbiorowym, odprawianie nabożeństw i udzielanie posług religijnych, dokonywanie zakupów, otrzymywanie paczek, a także korzystanie z samoinkasujących aparatów telefonicznych, nakazać zamknięcie cel lub innych pomieszczeń, w których przebywają lub pracują osadzeni, zabronić posiadania w celi niektórych przedmiotów oraz zawiesić funkcję rzecznika skazanych. § 2. W wypadku wprowadzenia ograniczeń lub zakazów, o których mowa w § 1, na okres do 7 dni, dyrektor zakładu karnego lub aresztu śledczego bezzwłocznie

Upowszechnianie projektu i idei sprawiedliwości naprawczej odbywa się różnymi kanałami. Aby dotrzeć do jak najszerszego grona zainteresowanych, uruchomiono stronę internetową projektu²⁰. W jednostkach penitencjarnych, sądach, prokuraturach, w ośrodkach pomocy społecznej rozdystrybuowano materiały promocyjne, a w lokalnych stacjach radiowych emitowano spoty radiowe dotyczące mediacji w jednostkach penitencjarnych oraz przysługującego pokrzywdzonym prawa do zadośćuczynienia moralnego i finansowego. W zakładach karnych i aresztach śledczych prowadzone są spotkania informacyjne z mediatorami, emitowane są audycje przez radiowęzeł. Funkcjonariusze powołani na koordynatorów ds. mediacji prowadzą z osadzonymi działania wychowawczo-resocjalizacyjne oparte o paradygmaty sprawiedliwości naprawczej, budują sieć wychowawców wspierających, współpracują z sędziami, mediatorami, kuratorami oraz z innymi podmiotami i instytucjami w celu upowszechniania działań projektowych oraz idei mediacji na etapie postępowania wykonawczego. Funkcjonariusze Służby Więziennej organizują konkursy oraz przygotowują gazetki o tematyce mediacyjnej i roli sprawiedliwości naprawczej, udostępniają materiały promocyjne, organizują cykliczne wydarzenia poświęcone mediacji jako formy sprawiedliwości naprawczej (np. w ramach obchodów Międzynarodowego Tygodnia Mediacji, Międzynarodowego Tygodnia Sprawiedliwości Naprawczej). Nieocenioną rolę w upowszechnianiu projektu pełnią również kuratorzy sądowi, którzy podejmują działania edukacyjno-informacyjne z zakresu mediacji w rodzinie i najbliższym otoczeniu skazanego. Może to odbywać się podczas wywiadów środowiskowych zlecanych przez zakłady karne i areszty śledcze (ze szczególnym uwzględnieniem możliwości rozwiązania konfliktów panujących w środowisku skazanego za pomocą mediacji) albo w trakcie przygotowania osadzonego do życia po zwolnieniu z zakładu karnego bądź też w środowisku rodzinnym osadzonego, gdy następuje przygotowanie stron do udziału w postępowaniu mediacyjnym.

Poza wyżej wymienionymi aktywnościami, w ramach projektu równolegle prowadzone są badania naukowe oraz ewaluacja projektu, która ma m.in. zidentyfikować mocne i słabe strony projektu. Ponadto założeniem projektu jest wypracowanie dobrych praktyk oraz standardów mediacji karnej w warunkach izolacji, co pozwoli na prowadzenie tego rodzaju mediacji na wysokim poziomie, w sposób jednolity, usystematyzowany. To z kolei będzie mogło wpływać na pozytywny wizerunek nie tylko samej mediacji i mediatorów, ale przede

powiadamia o swojej decyzji sędziego penitencjarnego. Przedłużenie okresu trwania ograniczeń lub zakazów wymaga zgody tego sędziego. Brak zgody sędziego nie wstrzymuje wykonania decyzji dyrektora zakładu karnego lub aresztu śledczego. Na decyzję sędziego dyrektorowi zakładu lub aresztu przysługuje skarga do sądu penitencjarnego(...).

§ 3. Jeżeli widzenie, ze względu na osobę odwiedzanego lub odwiedzającego, stwarza zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu karnego lub aresztu śledczego albo dla porządku prawnego, dyrektor zakładu lub aresztu może uzależnić jego odbycie od spełnienia warunków zapewniających bezpieczeństwo (Dz.U. 2021, poz. 53, t.j.).

²⁰ <https://mediacjaisprawiedliwoscnaprawcza.pl/> (dostęp: 30.08.2021).

wszystkim na poprawę funkcjonowania systemu więziennictwa, mierzonej zmniejszeniem powrotności do przestępstwa. Niewątpliwie ciekawym i cennym opracowaniem będzie raport końcowy, zawierający podsumowanie projektu oraz badań i prac rozwojowych dotyczących m.in.: sytuacji oraz potrzeb osób skazanych, osób pokrzywdzonych przestępstwem, przyczyn i uwarunkowań przestępczości oraz sposobów jej zapobiegania z wykorzystaniem alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów, w tym mediacji i sprawiedliwości naprawczej.

3. Zakończenie

W sprawiedliwości naprawczej główny nacisk kładzie się na zamianę sprawiedliwości karnej (retrybutywnej) na sprawiedliwość naprawczą (zadośćuczynieniową). W wyniku przestępstwa dochodzi do naruszenia indywidualnych praw jednostki oraz relacji na linii sprawca — pokrzywdzony, a poprawa tych relacji może wymagać podjęcia kierunkowych działań naprawczych, niezależnie od sankcji karnych. Niewątpliwie istnieje potrzeba wzmocnienia udziału ofiar, sprawców przestępstw i szerszej społeczności, w określeniu krzywd wyrządzonych przez przestępstwo, które mogą zostać zaspokojone przez wspólne, zrównoważone i sprawiedliwe działanie.

W artykule poruszone zostały kwestie odnoszące się do istoty pilotażowego programu sprawiedliwości naprawczej w okręgu lubelskim, na tle zaleceń zawartych w Europejskich Regułach Więziennych oraz Rekomendacji Nr CM/Rec(2018)8 Komitetu Ministrów [Rady Europy] dla państw członkowskich dotyczącej sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych. Zaakcentowano, że sprawiedliwość naprawcza, w określonych przypadkach może być stosowana jako reakcja na przestępstwo, służąc przy tym poprawie sytuacji osób pokrzywdzonych przestępstwem. Może sprzyjać skuteczniejszej resocjalizacji i readaptacji skazanych, a tym samym zmniejszać powrotność do przestępstw i przynieść satysfakcję uczestnikom procesu resocjalizacji naprawczej. Mam nadzieję, że niniejsze opracowanie będzie cennym źródłem inspiracji do dyskursu poświęconego racjonalnej polityce penitencjarnej, a przede wszystkim sprawiedliwości naprawczej wdrażanej na etapie postępowania wykonawczego.

Bibliografia

Akty prawne

- Rekomendacja Nr R (99) 19 Komitetu Ministrów [Rady Europy] dla Państw Członkowskich o mediacji w sprawach karnych (przyjęta przez Komitet Ministrów 15 września 1999 r. na 679 posiedzeniu przedstawicieli Ministrów);
- Rekomendacja Nr CM/Rec(2018)8 Komitetu Ministrów [Rady Europy] dla państw członkowskich dotycząca sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych (przyjęta przez Komitet Ministrów dnia 3 października 2018 r. na 1326 posiedzeniu przedstawicieli Ministrów);

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 2021, poz. 53, t.j.);
Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz.U. 2021, poz. 1064, t.j.);
Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów).

Literatura

Gmurowska Anna, *Problematyka mediacji na etapie postępowania wykonawczego i rola sprawiedliwości naprawczej w oddziaływaniach na skazanych na karę pozbawienia wolności*, w: *Pedagogiczne konteksty przewycięzania zagrożeń społecznych*, red. nauk. Anna Knocińska i in., Poznań 2019, s. 61–85;
Lewicka Agnieszka, Grudziewska Ewa, *Mediacja sądowa alternatywna metoda resocjalizacyjna?* Lublin 2010.

Netografia

<https://nmf.ms.gov.pl/diagnoza-stanu-stosowania-mediacji-oraz-przyczyn-zbyt-niskiej-w-stosunku-do-oczekiwanej-popularnosci-mediacji-raport-koncowy-z-badania/> (dostęp: 03.03.2020);
<https://mediacjaisprawiedliwoscnaprawcza.pl/wp-content/uploads/2020/12/Regulamin-mediacji-pozasadowych-na-etapie-postepowania-wykonawczego-Pilotaz.pdf> (dostęp: 25.08.2021);
<https://mediacjaisprawiedliwoscnaprawcza.pl/> (dostęp: 30.08.2021).

„Sprawiedliwość naprawcza — program pilotażowy w okręgu lubelskim na tle zaleceń zawartych w Europejskich Regułach Więziennych oraz Rekomendacji Nr CM/Rec(2018)8 Komitetu Ministrów [Rady Europy] dla państw członkowskich dotyczącej sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych”

Postępowanie pojednawcze według koncepcji sprawiedliwości naprawczej jest możliwe we wszystkich sprawach, w których dopuszczalne jest zawarcie ugody przy dobrej woli skonfliktowanych stron. Dotyczy to także osób pozbawionych wolności, które mimo przebywania w izolacji więziennej, nie tracą prawa do mediacji i naprawienia krzywd wywołanych przestępstwem. Na przestrzeni kilku ostatnich dziesięcioleci widoczne są zachodzące zmiany społeczne, które z kolei wpływają na przemiany w polityce karnej oraz na kształtowanie się zasad polityki penitencjarnej w Europie. Wypracowano standardy zawarte w rekomendacjach Komitetu Ministrów Rady Europy, które odnoszą się do specyficznych aspektów polityki penitencjarnej i praktyki wykonywania kar izolacyjnych i nieizolacyjnych oraz do sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych.

W ramy tych rekomendacji, wpisuje się projekt: „Pilotaż programu wdrażającego ideę sprawiedliwości naprawczej na terenie Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Lublinie”, realizowany przez Szkołę Wyższą Wymiaru Sprawiedliwości ze środków Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej — Funduszu Sprawiedliwości.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie pierwszych efektów realizowanego projektu i jego użyteczności na tle zaleceń zawartych w Europejskich Regułach Więziennych oraz Rekomendacji Nr CM/Rec(2018)8 Komitetu Ministrów [Rady Europy] dla państw członkowskich dotyczącej sprawiedliwości naprawczej w sprawach karnych.

Słowa kluczowe: sprawiedliwość naprawcza, alternatywne metody rozwiązywania sporów, mediacja, postępowanie wykonawcze, sprawca przestępstwa, osoba pokrzywdzona przestępstwem, polityka penitencjarna, Służba Więzienna

Restorative justice — Lublin District pilot programme against the background of the recommendations contained in the European Prison Rules and Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters

Conciliation under the concept of restorative justice is possible in all cases in which a settlement can be concluded with the good will of the conflicting parties. This also applies to those who are deprived of liberty who, despite being in prison, do not lose the right to mediate and to make amends for the harm caused by the crime. Over the last few decades, there have been changes in the society which in turn affect changes in criminal policy and shaping penitentiary policy in Europe. The standards set out in the recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe which relate to the specific aspects of penitentiary policy and the practice of carrying out isolation and non-isolation punishment and restorative justice in criminal cases have been developed. The project called „Pilot programme implementing corrective justice concept in Lublin District Inspectorate of the Prison Service area” is consistent with the framework of these recommendations. The programme is implemented by the Academy of Justice from the Fund for Victim Assistance and Post-penitentiary Assistance — the Justice Fund.

The purpose of this article is to present the first results of the project and its usefulness in the light of the recommendations contained in the European Prison Rules and Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers of the Council of Europe for the Member States on restorative justice in criminal matters.

Key words: restorative justice, alternative dispute resolution methods, mediation, enforcement proceedings, offender, crime victim, penitentiary policy, Prison Service

Teresa Renata Bodys

Sędzia Sądu Okręgowego w Zamościu w stanie spoczynku. Koordynator do spraw Mediacji w SO w Zamościu; Członek Społecznej Rady do spraw Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów IV kadencji przy Ministrze Sprawiedliwości.

Funkcja koordynatora do spraw mediacji w sądach powszechnych

Nowe regulacje prawne do pełnego i efektywnego wdrożenia do każdego systemu prawnego wymagają nie tylko dobrej legislacji, ale także współdziałania wielu podmiotów odpowiedzialnych za wprowadzenie w życie i praktyczne stosowanie nowej instytucji prawnej, dotychczas nieznannej w danym systemie prawnym. Jest to zadanie szczególnie istotne i ważne, głównie wówczas kiedy korzystanie z nowych uregulowań prawnych uzależnione jest w istotnym zakresie od świadomości prawnej społeczeństwa, obywateli, dla których nowe instytucje zostały utworzone. Jedną z istotnych i ośmielę się użyć określenia rewolucyjnych w polskim ustawodawstwie zmian jest procedura mediacyjna, będąca alternatywnym do sądowego sposobem rozwiązania konfliktu w formie ugody zawartej przed mediatorem.

Mediacja do naszego ustawodawstwa wprowadzona została po raz pierwszy w 1991 r. i była ograniczona do postępowań w sprawach sporów zbiorowych z zakresu prawa pracy. Od 1997 r. mediacja funkcjonuje w postępowaniach karnych. W 2001 r. polski ustawodawca dopuścił stosowanie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich. W postępowaniu administracyjnym do polskiego porządku prawnego mediację wprowadzono w 2004 r. Pierwszy etap zmian w naszych przepisach prawnych związanych z dopuszczeniem instytucji mediacji do postępowań sądowych zakończony został w 2005 r. wprowadzeniem procedury mediacyjnej w sprawach cywilnych. Przywołanie powyższych dat dowodzi stopniowego wdrażania przez naszego ustawodawcę instytucji mediacji do poszczególnych dziedzin prawa i procedur sądowych na przestrzeni trzech ostatnich dekad.

Obok instytucji mediacji w regulacjach prawnych znalazł swoje miejsce zawód mediatora oraz funkcja sędziowska koordynatora do spraw mediacji w sądach powszechnych. Instytucja koordynatora do spraw mediacji w sądach powszechnych wprowadzona została do polskiego prawodawstwa dopiero w dniu 1 października 2001 r., tj. po dziesięciu latach od pierwszych uregulowań prawnych traktujących o mediacji. Korzystanie z instytucji mediacji, wdrażanie postępowań mediacyjnych, skuteczność zawieranych ugód przed mediatorem i ich zgodność z prawem nie jest tożsame z samym wprowadzeniem

do przepisów krajowych nowych instytucji traktujących o procedurze mediacyjnej. To proces wymagający wielu działań, zaangażowania wielu podmiotów i stałego ich współdziałania, stwarzania dogodnych warunków, w tym legislacyjnych, organizacyjnych i technicznych, a także finansowych umożliwiających popularyzację we wszystkich środowiskach nowej formy prawnej rozwiązywania konfliktów. W Polsce organem naczelnym, kierującym rozwojem mediacji, jest Ministerstwo Sprawiedliwości z wyspecjalizowanym od 2010 r. działem. Obecnie zadania te realizuje Wydział do spraw Mediacji w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich. Wśród zadań należących do Wydziału do spraw Mediacji wymienić należy, między innymi współpracę z koordynatorami do spraw mediacji w sądach powszechnych. Na szczeblu sądów okręgowych powołani zostali koordynatorzy do spraw mediacji do koordynacji wszystkich działań na rzecz popularyzacji i wdrażania tej instytucji na obszarze działania każdego sądu okręgowego. Wraz z utworzeniem funkcji koordynatora w sądach w Polsce utworzona została w 2010 r. sieć koordynatorów do spraw mediacji w sądach powszechnych, skupiająca koordynatorów z sądów apelacyjnych, okręgowych i rejonowych. Początkowo powołano koordynatorów we wszystkich sądach okręgowych oraz w 7 sądach apelacyjnych, w tym w Sądzie Apelacyjnym w: Gdańsku, Krakowie, Lublinie, Łodzi, Poznaniu, Rzeszowie i Wrocławiu oraz w sądach rejonowych z obszarów działania Sądów Okręgowych w: Lublinie, Kaliszu, Nowym Sączu i Radomiu. Powołano wówczas kilku koordynatorów z ograniczeniem ich kompetencji jedynie do niektórych kategorii spraw: koordynatorów do spraw mediacji w sprawach cywilnych oraz koordynatorów do spraw mediacji w sprawach rodzinnych i nieletnich. Brak jednoznacznych regulacji prawnych w początkowym okresie obowiązywania przepisów związanych z koordynacją działań na rzecz rozwoju mediacji stanowił także przyczynę stosowania różnych praktyk w sposobie powierzania nowych zadań osobom powoływanym do pełnienia obowiązków koordynatora. Prezesi sądów powierzali wówczas obowiązki koordynatorów sędziom czynnym zawodowo, pracownikom sądowym, osobom zatrudnionym w sądach na stanowiskach zawodowych kuratorów, referendarzom sądowym oraz pracownikom administracji sądowej. Okres pierwszych dziesięciu lat, od zapoczątkowanych zmian legislacyjnych z zakresu mediacji w naszym ustawodawstwie, to czas, w którym nie mieliśmy ustawowego uregulowania instytucji koordynatora do spraw mediacji. To także czas, w którym prezesi sądów powszechnych tworzyli nowe stanowiska do koordynowania działań mediacyjnych nie mając wprost ku temu uregulowań prawnych. Nałożenie obowiązków koordynatora następowało wówczas w różnej formie, poczynając od formy pisemnego zarządzenia, polecenia służbowego, pełnomocnictwa, po polecenie ustne. Wymaga też podkreślenia, że osoby wypełniające w omawianym okresie obowiązki koordynatorów czynili to na polecenie prezesów sądów bez dodatkowego wynagrodzenia. Obecnie sędziemu pełniącemu funkcję koordynatora do spraw mediacji przyznany został dodatek funkcyjny określony przepisami Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 marca 2018 r. w sprawie funkcji oraz

sposobu ustalania dodatków funkcyjnych przysługujących sędziom¹. Ostatnia zmiana w regulacjach prawnych dotyczących funkcji koordynatora do spraw mediacji to decyzja ustawodawcy o umożliwieniu powierzenia obowiązków i funkcji koordynatora do spraw mediacji sędziemu sądu okręgowego w stanie spoczynku. W myśl art. 105 § 2 i 3 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych² prezes sądu okręgowego może powierzyć tę funkcję także sędziemu w stanie spoczynku. Powierzenie funkcji koordynatora następuje w formie zarządzenia, bezterminowo, za zgodą sędziego, przy czym prezes sądu uprawniony został do możliwości cofnięcia przyznanej funkcji z zachowaniem miesięcznego okresu wypowiedzenia.

W 2013 r. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego przeprowadził na terenie całego kraju badania w zakresie rozwoju i upowszechniania mediacji w Polsce w związku z implementacją do naszych uregulowań prawnych Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych w prawie i praktyce³. Celem badania była między innymi diagnoza jak realizowane są w Polsce zapisy Dyrektywy, a przede wszystkim regulacje zawarte w art. 4 i 9 tego aktu prawnego. Wnioski końcowe płynące z przeprowadzonych badań, mające dziś już w większości charakter historyczny, wskazywały na potrzebę jaśniejszych regulacji prawnych oraz konieczność doprecyzowania w obowiązujących w naszym kraju przepisach między innymi obowiązków koordynatora do spraw mediacji w sądach oraz zapewnienia koordynatorom wsparcia finansowego i organizacyjnego w wykonywaniu przez nich powierzonych im zadań. Rekomendacje płynące z przywołanej Dyrektywy wskazują, że państwa członkowskie winne wspierać działania mające na celu zapewnienie odpowiedniej jakości usług mediacyjnych oraz informować społeczeństwo o instytucji mediacji. Nadto, wśród rekomendacji czytamy o konieczności ugruntowania, rozwijania i usystematyzowania współpracy pomiędzy koordynatorami do spraw mediacji w sądach z sędziami i mediatorami. Wiele zaleceń zostało już wprowadzonych do naszego porządku prawnego i są wcielane w życie. Niektóre nie doczekały się jeszcze pełnej regulacji prawnej.

Funkcja koordynatora do spraw mediacji w sądach powszechnych wprowadzona została do ustawy kształtującej ustrój sądownictwa powszechnego w naszym kraju na podstawie art 16 a ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych⁴. Przywołanym aktem prawnym, po raz pierwszy, została zdefiniowana nowa instytucja odpowiedzialna w sądach za koordynację i promocję mediacji. Ustawodawca nałożył na prezesów sądów okręgowych obowiązek powołania w każdym sądzie okręgowym koordynatora do spraw mediacji dla obszaru działania danego sądu okręgowego.

¹ Dz.U. 2021, poz. 623, t.j.

² Dz.U. 2020, poz. 2072, t.j.

³ Dz.Urz. UE L, nr 136 z 24.05.2008 r.

⁴ Dz.U. 2001 r., nr 98, poz. 1070.

Zgodnie z art. 175 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁵ wymiar sprawiedliwości w Polsce sprawują między innymi sądy powszechne, tj.: rejonowe, okręgowe oraz apelacyjne. Aktem prawnym obecnie regulującym liczbę sądów utworzonych w Polsce, ich siedziby oraz obszar i przedmiot działania określa Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 grudnia 2018 r. w sprawie ustalenia siedzib i obszarów właściwości sądów apelacyjnych, sądów okręgowych i sądów rejonowych oraz zakresu rozpoznawanych przez nie spraw⁶.

Według aktualnego stanu prawnego w Polsce funkcjonuje 11 sądów apelacyjnych, 46 sądów okręgowych oraz 318 sądów rejonowych. Na łączną liczbę 375 sądów powszechnych w Polsce jedynie w sądach okręgowych utworzone zostało stanowisko koordynatora do spraw mediacji. Jednocześnie nowa regulacja prawna określiła, że funkcja koordynatora do spraw mediacji w sądach powszechnych może być powierzona jedynie sędziemu sądu okręgowego, który wykonywać ma swoje obowiązki na terenie działania obejmującego obszar sądu okręgowego. Wymaga również podkreślenia, że polski ustawodawca nadał wysoką rangę instytucji koordynatora do spraw mediacji definiując, że funkcja ta może być powierzona jedynie sędziemu sądu okręgowego, pozostawiając jednocześnie możliwość powierzania w sądach funkcje koordynatorów innych specjalności także sędziom sądów rejonowych, asesorum sądowym lub referendarzom tak sądów okręgowych, jak i rejonowych.

Do podstawowych obowiązków koordynatora do spraw mediacji, według aktualnie obowiązujących regulacji prawnych, należy wykonywanie działań na rzecz rozwoju mediacji, zapewnianie sprawnej komunikacji pomiędzy sędziami i mediatorami oraz stałymi mediatorami, a także współpraca przy organizacji spotkań informacyjnych należących do nowych rozwiązań proceduralnych w postępowaniach cywilnych. W obszarze mediacji rówieśniczej koordynator zobowiązany jest do współpracy ze szkołami i placówkami wychowawczymi w zakresie szerzenia wiedzy o metodach zarządzania konfliktem w szkołach. Analiza działań podejmowanych przez koordynatorów w poszczególnych sądach wskazuje na różnorodność akcji inicjowanych przez sędziów koordynatorów bądź wykonywanych według sugestii i zaleceń Wydziału do Spraw Mediacji w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich Ministerstwa Sprawiedliwości stale współpracującego z sędziami koordynatorami. Wśród inicjatyw podejmowanych przez koordynatorów są działania prowadzone na terenie sądów skierowane do sędziów, prokuratorów, kuratorów sądowych, mediatorów jak również wiele akcji i programów skierowanych do środowisk szkolnych i społeczności lokalnej.

Analiza organizacji wewnętrznej funkcjonowania poszczególnych sądów okręgowych dowodzi, że prezesi wszystkich sądów okręgowych wypełnili obowiązek ustawy i utworzyli w każdym sądzie okręgowym stanowisko

⁵ Tekst Konstytucji uchwalony został w dniu 2 kwietnia 1997 r. przez Zgromadzenie Narodowe. Ogłoszony w Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, zm.: Dz.U. 2001, nr 28, poz. 319; Dz.U. 2006, nr 200, poz. 1471; Dz.U. 2009, nr 114, poz. 946.

⁶ Dz.U. 2021 r., poz. 1269.

sędziowskie z powierzoną funkcją koordynatora do spraw mediacji. W kilku sądach powołano obecnie po dwu koordynatorów. Z takim stanem faktycznym i prawnym mamy do czynienia w Sądzie Okręgowym w Gdańsku, gdzie powołany został koordynator do spraw mediacji oraz koordynator do spraw mediacji w sprawach rodzinnych i nieletnich. W Sądzie Okręgowym w Łodzi utworzono stanowisko koordynatora do spraw mediacji w sprawach cywilnych i odrębne stanowisko koordynatora do spraw mediacji w sprawach karnych i mediacji rówieśniczej. W Sądzie Okręgowym we Wrocławiu powołanych zostało dwu koordynatorów o nazwie odpowiadającej nazwie ustawowej, przy czym dodatkowo utworzono stanowisko pełnomocnika koordynatora do spraw mediacji. Z informacji zamieszczonych na stronach internetowych poszczególnych sądów okręgowych wynika, że koordynatorzy do spraw mediacji w kilku sądach korzystają ze wsparcia administracyjnego urzędnika sądowego wskazanego jako: „osoba do kontaktu”. Pewną odrębność w nazewnictwie funkcji koordynatora odnotowujemy w Sądzie Okręgowym w Płocku, gdzie utworzone zostało stanowisko koordynatora do spraw mediacji i szkoleń.

Ustawowy zakres obowiązków koordynatora do spraw mediacji w sądzie to szeroko rozumiane wykonywanie działań na rzecz rozwoju mediacji. Prześledzenie działań podejmowanych przez koordynatorów w poszczególnych sądach na terenie całego kraju wskazuje, że koordynatorzy podejmują szereg różnorodnych inicjatyw promocyjno-edukacyjnych na rzecz przybliżania wiedzy o mediacji. Są to przedsięwzięcia, w których koordynatorzy nie pomijają żadnej grupy wiekowej i zawodowej. Do takich działań należy zaliczyć coroczną organizację w miesiącu października obchodów Międzynarodowego Dnia Mediacji oraz Tygodnia Mediacji w Polsce. Są to ważne wydarzenia podczas, których odbywają się wykłady, prelekcje, warsztaty, pogadanki na temat mediacji, procedur mediacyjnych oraz znaczenia zawodu mediatora. Przeprowadzane są symulacje mediacji z udziałem uczestników, dla których dedykowane są spotkania przy okazji obchodów świąt mediacji. Koordynatorzy współpracują z organami administracji rządowej i samorządowej. Docierają do szkół, placówek oświatowych i wychowawczych przygotowując tematyczne spotkania dla uczniów, nauczycieli i wychowawców, w tym z istotnym tematem dotyczącym rozwiązywania sporów rówieśniczych. Uczestniczą w spotkaniach z więźniami i ich opiekunami przybliżając osadzonym wiedzę na temat warunków i sposobów naprawienia wyrządzonej szkody w drodze ugody mediacyjnej. Przygotowują i przeprowadzają wykłady dla słuchaczy Uniwersytetów Trzeciego Wieku. Koordynatorzy do spraw mediacji inicjują również lokalne konkursy wśród dzieci i młodzieży na temat wiedzy o mediacji i korzyściach jakie niesie ugoda mediacyjna. Udzielają wywiadów dla lokalnych mediów: prasy, platform internetowych, radia i telewizji. Wielu koordynatorów jest również autorami artykułów informacyjnych i edukacyjnych o tematyce traktującej o mediacji. Do ważnych inicjatyw koordynatorów do spraw mediacji należy także współpraca z mediatorami poprzez organizację salonów dyskusyjnych i spotkań, podczas których wypracowywane są zasady współpracy pomiędzy sądami, sędziami i mediatorami.

Wielu koordynatorów, we współpracy z organami samorządowymi i spółdzielniami mieszkaniowymi, w dni wolne od pracy organizuje pikniki rodzinne przybliżając w czasie ich trwania polubowne sposoby rozwiązywania konfliktów rodzinnych oraz związanych z demoralizacją wśród dzieci i młodzieży. W okręgach swoich sądów organizują szkolenia dla sędziów, mediatorów oraz innych zawodów prawniczych o tematyce mediacyjnej, zastępując obowiązki jakie do niedawna wypełniali w sądach kierownicy szkolenia.

W ramach obchodów Międzynarodowego Dnia Mediacji i Tygodnia Mediacji w Polsce z inicjatywy Ministerstwa Sprawiedliwości organizowany jest — już po raz drugi w tym roku — konkurs plastyczny na plakat promujący mediację wśród dzieci i młodzieży. Jest to jedno z ważnych przedsięwzięć promocyjno-edukacyjnych, w którym koordynatorzy do spraw mediacji biorą udział na poziomie obszarów działania sądów, z którymi są związani pracą zawodową. Koordynatorzy wspomagają również podjętą przez Ministerstwo Sprawiedliwości akcję mającą na celu uaktywnienie mediatorów oraz osób, które skorzystały już z powodzeniem z procedury mediacyjnej poprzez zainspirowanie do opowiedzenia swojej historii. Popularyzują także w lokalnych środowiskach cykl pt.: „Historie prawdziwe o mediacji”, którego pomysłodawcą jest również Ministerstwo Sprawiedliwości. Koordynatorzy do spraw mediacji w sądach włączyli się również do podjętej, po raz pierwszy w tym roku, formy popularyzacji zawodu mediatora w związku z ustanowieniem święta o nazwie Dzień Mediatora. W bieżącym roku, po raz pierwszy, odnotowaliśmy w wielu miastach Polski organizację przedsięwzięć popularyzujących zawód mediatora. W wielu z nich brali udział koordynatorzy do spraw mediacji. Przywołane działania koordynatorów do spraw mediacji wpisują się w szeroko rozumianą działalność edukacyjno-informacyjną o mediacji, nałożoną na państwa członkowskie Dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/W/E z 21 maja 2008 r. Mediacja jest zorganizowanym, ujętym w czytelne ramy prawne postępowaniem o dobrowolnym charakterze. Same regulacje nie wystarczą. Niezbędna jest szeroka i kompleksowa edukacja i informacja, która umożliwi dotarcie z wiedzą o procedurach mediacyjnych do wszystkich zainteresowanych i taką pracę wykonują koordynatorzy.

Prześledzenie poszczególnych regulacji prawnych traktujących o mediacji pokazuje, że w polskim systemie prawnym funkcjonują zróżnicowane formy mediacji i postępowań mediacyjnych, które uzależnione są od przedmiotu sprawy, jak i etapu, w którym strony zdecydują się na samodzielne rozwiązanie konfliktu. W obrocie prawnym funkcjonuje procedura ugody mediacyjnej przedsądowej, ugody zawartej w toku trwającego postępowania sądowego, porozumienie rodzinne, ugoda, która może zastąpić orzeczenie sądowe lub znacząco wpłynąć na jego treść i koszty postępowania. Uważam za niezbędne wzmocnienie działań edukacyjnych skierowanych do wszystkich zawodów prawniczych oraz mediatorów, które uczynią instytucję mediacji bardziej efektywną.

W bieżącym roku obchodzimy trzydziestolecie istnienia w polskich regulacjach prawnych instytucji mediacji. Czwierć wieku funkcjonowania pierwszych regulacji w naszym porządku prawnym traktujących o mediacji pokazuje, że

jesteśmy jeszcze na początku drogi. Nie wszyscy dostrzegamy jak wiele pożądaných efektów niesie ze sobą rozwiązanie sporu poza sądem w drodze ugody przed mediatorem. Wszyscy uczyliśmy się mediacji. Efektywność funkcjonowania instytucji mediacji w naszym kraju wymaga jeszcze uzupełniających regulacji prawnych, które pozwolą w szerszym zakresie stosować procedurę mediacyjną tak w poszczególnych kategoriach spraw, jak i na poszczególnych etapach postępowań sądowych np.: ugoda mediacyjna po prawomocnym wyroku karnym, ugoda mediacyjna w sprawie o rozwód i separację (we wszystkich ubocznych poza rozwodem i separacją kwestiach wymienionych w art. 58 k.r.o.). Dlatego współpraca koordynatorów do spraw mediacji powołanych w sądach okręgowych z sędziami orzekającymi we wszystkich instancjach oraz we wszystkich kategoriach spraw pozwoli na bardziej konstruktywną, oddolną inicjatywę zmian ustawodawczych. Koordynator do spraw mediacji w sądach powszechnych jest łącznikiem pomiędzy sędziami, mediatorami oraz Wydziałem do spraw Mediacji w Ministerstwie Sprawiedliwości. Wyrażam pogląd, że wielce pożądane byłoby wprowadzenie do obowiązujących przepisów prawa zmiany polegającej na utworzeniu stanowiska koordynatora do spraw mediacji także w sądach rejonowych z kompetencjami zbliżonymi do kompetencji koordynatorów powołanych na poziomie sądów okręgowych. Słusznym jest wniosek sędziów opowiadających się za wprowadzeniem takich rozwiązań prawnych.

Przed koordynatorami do spraw mediacji w sądach powszechnych jest wiele wyzwań, które mogą przyczynić się do zwiększenia liczby zawieranych ugód mediacyjnych co znacznie obniży koszty ponoszone przez strony pozostające w sporze i niewątpliwie odciążą sądy od rozpoznawania wielu spraw ostatecznie zakończonych w sposób satysfakcjonujący przez zwaśnione strony. Maksyma umieszczona w logo Międzynarodowego Dnia Mediacji o treści: „Tak jak z nasion, które zasadzisz pewnego dnia wyrośnie drzewo, tak pewnego dnia zaowocuje wysiłek, który włożysz w próbę pojednania” powinna towarzyszyć wszystkim koordynatorom w codziennym działaniu.

Konstruktywne zaangażowanie wszystkich podmiotów zobowiązanych z mocy prawa do tworzenia niezbędnych regulacji prawnych na rzecz rozwoju mediacji w Polsce, właściwe stosowanie obowiązujących regulacji, szeroka promocja i stałe podnoszenie świadomości prawnej całego społeczeństwa to słuszną drogą wytyczoną przez ustawodawcę.

Bibliografia

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, tekst uchwalony w dniu 2 kwietnia 1997 r. przez Zgromadzenie Narodowe ogłoszony w Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, zm.; Dz.U. 2001, nr 28, poz. 319; Dz.U. 2006, nr 200, poz. 1471; Dz.U. 2009, nr 114, poz. 946;
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/W/E z 21 maja 2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych w prawie i praktyce, (Dz.Urz. UE L, nr 136 z 24.05.2008 r.);

Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. 2020, poz. 2072 t.j.);

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 marca 2018 r. w sprawie funkcji oraz sposobu ustalania dodatków funkcyjnych przysługujących sędziom (Dz.U. 2021, poz. 623, t.j.);

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 grudnia 2018 r. w sprawie ustalenia siedzib i obszarów właściwości sądów apelacyjnych, sądów okręgowych i sądów rejonowych oraz zakresu rozpoznawanych przez nie spraw (Dz.U. 2021 r., poz. 1269, t.j.).

Funkcja koordynatora do spraw mediacji w sądach powszechnych

Artykuł poświęcony jest funkcji koordynatora do spraw mediacji w sądach powszechnych. Przedstawia cel, sposób powoływania koordynatorów oraz umiejscowienie stanowiska w strukturze sądownictwa powszechnego. Autorka przedstawia ustawowe obowiązki nałożone na sędziów koordynatorów do spraw mediacji oraz metody i sposoby jakimi koordynatorzy promują instytucję mediacji w środowiskach sądów okręgowych, z którymi są związani pracą zawodową. Wskazuje jakie działania edukacyjne podejmują koordynatorzy do spraw mediacji w sądach powszechnych upowszechniając mediację jako alternatywny do sądowego sposób rozwiązywania sporów. Sygnalizuje również potrzebę dalszych zmian ustawodawczych w zakresie procedury cywilnej oraz karnej, które dawały będą możliwość rozszerzenia postępowań mediacyjnych w sprawach rodzinnych, cywilnych i karnych. Przywołuje przykładowe kategorie spraw, w których dotychczas ustawodawca nie przewidział jeszcze możliwości zakończenia sporu ugodą mediacyjną. Artykuł zawiera także rys historyczny funkcjonowania w sądach powszechnych instytucji koordynatora do spraw mediacji w okresie ostatnich trzydziestu lat, związanych z wprowadzaniem do polskich procedur sądowych postępowania mediacyjnego.

Słowa kluczowe: koordynator do spraw mediacji w sądach powszechnych, mediacja, mediator, ugoda zawarta przed mediatorem, procedury mediacyjne, sądy powszechne

Function of mediation coordinator in ordinary courts

This article is devoted to the function of mediation coordinators in ordinary courts. It outlines the purpose and method of appointment of coordinators and the position of this post within the structure of ordinary judiciary. The author presents the statutory duties of mediation coordinators and the methods they use to promote the institution of mediation in the regional courts with which they are professionally involved. She indicates the educational activities that coordinators for mediation in ordinary courts undertake to promote mediation as an alternative

to court-based dispute resolution. She also shows the need for further legislative changes in civil and criminal procedure to allow for the possibility of extending mediation procedures in family, civil and criminal matters. She provides examples of categories of cases in which, to date, the legislator has not yet made provisions for the possibility of ending a dispute with a mediation agreement. The article also contains a historical outline of how the institution of a mediation coordinator has functioned in ordinary courts over the past thirty years in connection with introduction of mediation proceedings into Polish court procedures.

Key words: mediation coordinator in ordinary courts, mediation, mediator, settlement before a mediator, mediation procedures, ordinary courts

Jakub Świtluk

Biuro Mediacji Gospodarczej MEDIATOR.WAW.PL

Warszawa

mediator@switluk.pl, biuro@mediator.waw.pl

Zawodowy mediator od ponad dekady, specjalizuje się w sporach z udziałem firm oraz instytucji publicznych, z praktyką obejmującą setki ugód i sprawy wielomilionowej wartości. Właściciel Biura Mediacji Gospodarczej MEDIATOR.WAW.PL, wpisany na listę mediatorów stałych Prezesa SO w Warszawie i kilku innych, mediator/członek CM Lewiatan, CMSP przy KNF, PCM, SMR, MCM/IMC i CAM Lublin. Dyplomowany trener oraz wykładowca mediacyjnych studiów podyplomowych. Inicjator dyżurów mediacyjnych PCM w sądach Warszawy i Mazowsza (2011–2015), pomysłodawca wyróżnienia KNF „Instytucja Finansowa Przyjazna Mediacji” (od 2014), uczestnik i prelegent licznych konferencji, redaktor jedynego kalendarium wydarzeń oMediacji.pl, współautor Apelu z 9 lutego 2021 r. w sprawie kwalifikacji mediatorów. Ukończył prawo na UMCS, Executive MBA w Szkole Biznesu Politechniki Warszawskiej, podyplomowe studia trenerskie SWPS, studia dla mediatorów gospodarczych UŁ oraz ponad 20 szkoleń z zakresu mediacji i rozwiązywania konfliktów. Zanim zajął się mediacją, uzyskał doświadczenie menadżerskie i negocjacyjne w firmach kilku branż.

O regulacji kwalifikacji mediatorów cywilnych *de lege lata* i *de lege ferenda*

1. Listy mediatorów cywilnych od 2005 roku do chwili obecnej

Przez niemal jedenaście lat, od wprowadzenia mediacji do Kodeksu postępowania cywilnego¹ w 2005 r.², mediatorów w sprawach typu cywilnego można było znaleźć na listach ośrodków mediacyjnych organizacji pozarządowych i uczelni. Ośrodki te zgłaszały do publikacji prezesom sądów okręgowych³ zestawienia osób zajmujących się rozwiązywaniem sporów cywilnych, rodzinnych, gospodarczych czy pracowniczych, które tworzyły wedle własnych kryteriów. Można powiedzieć, że ustawodawca zdał się na samoregulację środowiska. Co prawda od 2007 r. istniały Standardy Szkolenia Mediatorów tzw. Rady ADR⁴, ale jako uchwała gremium doradczego Ministra Sprawiedliwości, choć często

¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. — Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 1964, nr 43, poz. 296, Dz.U. 2020, poz. 1575 z późn. zm., t.j.).

² Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2005, nr 172, poz. 1438)

³ Art. 183². § 3. k.p.c.

⁴ Standardy Szkolenia Mediatorów uchwalone 29.10.2007 r. przez Społeczną Radę ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Konfliktów i Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości.

przywoływane np. przez organizatorów szkoleń, nie miały one mocy wiążącej. Równocześnie w zakresie mediacji karnych oraz w sprawach nieletnich już wcześniej funkcjonowały listy instytucji i osób uprawnionych do prowadzenia mediacji, wpisy nań dokonywane były decyzjami administracyjnymi prezesów sądów okręgowych. Różnicę taką, analogiczną jak w szczególowości prawnych regulacji samego postępowania mediacyjnego⁵, można byłoby uzasadniać odmiennością prawa prywatnego od regulacji typu karnego, więc m.in. pozostawieniem większej swobody wyboru mediatora stronom spraw cywilnych (choć ograniczenie rodzaju podmiotów prowadzących ośrodki mogło dziwić). Jednak praktyczny problem różnitości wymagań, jakie stawiały swoim mediatorom organizacje i uczelnie, a zwłaszcza aktualności zgłaszanych list, spowodował — w ramach szerszych prac nad promediacyjnymi przepisami — zmianę tego stanu. Powstały listy stałych mediatorów w sprawach cywilnych, które prowadzą i na które dokonują wpisu w drodze decyzji administracyjnych prezesi sądów okręgowych.

Ustawa z dnia 10 września 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów (Dz.U. 2015, poz. 1595) wprowadziła do Kodeksu postępowania cywilnego instytucję mediatora stałego, zaś do ustawy — Prawo ustroju sądów powszechnych — ogólną regulację list stałych mediatorów i ich kwalifikacji oraz delegację ustawową dla rozporządzenia, które miało te kwestie doprecyzować. Ministerstwa⁶, pracując nad rozporządzeniem⁷, zaprosiły przedstawicieli mediatorów na konsultacje w sprawie konstrukcji nowych list, w tym wymogów wobec osób na nie wpisywanych. Postulaty określenia konkretnego zakresu edukacji, tj. minimalnej ilości godzin szkoleń lub studiów mediacyjnych, praktyki (mediacji przeprowadzonych wspólnie z doświadczonym mediatorem) ani obowiązku doskonalenia zawodowego, nie zostały jednak uwzględnione⁸. Nie wykorzystano Standardów Szkolenia Rady ADR ani nie nawiązano do rozporządzenia dotyczącego mediacji w sprawach nieletnich, określającego m.in. zakres tematyczny szkolenia i kwalifikacje osób je prowadzących⁹. W konsekwencji ustawowe kompetencyjne wymagania wobec mediatorów stałych sprowadzono do formuły „wiedzy i umiejętności w zakresie prowadzenia mediacji”, zaś rozporządzenie określa „sposób potwierdzania spełnienia warunków wpisywania na listę”, jednak w sposób

⁵ Poza odpowiednimi przepisami kodeksowymi w obu wymienionych postępowaniach wydano rozporządzenia.

⁶ Ustawa z 28 lipca 2005 r. była wynikiem prac zespołu przy Ministrze Gospodarki, dla aktów wykonawczych do znowelizowanych ustaw właściwy był Minister Sprawiedliwości.

⁷ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 stycznia 2016 r. w sprawie prowadzenia listy stałych mediatorów (Dz.U. 2016, poz. 122).

⁸ Informacje własne autora, biorącego udział w tych konsultacjach, podobnie np. R. Morek, *Mediacja w sprawach cywilnych*, w: *Mediacje. Teoria i praktyka*, red. E. Gmurzyńska, R. Morek, Warszawa 2018, s. 298.

⁹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz.U. 2006, nr 56., poz. 591, Załącznik).

literalnie bardzo ogólny. Jego § 5. wymienia kopie dokumentów potwierdzających „informacje o liczbie przeprowadzonych mediacji, spis wydanych publikacji na temat mediacji, opinie ośrodków mediacyjnych lub osób fizycznych o posiadanej wiedzy i umiejętnościach w zakresie mediacji, dokumenty poświadczające posiadane wykształcenie, odbyte szkolenia z zakresu mediacji oraz określające specjalizację”. Kolejne przepisy dają prezesowi sądu okręgowego możliwość zażądania oryginałów tych dokumentów w razie wątpliwości, zaś wpis na listę uzależniają od „sprawdzenia spełnienia wymagania warunków”.

Wobec braku wyraźnego wskazania, np. wymaganej ilości przeprowadzonych mediacji czy zakresu i długości odbytych szkoleń, a także ze względu na niektóre dokumenty (np. trudno rozsądnie wymagać, aby każdy mediator publikował artykuły na temat mediacji), dość zrozumiałym wydawało się traktowanie treści § 5. rozporządzenia jako wyliczenia przykładowego — w tym kierunku poszła również praktyka. Prezesa sądów okręgowych zazwyczaj nie stawiali szczególnych wymagań osobom wnioskującym o wpis na listę stałych mediatorów, zarówno jeśli chodzi o samą decyzję o wpisie, jak i treść rubryki wskazującej specjalizację, którą uzupełniano z reguły na podstawie deklaracji wnioskodawcy. W efekcie na listach można znaleźć osoby, których jedyną uwidoczną kwalifikacją jest szkolenie nawet niemediacyjne, a np. negocjacyjne, inne legitymują się wyłącznie szkoleniem ogólnym¹⁰ lub np. karnym, ale w rubryce „Specjalizacja” deklarują prowadzenie spraw rodzinnych i gospodarczych. W rubryce „Wykształcenie i odbyte szkolenia” zdarza się też podawanie szeregu pozycji niewiążących się z mediacją. Przy okazji trudno pominąć, że przy obecnej praktyce organizatorów szkoleń, nawet zachęcająco brzmiące specjalistyczne kursy mogą w istocie sprowadzać się do kilkugodzinnych webinarów, a przygotowanie samych szkoleń bywa dyskusyjne. Generalnie regulacja i konstrukcja list nie ułatwia oceny zawodowego przygotowania umieszczanych na niej mediatorów. Obok zastrzeżeń merytorycznych warto też wskazać problem techniczny: listy dostępne na stronach internetowych sądów, czasem bezpośrednio, czasem do pobrania jako pliki formatu pdf lub arkusze kalkulacyjne xls liczą czasem setki pozycji (np. SO Kraków — 394, SO Warszawa — 664 osoby). Jednocześnie szereg sądów publikuje je, obok list mediatorów spraw karnych i nieletnich, a także (utrzymanych przez nowelizację z 2015 r.) list organizacji i uczelni, niekiedy z mylącą co do hierarchii kolejnością, czcionką, opisem. Na koniec warto zauważyć, że ustawodawca — mimo wspomnianych doświadczeń z problemem nieaktualności list ośrodków — nie przewidział mechanizmu weryfikacji nowych list, choćby w kwestii czy osoby wpisane wciąż wykonują pracę mediatora (lub są nią zainteresowane). Biorąc zaś pod uwagę łatwość, ilość i treść wpisów, dostępność w ostatnich latach edukacji mediacyjnej finansowanej ze środków unijnych (bezpłatnej dla uczestników),

¹⁰ Warto zaznaczyć, że wspomniane Standardy Szkolenia Mediatorów, precyzując zakres tematyczny 40-godzinnego szkolenia dla wszystkich rodzajów mediacji, podkreślają w Standardzie VI potrzebę odbywania szkoleń poszczególnych specjalizacji.

a także dużą ilość błędów w zamieszczonych danych kontaktowych¹¹, można żywić uzasadnione wątpliwości co do rzeczywistego zaangażowania niektórych osób wpisanych w wykonywanie zadań mediatora lub ich podjęcie.

2. Orzeczenia sądów administracyjnych dotyczące wpisu na listy

Wspomniane liberalne, a jednocześnie literalne traktowanie wiedzy i umiejętności kandydatów na mediatorów stałych przez praktykę sądów zdaje się zasadniczo popierać wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gliwicach z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie o sygnaturze akt III SA/Gl 1487/16. Przedmiotem orzekania WSA było odwołanie od decyzji raczej wyjątkowej, bo odmawiającej wpisu. Wnioskujący o wpisanie na listę mediatorów stałych prowadzoną przez Prezesa Sądu Okręgowego w Katowicach¹² w zakresie swoich kompetencji mediacyjnych przedłożył wyłącznie certyfikat ukończenia kursu, a wezwany do uzupełnienia braków formalnych wniosku przez złożenie innych dokumentów wymienianych przez § 5. rozporządzenia — poinformował m.in., że nie przeprowadził dotąd żadnych mediacji, nie publikował o nich i nie dysponuje opiniami na temat swojej wiedzy i umiejętności w tym zakresie. Prezes Sądu Okręgowego odmówił wpisu ze względu na nieuzupełnienie dokumentów, podkreślając m.in., że celem utworzenia listy stałych mediatorów jest wzmocnienie profesjonalizmu mediatora, zaś jako organ ma obowiązek zbadania czy wnioskodawca spełnia określone prawem warunki oraz że jego zdaniem przedłożony przez wnioskodawcę certyfikat nie jest wystarczający dla potwierdzenia wiedzy i umiejętności w zakresie prowadzenia mediacji. Wnioskodawca złożył odwołanie od decyzji do Prezesa Sądu Apelacyjnego, powołując się — obok wspomnianego szkolenia — na wykształcenie prawnicze, wykonywany zawód adwokata, wpis na listę mediatorów Okręgowej Izby Adwokackiej, a także podkreślając, że żaden przepis nie przewiduje minimalnych wymogów wiedzy i doświadczenia mediatorów, zaś Prezes SO nie jest uprawniony do ich sprawdzenia i kwestionowania. Prezes Sądu Apelacyjnego decyzję niższej instancji o odmowie wpisu utrzymał, stwierdzając m.in., że lista wymaganych dokumentów ma charakter enumeratywny, a Prezes SO nie oceniał merytorycznie dokumentów, ale zasadnie uznał niezłożenie niektórych z wymienionych w § 5. za brak formalny. Jednocześnie podkreślił jednak, że prowadzący listę stałych mediatorów jest uprawniony do oceny spełniania wymogów przez składane dokumenty, w tym informacji o liczbie przeprowadzonych mediacji oraz opinii ośrodków mediacyjnych i osób fizycznych, które potwierdzają nie tylko przygotowanie teoretyczne, ale zdobyte doświadczenie w prowadzeniu mediacji. Wniosek dowodowy w postaci zaświadczenia o wpisie na listę mediatorów OIA pozostawił bez rozpoznania jako niedotyczący okoliczności istotnej w sprawie.

¹¹ Informacje uzyskane od zespołu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, kontaktującego się z mediatorami z list prezesów SO przy okazji badań ankietowych.

¹² Siedziba SO nie podawana w zbiorze orzecznictwa, ale wzmiankowana w prasie.

Na decyzję Prezesa Sądu Apelacyjnego wnioskodawca wniósł skargę do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gliwicach, który po rozprawie stwierdził, że zasługuje ona na uwzględnienie. Co do kwestii braków formalnych WSA orzekł, że lista z § 5. rozporządzenia ma charakter przykładowy, co uzasadnił nie tylko językowo, analizując będący załącznikiem do aktu wzór formularza wniosku, ale i wskazując informacje dla kandydatów na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości. Zdaniem sądu to wnioskujący zatem decyduje, które z dokumentów są wystarczające dla potwierdzenia wiedzy i umiejętności. W dalszym ciągu WSA stwierdził, że Prezes SO wprowadził dodatkową przesłankę oceny wiedzy i umiejętności w prowadzeniu mediacji w postaci doświadczenia (które miałyby potwierdzać informacja o liczbie mediacji oraz opinie ośrodków), co nie znajduje jednak umocowania w przepisach prawa. Uznał za błędne nierozpoznanie zaświadczenia o wpisie na listę mediatorów OIA, zaznaczając jednocześnie, że nie ustalono stosunku kryteriów tejże oraz listy mediatorów stałych, więc nie przesądzając skutku.

Jednocześnie sąd nie podzielił poglądu, że dla wykazania wiedzy i umiejętności w zakresie mediacji niezbędne jest posiadanie doświadczenia w ich prowadzeniu. Wskazał za to, że może ono obrazować poziom takich umiejętności, jednak dla jego nabycia trzeba prowadzić mediację, co umożliwia właśnie wpis na listę stałych mediatorów. Uznał też, że możliwość skreślenia z niej pozwala eliminować mediatorów nieposiadających odpowiednich umiejętności niezależnie od doświadczenia. Dodatkowo WSA cytował, prezentowane w literaturze dotyczącej mediacji, kryteria podmiotowe i kompetencje mediatora, nie znajdując wśród nich wymogu doświadczenia.

Warto również zaznaczyć, że w uzasadnieniu prawnym WSA odnotował (powołując się na uzasadnienie projektu nowelizacji z 2015 r.¹³) powody wprowadzenia list stałych mediatorów: „podniesienie prestiżu zawodu, jak i standardów wymaganych od stałych mediatorów, wprowadzenie mechanizmów weryfikacji ich kwalifikacji, co ma służyć wzmocnieniu profesjonalizmu, podniesieniu jakości usług i odróżnieniu ich od mediatorów z listy organizacji pozarządowych oraz uczelni” oraz stwierdził, że „dla skuteczności mediacji istotna jest osobowość mediatora i faktyczna umiejętność prowadzenia przez niego mediacji”.

Wychodząc analogicznie od przesłanek wzmocnienia profesjonalizmu mediatora i jego faktycznych umiejętności, do istotnie innych wniosków doszedł Wojewódzki Sąd Administracyjny w Poznaniu w wyroku z 25 stycznia 2018 r. w sprawie o sygnaturze akt III SA/Po 634/17. Przy zbliżonym stanie faktycznym rozpatrywał on odwołanie od odmowy wpisu na listę stałych mediatorów Prezesa Sądu Okręgowego w Poznaniu, utrzymanej w II instancji przez Prezesa Sądu Apelacyjnego. Decyzja pierwotna wskazywała m.in., że

¹³ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów. Druk Sejmowy nr 3432 z 22.05.2015 r., <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/Przebieg-Proc.xsp?nr=3432> (dostęp: 27.09.2021).

z dokumentu załączonego przez wnioskodawczynię, tj. świadectwa ukończenia studiów podyplomowych z psychologii sądowej i mediacji, nie wynika, że studia owe odpowiadały Standardom Szkolenia Rady ADR, które — wobec braku ustalenia kryteriów przez ustawodawcę — sąd uznał za minimalne kryterium. W zakresie Standardów wskazał przy tym nie tylko określony wymiar 40 godzin zegarowych, ale również wymóg prowadzenia zajęć przez osoby o wskazanych kwalifikacjach. Dodatkowo Prezes Sądu Okręgowego w Poznaniu stwierdził, że należy odróżnić wiedzę o mediacji od umiejętności w zakresie prowadzenia mediacji, to jest praktycznego prowadzenia mediacji, którego wnioskodawczyni nie wykazała, zaś udział w symulacjach posiedzeń mediacyjnych jest niewystarczający do uznania praktycznych umiejętności. Prezes Sądu Apelacyjnego, rozpatrujący odwołanie wnioskodawczyni podtrzymał decyzję podkreślając, że stosowaną wymaganą wiedzę nabywa się poprzez kształcenie w ramach określonych studiów wyższych, studiów podyplomowych czy kursów specjalistycznych, ale nabycie wymaganych przez ustawę umiejętności wiąże się z praktyką zawodową, uczestnictwem w rzeczywistych mediacjach, a nie tylko ich symulacjach. Doświadczenia takiego nie zapewniają również (przywoływane przez wnioskodawczynię) wykształcenie pedagogiczne, osobiste doświadczenia w konfliktowych sytuacjach wychowawczych ani uczestniczenie w dyżurach w Sądzie Rejonowym. Wnioskodawczyni zaskarżyła decyzję do WSA w Poznaniu. Co warte wspomnienia, jej pełnomocnik na rozprawie przywoływał poprzednio omówione rozstrzygnięcie gliwickie.

Poznański WSA uznał skargę za niezasadną, zaś zaskarżone decyzje obu instancji za zgodne z prawem. Podkreślił, że ustawodawca przyznał mediatorom rolę niezwykle istotnego podmiotu w procesie realizacji przed organami wymiaru sprawiedliwości prawa do uzyskania sprawiedliwego i zadowalającego jednocześnie rozstrzygnięcia, a wypracowana i zawarta przed sądem ugoda w sensie skutku dla stron zastępuje wyrok. WSA podkreślił, że mediator stały otrzymał od ustawodawcy szczególną, zaufaną pozycję wśród mediatorów, o czym świadczą dodatkowe wymagania mu stawiane, w tym konieczność wpisania na listę Prezesa Sądu Okręgowego, co oznacza dla tegoż, jako organu m.in. obowiązek oceny czy kandydat ma ustawowo określoną wiedzę i umiejętności. Wykładnia systemowa, zdaniem sądu, prowadzi do wymagania wiedzy na poziomie wyróżniającym spośród innych mediatorów oraz rozumienia umiejętności jako potwierdzonego doświadczenia, którym dotychczasowy mediator powinien się legitymować. Decyzja o wpisie na listę stałych mediatorów oznacza potwierdzenie autorytetem Prezesa SO nie tylko kompetencji kandydata, ale społecznego zaufania do rozwiązywania przezeń sporów. WSA podkreślił przy tym obowiązek nadzoru (aż do skreślenia z listy) nad sprawowaniem przez mediatora funkcji, wymagającej zróżnicowanych i wysokich kwalifikacji nie tylko merytorycznych, ale osobowościowych i moralnych, predyspozycji do stawania się autorytetem dla stron sporu. Co uznał za dbanie — w zakresie działań konkretnego mediatora — o dobro wymiaru sprawiedliwości, a przede wszystkim, o to, aby w skutek braku umiejętności mediatora nie ucierpiał strona.

Wedle sądu, z perspektywy dobra wymiaru sprawiedliwości i stron mediacji, nie zasługuje na aprobatę stanowisko, że spełnienie przez kandydata literalnie rozumianych warunków zobowiązuje Prezesa SO do wpisu, uniemożliwiając realną ocenę umiejętności, w tym także doświadczenia i predyspozycji kandydata. Podobnie przyjęcie poglądu, że kwalifikacje poświadczane decyzją o wpisie mogą być weryfikowane dopiero w rezultacie szkód wyrządzonych nieumiejętnym prowadzeniem mediacji. Taki nadzór byłby przy tym nielogiczny, wobec niemożliwości własnej oceny na etapie wpisu. Zdaniem sądu ustawowe „umiejętności” należy rozumieć nawet szerszej niż słownikową „praktyczną znajomość czegoś, biegłość w czymś” (za *Słownikiem języka polskiego*, pod red. W. Doroszewskiego), mianowicie funkcjonalnie i systemowo, włącznie z cechami decydującymi o zachowaniu bezstronności, tajemnicy, predyspozycji do osiągnięcia ugody i sprawiedliwego rozwiązania sporu. Oznacza to uznaniowość decyzji o wpisie i konieczność jej każdorazowego uzasadniania.

3. Próba oceny orzeczeń

Zgadzając się ze słusznością uznania przez WSA w Gliwicach listy dokumentów § 5. rozporządzenia za przykładową, generalnie wypada uznać interpretację poznańskiego Sądu za szerszą i trafniejszą. Wydaje się, że Wojewódzki Sąd Administracyjny w Poznaniu nie tylko językowo celniej rozróżnił wiedzę i umiejętności, ale przeprowadził szerszą i zróżnicowaną metodologicznie analizę znaczenia wpisu na listę stałego mediatora, niż jego wymieniony odpowiednik. W szczególności ze wspomnianego w gliwickim rozstrzygnięciu uzasadnienia nowelizacji przepisów wprowadzającej listy stałych mediatorów nie zostały wyciągnięte konkretne wnioski praktyczne. Sąd w Poznaniu zbudował natomiast logiczne systemowe rozróżnienie pomiędzy mediatorami z list ośrodków (lub dowolnie wybieranymi przez strony), a instytucją mediatora stałego, jako mającą stanowić podstawę oczekiwania wyższych kwalifikacji, godnych poparcia autorytetem prezesów sądów okręgowych, lepiej zabezpieczających strony. W tym miejscu warto wskazać (wprowadzony równocześnie z listami stałych mediatorów) kodeksowy wymóg¹⁴ wyznaczania przez sądy kierujące sprawy do mediacji (w braku wyboru stron) w pierwszej kolejności mediatora stałego, czy ograniczenie tylko do tej kategorii mediatorów prowadzenia tzw. spotkań informacyjnych na temat polubownego rozwiązywania sporów¹⁵. Nawet bez tego (niezbyt imponującego, trzeba przyznać) uprzywilejowania mediatorów stałych, za wyraźnie wyższą ich rangą przemawia teleologicznie sam fakt wprowadzenie list sądowych obok (utrzymanych) zgłaszanych przez ośrodki. Wykreowanie równoważnej kategorii, z podobnie nieweryfikowalnymi kompetencjami (do czego sprowadzałby się wpis na podstawie wybranych dokumentów z § 5. rozporządzenia, bez oceny poświadczanych nimi kwalifikacji), przy jednoczesnym

¹⁴ Art. 183⁹ § 1. k.p.c.

¹⁵ Art. 183⁸ § 4. k.p.c.

obciążeniu prezesa SO obowiązkami, klóciłoby się ewidentnie z racjonalnością ustawodawcy, powodowało nieporządek, nie zaś zamierzony postęp. Za merytoryczne podstawy owej wyższej rangi WSA w Poznaniu trafnie uznał edukację na poziomie przynajmniej Standardów Szkolenia Rady ADR oraz praktyczne doświadczenie. W pierwszym przypadku wypełnił ewidentną lukę pozostawioną przez ustawodawcę, odwołując się nie tylko do efektu prac doradców Ministra Sprawiedliwości w zakresie mediacji, ale jednocześnie do dobrze ustalonego zwyczaju — deklarowanie zgodności programów z tymi Standardami jest szeroko obserwowaną praktyką na rynku studiów i szkoleń mediacyjnych. W drugim oparł się (poza wspomnianą wykładnią językową umiejętności jako praktycznej znajomości i biegłości) o generalne zasady dobra wymiaru sprawiedliwości i stron postępowania: autorytetem prezesa SO nie powinno się rekomendować stronom, jako pomocy w ich często najtrudniejszych życiowych sytuacjach, osób stawiających w mediacji pierwsze kroki. Listy stałych mediatorów nie powinny preferować interesu osób dopiero aspirujących (po wykładach i treningach) do zawodu mediatora, ale być gwarancją bezpieczeństwa stron i budować zaufanie do inicjowanej przez sądy mediacji. Miejscem do nabycia podstaw doświadczenia i choć minimalnego praktycznego zweryfikowania edukacji mediacyjnej mogą być w szczególności ośrodki organizacji i uczelni. Zmiana „rangi”: mediator z listy ośrodka — mediator stały wydaje się, na bazie aktualnych regulacji, naturalnym rozwojem zawodowym.

Wypada wspomnieć, że omawiany wyrok WSA w Poznaniu stał się przedmiotem wnikliwej glosy dr. Marka Dąbrowskiego z KUL¹⁶. Łatwo zgodzić się z krytyką takich stwierdzeń WSA jak postulat badania predyspozycji kandydata na stałego mediatora czy określenie mediatora „swoistym sądem — organem sprawiedliwości dla stron”. Nieco pochopne wydaje się jednak odmówienie sądowi prawa do wymagania praktycznego doświadczenia mediacyjnego, jako nieuzasadnionego literą obecnych regulacji, skoro ów wyraźnie to wywiódł ze słownikowego rozumienia używanego przez przepisy określenia „umiejętności”, a dodatkowo poparł to dobrem wymiaru sprawiedliwości, a zwłaszcza dobrem stron, których — jako ogólnych zasad regulacji mediacji w procesie cywilnym — trudno przecież kwestionować. Pewnego argumentu za wymogiem doświadczenia dostarcza zresztą sam autor postulując uwzględnianie przy wpisie na listy — obok Standardów Szkolenia Rady ADR — raczej kwalifikacji rynkowej mediacji w sprawach cywilnych¹⁷, dla certyfikowania której — jak podkreśla — doświadczenie nie jest warunkiem koniecznym. Abstrahując od zasadniczo nieregulacyjnej roli Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji i znikomego dotąd

¹⁶ M. Dąbrowski, *Kryterium wiedzy i umiejętności jako wymóg dla stałych mediatorów — glosa do wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 25 stycznia 2018 r., III Sa/Po 634/17*, „Studia Prawnicze KUL”, nr 3 (79) z 2019 r., s. 211–231.

¹⁷ Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 grudnia 2018 r. w sprawie włączenia kwalifikacji rynkowej „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych” do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (M.P. 2018, poz. 1198).

realnego zastosowania walidacji ZSK w zakresie mediacji, warto wskazać, że dwie kolejne kwalifikacje¹⁸ (jedna wpisana równocześnie ze wspomnianą), sytuowane o poziom wyżej w Polskiej Ramie Kwalifikacji (PRK), już takiego praktycznego doświadczenia wyraźnie żądają. Przy szeregu krytycznych uwag do mediacji w ZSK (wartych odrębnego opracowania), trudno nie dostrzec, że powiązanie wyższego poziomu PRK z doświadczeniem, sensownie koresponduje z — podkreślanym przez WSA w Poznaniu — wyższym poziomem kwalifikacji, jakiego należy oczekiwać od mediatorów stałych na tle innych mediatorów.

4. Wnioski i propozycje

Wydaje się, że Wojewódzki Sąd Administracyjny w Poznaniu, aprobując decyzję Prezesa Sądu Okręgowego w Poznaniu, utrzymaną również przez Prezesa tamtejszego Sądu Apelacyjnego, przekonująco uzasadnił możliwość i celowość wymagania praktycznego doświadczenia od mediatorów stałych. W szczególności wyjaśnił sens wyróżnienia ich spośród innych mediatorów oraz nadał faktyczną rangę listom prezesów sądów okręgowych, aby stanowiły logiczny element rozwoju zawodowego mediatorów, a nie tylko element komplikujący dodatkowo (obok list „prywatnych”) ich wybieranie. Tym samym celowościowo odczytał intencje ustawodawcy, który nowelizacją z 2015 r. chciał znacząco zwiększyć zaufanie do mediatora i mediacji. Jednocześnie opowiedział się przeciwko nielogicznej i szkodliwej sytuacji, gdy do wsparcia doniosłych życiowych decyzji stron, powagą prezesa sądu okręgowego, polecane są osoby dopiero aspirujące do zawodu mediatora. Warto jednak podkreślić tu dwie okoliczności. Po pierwsze: takie przemyślane podejście do kreowania list stałych mediatorów jest — jak dowodzi obserwowana praktyka i ubogie orzecznictwo — po prostu rzadkością. Zostać wpisanym na listy stałych mediatorów jest zazwyczaj aż niepokojąco łatwo. Po drugie: sama kwestia decyzji o wpisie nie jest jedynym problemem aktualnego stanu, warto podsumować przynajmniej główne dysfunkcje list. Brak jest określenia wymogów i trybu umieszczania na liście informacji o mediatorze, zwłaszcza szkoleń, aby realnie odzwierciedlały zakres i wartość edukacji, a także — co związane — specjalizacji mediacyjnej, aby była rezultatem przygotowania i praktyki, a nie swobodnych deklaracji, bo dopiero wówczas kodeksowe wezwania do wyznaczania mediatorów o odpowiednich kompetencjach zyskają realny sens. Następnie niezbędny jest konkretny tryb okresowej weryfikacji mediatorów pod kątem wykonywania przez nich tej funkcji czy choć deklarowania takiego zamiaru. Na koniec przemyśleć należy techniczną konstrukcję list,

¹⁸ Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 grudnia 2018 r. w sprawie włączenia kwalifikacji rynkowej „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach gospodarczych” do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (M.P. 2018, poz. 1201); Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2020 r. w sprawie włączenia kwalifikacji rynkowej „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach rodzinnych” do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (M.P. 2020, poz. 556).

aby ich prowadzenie faktycznie ułatwiało dostęp do mediatorów o odpowiedniej charakterystyce, a nie sprowadzało się do formalnego zadośćuczynienia przepisom przez publikację nieczytelnej tabeli. Dodatkowo zauważalna i niepokojąca jest różnorodność praktyki prezesów (faktycznie — ich zespołów) w kwestii list, dowodząc zbyt ogólności lub niejednoznaczności przepisów.

Trwające obecnie prace nad Krajowym Rejestrem Mediatorów, mimo obaw i wątpliwości szeroko wyrażanych przy ich rozpoczęciu, są szansą na istotną poprawę obecnej sytuacji. Warunkiem jest jednak analiza widocznych — nie tylko w omówionym orzecznictwie — dotychczasowych problemów, wyciągnięcie wniosków z ujawnionych niedoskonałości regulacji sprzed pięciu lat. Kryteria włączania mediatorów do nowego rejestru powinny być precyzyjnie określone, aby podmiot o tym decydujący nie był zmuszony do tak szerokiej i jednak ryzykownej wykładni jak WSA. Konkretny zakres tematyczny studiów i szkoleń, angażujące formy zajęć, minimalny wymiar godzinowy, a także wymagania wobec szkółących — tak w przypadku samego wpisu, jak potwierdzania kolejnych specjalizacji — wydają się nieodzowne. Wyinterpretowany przez poznańskie sądy (a wcześniej szeroko postulowany) wymóg praktyki należałoby w nowej regulacji wyraźnie wskazać, określając drogi jej uzyskania. Konieczne potrzebna byłaby okresowa weryfikacja aktualności wpisów, optymalnie powiązana także z wykazaniem stałego podnoszenia kwalifikacji. Warto tu wskazać — jako merytoryczną i stosunkowo szeroko popartą propozycję przedstawicieli samego środowiska — Apel mediatorów z 9 lutego 2021 r.¹⁹ skierowany do Ministerstwa Sprawiedliwości, odnoszący się do tych problemów przyszłej regulacji. Naturalnie pojawi się pytanie o kwestię uprawnienia dotychczasowych stałych mediatorów do znalezienia się w nowym rejestrze, w sytuacji niespełnienia skonkretyzowanych wymagań. W interesie bezpieczeństwa stron, dobra wymiaru sprawiedliwości, społecznego szacunku do mediacji i zachęty do jej stosowania, budowania profesji mediatora w kierunku zawodu zaufania publicznego czy po prostu równego traktowania mediatorów przepisywanych z list prezesów SO oraz nowo wpisywanych do KRM, opowiedzieć wypada się za jednorodnością kryteriów. Przykładowo dostarcza zresztą regulacja mediatorów w sprawach karnych — przejściowe przepisy odpowiedniego rozporządzenia²⁰ uzależniają wpis do nowego wykazu podmiotów wpisanych wedle poprzedniego aktu, od spełniania aktualnych wymogów, zapewniając pewien okres karencji.

Przy okazji wzmianki o mediacji w innych rodzajach spraw, warto także postawić postulat ujęcia w KRM mediatorów wszystkich obszarów, w jakich mediacja funkcjonuje w polskim prawie, dla uniknięcia dezorientującego publikowania obok siebie różnych list i wykazów, zwłaszcza że już obecnie wielu mediatorów prowadzi szeroki przekrój mediacji, zaś aktualne przepisy o mediacji administracyjnej i sądownoadministracyjnej wyraźnie odsyłają do list w innych

¹⁹ <http://www.mediator.waw.pl/apelmediatorow9lutego2021> (dostęp: 27.09.2021).

²⁰ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz.U. 2015, poz. 716, § 18).

sprawach. Regulacja KRM, czytelnie i konkretnie ustanawiając wymogi wobec „zalecanych przez sądy” mediatorów we wszystkich typach sporów, stałaby się wówczas dobrą odpowiedzią na powracający postulat ustawy o mediacji i solidnym fundamentem zawodu mediatora.

Bibliografia

Akty prawne

- Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 grudnia 2018 r. w sprawie włączenia kwalifikacji rynkowej „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach gospodarczych” do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (M.P. 2018, poz. 1201);
- Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 4 grudnia 2018 r. w sprawie włączenia kwalifikacji rynkowej „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych” do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (M.P. 2018, poz. 1198);
- Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 9 czerwca 2020 r. w sprawie włączenia kwalifikacji rynkowej „Prowadzenie mediacji sądowych i pozasądowych w sprawach rodzinnych” do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji (M.P. 2020, poz. 556);
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (Dz.U. 2006, nr 56., poz. 591, Załącznik);
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 maja 2015 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz.U. 2015, poz. 716, § 18);
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 20 stycznia 2016 r. w sprawie prowadzenia listy stałych mediatorów (Dz.U. 2016, poz. 122);
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. — Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 1964, nr 43, poz. 296, Dz.U. 2020, poz. 1575 z późn. zm., t.j.);
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2005, nr 172, poz. 1438).

Orzecznictwo

- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Gliwicach z dnia 1 marca 2017 r. w sprawie o sygnaturze akt III SA/GI 1487/16;
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 25 stycznia 2018 r. w sprawie o sygnaturze akt III SA/Po 634/17.

Literatura

- Antolak-Szymanski Katarzyna, Piaskowska Olga Maria, *Mediacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz*, Warszawa 2017;
- Dąbrowski Marek, *Kryterium wiedzy i umiejętności jako wymóg dla stałych mediatorów — glosa do wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu z dnia 25 stycznia 2018 r., III Sa/Po 634/17*, „Studia Prawnicze KUL”, nr 3 (79) z 2019, s. 211–231;
- Mediacja. Teoria, normy, praktyka*, red. nauk. Krzysztof Pleszka, Janina Czapska, Michał Araszkiewicz, Mateusz Pękala, Warszawa 2017;
- Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika*, red. nauk. Cezary Rogula, Agnieszka Zemke-Górecka, Warszawa 2021;

Morek Rafał, *Mediacja w sprawach cywilnych*, w: *Mediacje. Teoria i praktyka*, red. Ewa Gmurzyńska, Rafał Morek, Warszawa 2018, s. 292–304;
Myślińska Marzena, *Mediator w polskim porządku prawnym*, Warszawa 2018.

Netografia

- Apel mediatorów z 9 lutego 2021 roku <http://www.mediator.waw.pl/apelmediatorow9lutego2021>(dostęp: 27.09.2021);
- Europejski kodeks postępowania mediatorów, Komisja Europejska 2004, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/miedzynarodowe-i-polskie-standardy-dotyczace-mediacji> (dostęp: 27.09.2021);
- Kodeks Etyczny Mediatorów Polskich, Rada ADR 2008, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/miedzynarodowe-i-polskie-standardy-dotyczace-mediacji> (dostęp: 27.09.2021);
- Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw w związku ze wspieraniem polubownych metod rozwiązywania sporów. Druk Sejmowy nr 3432 z 22.05.2015 r., <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3432> (dostęp: 27.09.2021);
- Standardy Szkolenia Mediatorów, Rada ADR 2007 <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/miedzynarodowe-i-polskie-standardy-dotyczace-mediacji> (dostęp: 27.09.2021).

O regulacji kwalifikacji stałych mediatorów *de lege lata* i *de lege ferenda*

Regulację list stałych mediatorów w sprawach cywilnych obowiązującą od 2016 r. należy uznać za wysoce niedoskonałą. Propozycje konkretyzacji wymagań zgłaszane w toku prac ustawodawczych nie zostały uwzględnione. Ostatecznie zawarte w przepisach ogólne określenia „wiedza i umiejętności” budzą daleko idące wątpliwości. Literalne i nazbyt liberalne ich rozumienie spowodowało dużą liczbę wpisów, w tym także osób z niewielkim przygotowaniem i bez żadnej praktyki. W efekcie listy stały się niewygodne w użyciu i nie zwiększają zaufania do mediatorów i mediacji. Odmowy wpisu na listy zdarzają się rzadko, a wyroki sądów administracyjnych na tym tle są sporadyczne i rozbieżne. Na uwagę jednak zasługuje wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Poznaniu (sygn. akt III SA/Po 634/17), który uwzględniając dobro stron mediacji, interes wymiaru sprawiedliwości i intencje zmian ustawodawczych, przekonująco uzupełnia luki w obowiązujących przepisach. Zdaniem sądu osoba wpisana na listę mediatorów stałych powinna wyróżniać się spośród innych mediatorów m.in. edukacją oraz praktycznym doświadczeniem w prowadzeniu mediacji. Prace nad Krajowym Rejestrze Mediatorów wydają się znakomitą okazją, aby określenie kwalifikacji tych mediatorów, którzy rekomendowani są powagą sądów, jednoznacznie wynikało z litery prawa, budując rangę zawodu mediatora i zachęcając do mediacji.

Słowa kluczowe: stały mediator, wiedza i umiejętności, lista stałych mediatorów, Krajowy Rejestr Mediatorów, III SA/Po 634/17

On the regulation of the qualifications of permanent mediators *de lege lata* and *de lege ferenda*

Legal regulation of the lists of permanent mediators in civil matters, in force since 2016, should be considered highly imperfect. Proposals for the specification of the requirements submitted in the course of legislative work were not taken into account. General terms such as ‘knowledge and skills’ ultimately used in the regulations raise far-reaching doubts. Literal as well as overly liberal understanding of them resulted in a large number of entries, including persons with little background and no practice in the field of mediation. As a consequence, the lists have become problematic to use and do not increase confidence in mediators and mediation. Submissions are rejected rarely, and the judgments of administrative courts in this respect are sporadic and divergent. However, attention should be paid to the judgment of the Provincial Administrative Court in Poznań (reference number III SA/Po 634/17), which, taking into account the good of the parties of mediation, the interest of the judiciary and the intentions of the legislative changes, convincingly completes the loopholes in the applicable provisions. According to the court, a person entered into the list of permanent mediators should distinguish themselves from other mediators by education and practical experience in mediation. The work on the National Register of Mediators seems to be an excellent opportunity to make clear definition of the qualifications of the mediators recommended by the authority of the courts result explicitly from the letter of the law, building the rank of the mediator profession and encouraging mediation itself.

Key words: permanent mediator, knowledge and skills, list of permanent mediators, National Register of Mediators, III SA/Po 634/17

Aleksandra Rusin-Batko

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

ORCID ID 0000-0001-5300-6578

Sędzia Sądu Rejonowego w Zamościu

aleksandrarusin@wp.pl

Sędzia Sądu Rejonowego w Zamościu, Zastępca Dyrektora Departamentu Strategii i Funduszy Europejskich w Ministerstwie Sprawiedliwości, gdzie nadzoruje m.in. Wydział do spraw Mediacji. Doktorantka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie, absolwentka studiów podyplomowych z zakresu prawa dowodowego na Uniwersytecie Warszawskim oraz absolwentka I edycji międzynarodowego programu *Synergia — a network for cooperation and exchange of experience between high — level officials from Central and Eastern Europe*. Prowadzi zajęcia ze studentami, m.in. z prawa karnego i prawa wykroczeń, prawa karnego skarbowego oraz organizacji wymiaru sprawiedliwości. Autorka publikacji z dziedziny prawa karnego oraz alternatywnych metod rozwiązywania sporów, uczestniczka i organizator ogólnopolskich i międzynarodowych konferencji naukowych, pasjonatka mediacji.

Mediacja w sprawach o przestępstwo niealimentacji. Wybrane zagadnienia

1. Mediacja w postępowaniu karnym. Sprawiedliwość naprawcza

W polskim procesie karnym mediacja pojawiła się wraz z wejściem w życie Kodeksu postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 roku¹. Wprowadzony wówczas przepis art. 320 k.p.k. ograniczał możliwość stosowania mediacji w postępowaniu przygotowawczym oraz przed sądem, do wyraźnie wskazanych sytuacji. Niewielki zakres stosowania mediacji w postępowaniu karnym, spotkał się z postulatami zmiany przyjętych rozwiązań². Odpowiedzią na zgłaszane wnioski w tej materii była nowelizacja Kodeksu postępowania karnego, obowiązująca od 1 lipca 2003 roku³, która uchylając m.in. przepis art. 320 k.p.k., umiejscowiła mediację w Dziale I w przepisach wstępnych, tj. w art. 23a k.p.k.⁴

¹ Dz.U., nr 89, poz. 555.

² Zob. m.in. E. Bieńkowska *Mediacja między ofiarą i przestępcą*, „Monitor Prawniczy” 1998, Nr 10, s. 1 i n.; E. Bieńkowska, B. Czarnecka-Działuk, D. Wójcik, *Postępowanie mediacyjne w nowej kodyfikacji karnej*, w: *Nowa kodyfikacja karna. Krótkie komentarze. Kodeks postępowania karnego*, nr 14, Warszawa 1998, s. 207 i n.

³ Ustawa o zmianie ustawy — Kodeks postępowania karnego, ustawy — Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz.U., nr 17, poz. 155).

⁴ Szerzej P. Gensikowski, *Komentarz do art. 23a*, w: *Kodeks postępowania karnego*, red. D. Drajewicz, t. I, Warszawa 2020, s. 115.

Wprowadzone rozwiązania wzmocniły pozycję mediacji, zwracając uwagę na dotychczas pomijany aspekt idei sprawiedliwości naprawczej⁵, polegający m.in. na poszanowaniu praw i oczekiwań pokrzywdzonego, przywróceniu równowagi w społeczeństwie, zaburzonej naruszeniem norm przez sprawcę, a także umożliwieniu sprawcy przeproszenia, okazania skruchy. Była to przełomowa zmiana w postrzeganiu celów procesu karnego, który wcześniej koncentrował się na karaniu sprawcy poprzez „sprawdliwą zapłatę” za popełniony czyn⁶. W Kodeksie postępowania karnego z 1997 r. zwrócono uwagę na potrzeby pokrzywdzonego, który wcześniej występował w zasadzie w charakterze świadka, a także na potrzebę przywrócenia równowagi w społeczności doświadczającej przestępstwa. Nie można bowiem zapominać, że „ofiarami” czynów przestępnych są nie tylko pokrzywdzeni, w rozumieniu art. 49 k.p.k. czy 52 k.p.k., ale także członkowie ich rodzin, społeczności lokalnej, a także członkowie otoczenia samych sprawców, którzy często ponoszą konsekwencje ich zachowań (m.in. zła opinia w środowisku, ponoszenie kosztów utrzymania członków rodziny w przypadku sprawcy pozbawionego wolności).

Skutkiem zmiany optyki procesu karnego, wcześniej skupionego na potrzebie sprawiedliwego i przykładowego ukarania sprawcy, było wprowadzenie możliwości skorzystania przez zainteresowanych z tej alternatywnej metody rozwiązywania sporów na każdym etapie postępowania karnego, a nawet po jego zakończeniu⁷. Obecnie w postępowaniu karnym nie ma ograniczeń dotyczących stosowania mediacji ani w zależności od etapu postępowania, na jakim znajduje się proces, ani w zakresie liczby prób mediacyjnych. Oznacza to, że uprawnieni mogą złożyć wnioski o skierowanie sprawy do mediacji wielokrotnie, na każdym etapie rozpoznawania sprawy. Oczywiście decyzja o uwzględnieniu takiego wniosku będzie należała do organu procesowego⁸. Podobnie organ ten widząc potrzebę skorzystania z mediacji przez strony postępowania, może więcej niż raz, zaproponować skorzystanie z takiego rozwiązania. Może także ponownie skierować sprawę do mediacji w sytuacji, kiedy poprzednio przeprowadzone postępowanie mediacyjne nie doprowadziło do zawarcia ugody lub odmówić skierowania sprawy do postępowania mediacyjnego⁹. Takie uregulowania w zakresie możliwości stosowania

⁵ Tak Senat RP w Uchwale z dnia 3 czerwca 2004 roku w sprawie polityki karnej w Polsce (M.P., nr 26 z 18.06.2004 r.).

⁶ Szerzej o różnicach w idei sprawiedliwości retributywnej (odwetowej) a sprawiedliwości naprawczej A. Siedlecka-Andrychowicz, *Mediacja w sprawach karnych*, w: *Mediacje. Teoria i praktyka*, red. E. Gmurzyńska, R. Morek, Warszawa 2018, s. 351–352.

⁷ Na szerokie możliwości wykorzystania mediacji w sprawach karnych, ale także w zakładach karnych zwrócono uwagę w Stanach Zjednoczonych oraz w Kanadzie już w latach 70-tych — por. Ch.W. Moore *Mediacje praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów*, Warszawa 2009, s. 40.

⁸ Zob. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 4 czerwca 2014 r. w sprawie II AKa 136/14, LEX 1483853.

⁹ Postanowienie Sądu Najwyższego — Izba Karne z dnia 12 kwietnia 2018 r. III KK 562/17 (dostęp: Legalis 27.09.2021).

alternatywnych metod rozwiązywania sporów umożliwia elastyczne podejście do prowadzenia procesu, uwzględnianie zmieniających się okoliczności i potrzeb uczestników procesu, które często w trakcie postępowania ewoluują. Pojawiają się nowe okoliczności, które mogą wpłynąć na stanowisko zarówno pokrzywdzonego, jak i oskarżonego, a możliwość rozmowy poza salą sądową, w obecności neutralnego mediatora, w warunkach poufności, często pomaga osiągnąć te cele postępowania karnego jak: umocnienie poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego, uwzględnienie prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności, a także rozstrzygnięcie sprawy w rozsądnym terminie. Oznacza to, że korzystanie z mediacji w sprawach karnych może pomóc w realizacji w ponad połowie celów wymienionych w art. 2 k.p.k. Z punktu widzenia zasad ekonomiki procesowej, ochrony interesów pokrzywdzonego a także wsparcia procesu resocjalizacji oskarżonego, mediacja, przy odpowiednim wykorzystaniu, może zatem stanowić efektywne narzędzie w realizacji zadań państwa związanych z ochroną obywateli.

2. Mediowalność spraw karnych

„Mediowalność sporu”, czy też inaczej „zdatność mediacyjna sprawy”¹⁰ to zagadnienie, które na gruncie prawa karnego należy rozważyć ze szczególną uwagą, z uwagi na specyfikę materii, której dotyczą rozpoznawane spory. Decyzję czy dana sprawa może zostać skierowana do mediacji, podejmie organ procesowy, to jednak także mediator winien za każdym razem ocenić, czy skierowane do niego strony konfliktu karnego, zdatne są do udziału w postępowaniu mediacyjnym, przy zachowaniu wszystkich zasad mediacji. W przepisach karnych nie ma ustalonego katalogu spraw, które mogą lub nie, zostać skierowane do mediacji. W tym przypadku ustawodawca uznał, że jedynym ograniczeniem przy kierowaniu sprawy do mediacji, jest oskarżenie (podejrzanie) o czyn popełniony na szkodę pokrzywdzonego, bez względu na charakter tego czynu. Co do zasady zatem, tam gdzie występuje oskarżony i pokrzywdzony sprawa karna może zostać, po uzyskaniu ich akceptacji, skierowana do mediacji.

Wobec ogromnej władzy dyskrecyjnej, jaką w tym obszarze posiada organ procesowy, podejmujący decyzję na podstawie art. 23a k.p.k., istotne jest, aby za każdym razem ocenić czy inicjatywa lub zgoda na skierowanie sprawy do mediacji nastąpiła z poszanowaniem zasady dobrowolności, tzn. na skutek nieprzymuszonej, nieskrępowanej i swobodnej decyzji¹¹. Należy bowiem podkreślić, że w pewnych sytuacjach, spotkanie pokrzywdzonego ze sprawcą, poza miejscem wykonywania czynności przez organy procesowe, może zaszkodzić realizacji celów postępowania, w szczególności poprzez doprowadzenie do zjawiska tzw. wtórnej wiktymizacji ofiary, które częstokroć dotyka już samego

¹⁰ Szerzej D. Tomzik *Zdatność mediacyjna*, w: *Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika*, red. C. Rogula, A. Zemke-Górecka, Warszawa 2021, s. 191 i n.

¹¹ Zob. G.A. Skrobotowicz *Zalety mediacji karnej*, „Prokuratura i Prawo” 2012, Nr 2, s. 132.

udziału pokrzywdzonego w postępowaniu karnym¹². Należy również pamiętać, że mediacja nie służy pobłażliwemu traktowaniu sprawcy, chociaż zgodnie z art. 53 § 3 Kodeksu karnego sąd bierze pod uwagę przy wymiarze kary, m.in. pozytywne wyniki mediacji albo ugodę zawartą pomiędzy oskarżonym a pokrzywdzonym. Obok zasady dobrowolności, która polega także na możliwości wycofania zgody na udział w postępowaniu mediacyjnym w sprawie karnej, a także na przerwaniu tego postępowania w każdym momencie, bez ponoszenia konsekwencji takiej decyzji, istotne jest badanie gotowości uczestników procesu, w szczególności pokrzywdzonego, do udziału w mediacji.

Pomocne w zakresie oceny zdatości sprawy do skierowania do mediacji, mogą być wytyczne Rady Europy nr R(99)19 o mediacji w sprawach karnych¹³, gdzie wskazano m.in. kryteria, które należy wziąć pod uwagę, kierując sprawę do mediacji. Należą do nich: wiedza na temat instytucji, świadomość uczestników procesu konsekwencji decyzji, przebiegu postępowania, możliwości wycofania się z mediacji.

Istnieją kategorie spraw, których kierowanie do mediacji w praktyce nie budzi wątpliwości: wszelkie sprawy prywatnoskargowe, uszkodzenie ciała (art. 157 k.k.), bójka lub pobicie (art. 158 k.k.), wypadek komunikacyjny (art. 177 k.k.), groźby karalne (art. 190 k.k.), kradzież (art. 278 k.k.), kradzież z włamaniem (art. 279 k.k.). Kontrowersje zarówno w praktyce, jak i piśmiennictwie budzi zdatość do mediacji spraw, w których wystąpiła przemoc, w szczególności spraw o znęcanie lub zgwałcenie¹⁴.

Nie przesądzając o ocenie kwalifikowania sprawy z art. 207 k.k. do mediacji, często spotykanym w praktyce organów procesowych, należy wskazać, że w każdym przypadku powinna być to decyzja poprzedzona wnikliwą analizą i oceną wymienionych okoliczności.

3. Zdatość mediacyjna spraw o przestępstwa z art. 209 k.k.

Niedoceniane w praktyce polskiego wymiaru sprawiedliwości, z punktu widzenia zdatości mediacyjnej, są sprawy o przestępstwo niealimentacji, o którym mowa w art. 209 § 1¹⁵ i 1a k.k.¹⁶ Prawnokarna ochrona obowiązku alimentacyjnego, a więc instytucji prawa rodzinnego, to jedno z narzędzi ochrony potrzeb materialnych rodziny¹⁷. Istnienie obowiązku alimentacyjnego pomiędzy oskar-

¹² Szerzej na temat zjawiska wtórnej wiktymizacji w pracy zbiorowej: *Pokrzywdzony jako uczestnik postępowań represyjnych. Czwarty wierzchołek trójkąta?* Red. P. Czarnecki, A. Świątłowski, Warszawa 2021.

¹³ Rekomendacja z dnia 15.09.1999 r., <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/miedzynarodowe-i-polskie-standardy-dotyczace-mediacji> / (dostęp:16.09.2021).

¹⁴ Szerzej A. Siedlecka-Andrychowicz, *op. cit.*, s. 364.

¹⁵ Art. 209 §1 k.k.

¹⁶ Art. 209 §1a k.k.

¹⁷ por. S. Hypś, *Komentarz do art. 209 k.k.*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grzeško-wiak, K. Wiak, Warszawa 2021, s. 1249 i n.

żonym a pokrzywdzonym, wskazuje na trwałe relacje między nimi, które najczęściej będą istniały także po prawomocnym zakończeniu sprawy karnej. Sprawca swoim działaniem (zaniechaniem) spowodował szkodę majątkową po stronie pokrzywdzonego (uprawnionego do alimentów). W sprawie tej istnieje specyficzny spór, który przeniósł się z płaszczyzny postępowania cywilnego (rodzinnego) na grunt prawa karnego.

Często jest odbiciem sytuacji pomiędzy uczestnikami sprawy, a w szczególności pomiędzy oskarżonym a reprezentującą interesy małoletniego pokrzywdzonego, matką. W takich sytuacjach, uchylenie się od alimentów przez oskarżonego jest osadzone w szerszym kontekście sporu o charakterze prawnorodzinnym, gdzie w grę wchodzi nieuregulowane sprawy o kontakty oskarżonego lub członków jego rodziny (np. dziadków) z małoletnim pokrzywdzonym, albo zagadnienia związane z wykonywaniem władzy rodzicielskiej oskarżonego. Umyślne naruszanie obowiązków alimentacyjnych jest wówczas motywowane chęcią swoistego odwetu za konflikty występujące w pozostałych sferach prawnorodzinnych.

Należy podkreślić, że *ratio legis* prawnokarnej odpowiedzialności oskarżonego za czyn z art. 209 k.k., nie tylko polega na ukaraniu sprawcy, ale również — zgodnie z ogólnymi celami postępowania karnego — przez trafne zastosowanie środków przewidzianych w prawie karnym oraz ujawnienie okoliczności sprzyjających popełnieniu tego przestępstwa, ma na celu zapobieganie mu oraz umacnianie poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego, jak też uwzględnienie prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego, przy jednoczesnym poszanowaniu jego godności. Wydaje się przy tym, że do osiągnięcia opisanych wyżej celów postępowania karnego w sprawach o przestępstwa niealimentacji może skutecznie przyczynić się skierowanie sprawy do instytucji lub osoby do tego uprawnionej w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego między przedstawicielem ustawowym pokrzywdzonego i oskarżonym. Pojednanie, a w konsekwencji zawarcie ugody (porozumienia) obejmującego zagadnienia wynikające ze stosunków prawnorodzinnych może przyczynić się do trwałego wyeliminowania konfliktu między przedstawicielem ustawowym pokrzywdzonego i oskarżonym na wszystkich spornych obszarach. Takie rozwiązanie może przyczynić się jednocześnie do osiągnięcia celów prewencji indywidualnej wobec oskarżonego, poprzez skłonienie go do zmiany swojego zachowania i regulowania zobowiązań alimentacyjnych zgodnie z jego treścią. Ma to również istotne znaczenia z punktu widzenia ogólnych dyrektyw wymiaru kary w rozumieniu art. 53 § 3 k.k., zgodnie z którym wymierzając karę sąd bierze także pod uwagę pozytywne wyniki przeprowadzonej mediacji pomiędzy pokrzywdzonym a sprawcą albo ugody pomiędzy nimi osiągniętą w postępowaniu przed sądem lub prokuratorem. Przy czym, w sprawach o czyn z art. 209 k.k. jest to o tyle istotne, że w sprawach o przestępstwo niealimentacji rodzaj kary wymierzony oskarżonemu może negatywnie rzutować na możliwość i sposób realizacji tego świadczenia, co ma istotne znaczenie z punktu widzenia przywołanego wyżej art. 2 § 1 pkt 3 k.k. Ostatecznie należy zauważyć, iż pojednanie się stron postępowania karnego, w tym

w aspekcie sposobu naprawienia szkody może mieć również znaczenie z punktu widzenia oceny zaistnienia przesłanek uzasadniających: warunkowe umorzenie postępowania karnego (art. 66 § 1 k.k.¹⁸), jak również warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności (art. 69 § 1 k.k.¹⁹).

Szczególnie istotne znaczenie nabiera możliwość skierowania sprawy do instytucji lub osoby do tego uprawnionej w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego między przedstawicielem ustawowym pokrzywdzonego i oskarżonym w sprawach o czyn z art. 209 k.k. w kontekście nowych regulacji prawnych, wprowadzonych w wyniku nowelizacji z dnia 23 marca 2017 r.²⁰ Zgodnie z § 4 tegoż przepisu, nie podlega karze sprawca przestępstwa określonego w § 1, który nie później niż przed upływem 30 dni od dnia pierwszego przesłuchania w charakterze podejrzanego uiszczył w całości zaległe alimenty. W myśl zaś § 5, sąd odstępuje od wymierzenia kary, jeżeli nie później niż przed upływem 30 dni od dnia pierwszego przesłuchania w charakterze podejrzanego sprawca przestępstwa określonego w § 1a uiszczył w całości zaległe alimenty, chyba że wina i społeczna szkodliwość czynu przemawiają przeciwko odstąpieniu od wymierzenia kary²¹. Wydaje się bowiem, że do realizacji przesłanki w postaci uiszczenia w całości zaległych alimentów nie później niż przed upływem 30 dni od dnia pierwszego przesłuchania w charakterze podejrzanego może w sposób istotny przyczynić się zawarcie ugody (porozumienia) przed mediatorem. Oczywiście przeprowadzenie postępowania mediacyjnego we wskazanym do uiszczenia zaległości terminie, może powodować pewne trudności, to koncepcja ustawodawcy, aby dążyć do realizacji obowiązku przez zobowiązanego do alimentacji, może stanowić podstawę do rozwinięcia w postaci dalszych rozwiązań legislacyjnych.

4. Wnioski *de lege lata*, *de lege ferenda*

Co roku w polskich sądach rejonowych rozpoznawanych jest około 380 000 spraw karnych²², z czego około 11%²³ dotyczy czynów z art. 209 k.k. Spośród ogólnej liczby spraw karnych do mediacji trafia niewiele: w 2018 r. skierowano łącznie

¹⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach — II Wydział Karny z dnia 2 października 2014 r. II AKa 147/14 (dostęp: Legalis 27.09.2021).

¹⁹ Por. Wyrok Sądu Najwyższego — Izba Karna z dnia 18 czerwca 2015 r. IV KK 42/15 (dostęp: Legalis 27.09.2021).

²⁰ Dz.U. 2017, poz. 952.

²¹ por. S. Hypś, *Komentarz do art. 209 k.k.*, s. 1258.

²² Według ewidencji spraw z rep. K sądów rejonowych za lata 2018–2020 (dane Ministerstwa Sprawiedliwości) w roku 2018 do sądów wpłynęło 383 538 spraw karnych, w 2019 r. było ich 388 906, natomiast w 2020 r. — 342 284 sprawy.

²³ Według ewidencji Osoby dorosłe osądzone w pierwszej instancji w sądach rejonowych z art. 209 kk w latach 2018–2020 (dane Ministerstwa Sprawiedliwości) w 2018 r. za czyny z art. 209 k.k. skazano 45 104 osoby, w 2019 r. 46 999 osób, natomiast w 2020 r. łącznie 34 628 osób.

3973 sprawy (w których zawarto 2331 ugód), w 2019 r. było to 4269 spraw (w których zawarto 2430 ugód), natomiast w 2020 r. — 3443 sprawy (1916 ugód)²⁴.

Korzyści płynące ze stosowania mediacji w sprawach karnych mogą być ogromne: szybsze uzyskanie rekompensaty finansowej i moralnej przez pokrzywdzonego, krótszy czas trwania postępowania, niższe koszty postępowania: finansowe i społeczne, szczególnie istotne w sprawach o przestępstwa z art. 209 k.k. Nie można przy tym zapomnieć o prawnokarnych aspektach udziału oskarżonego w mediacji, wskazanych m.in. w art. 53 k.k. (wzięcie pod uwagę przy wymiarze kary²⁵). Nie może zatem budzić wątpliwości teza, że tam, gdzie dobro pokrzywdzonego się temu nie sprzeciwia, mediacja może pomóc w przywróceniu równowagi społecznej zaburzonej czynem zabronionym. W interesie Państwa, organów postępowania, ale i jego uczestników jest, aby wymiar sprawiedliwości działał efektywnie. Nie oznacza to wyłącznie szybkości postępowania, ale także satysfakcji jego uczestników, ilości środków zaskarżenia, wpływania kolejnych spraw tożsamyh podmiotowo. Z doświadczenia wiadomo, że w sądach nazwiska oskarżonych powtarzają się, a w sprawach o niealimentację w zasadzie jest to normą. Z drugiej strony nie budzi wątpliwości, że strona, biorąca udział w mediacji, jeśli doszło do zawarcia ugody, czuje się odpowiedzialna za jej wykonanie, rzadziej zdarza się, że nie dotrzymuje jej postanowień. Warto byłoby właśnie w tej kategorii spraw, gdzie największe znaczenie ma nie ukaranie sprawcy, ale skłonienie go do systematycznego wypełnienia zobowiązania alimentacyjnego, położyć szczególny nacisk na stosowanie metod ADR (*Alternative Dispute Resolution*)²⁶.

W celu zwiększenia wykorzystania mediacji w sprawach karnych, w szczególności w sprawach o niealimentację, należałoby rozważyć wprowadzenie do Kodeksu karnego instrumentów prawnych, podkreślających korzyści płynące z ugody zawieranej między stronami w wyniku przeprowadzenia mediacji. Wydaje się, że z punktu widzenia opisanych wyżej rozważań korzystna byłaby zmiana przesłanek warunkowego umorzenia postępowania karnego poprzez wyraźne wskazanie ugody jako przesłanki uzasadniającej przypuszczenie, że sprawca pomimo umorzenia postępowania karnego, będzie przestrzegał porządku prawnego. Analizy wymagałaby także możliwość uzupełnienia przepisu art. 69 § 2 k.k., w zakresie okoliczności dotyczących postawy sprawcy o ugodę zawieraną między stronami w wyniku przeprowadzenia mediacji, jako przesłanki istotnej z punktu widzenia warunkowego zawieszenia kary pozbawienia wolności. Wprowadzenie powyższych zmian pozwoliłoby na realne zwiększenie wykorzystania mediacji, poprzez system konkretnych korzyści dla stron postępowania karnego, co pozwoliłoby także na realizację celów prewencji indywidualnej. Szczególnym rozwiązaniem w sprawach o przestępstwa

²⁴ Dane Ministerstwa Sprawiedliwości.

²⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 11 października 2007 r. II AKa 191/07 (dostęp: Legalis 27.09.2021).

²⁶ *Alternative Dispute Resolution* (ang) — alternatywne metody rozwiązywania sporów.

niealimentacji, mogłoby zostać normatywne wydłużenie terminów, o których mowa w art. 209 § 4 i § 5 k.k., o określony czas postępowania mediacyjnego.

W obecnym stanie prawnym możliwość przeprowadzenia skutecznej mediacji jest co najmniej utrudniona. Ważne jest aby zauważyć, że do osiągnięcia celów sprawiedliwości naprawczej niezbędne są, obok deklaracji, konkretne rozwiązania prawne, umożliwiające jej realizowanie.

Bibliografia

Akty prawne

- Kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 2020, poz. 1444);
Kodeks postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 roku (Dz.U. nr 89, poz. 555);
Kodeks postępowania karnego z dnia 6 czerwca 1997 roku (Dz.U. 2021, poz. 534);
Uchwała z dnia 3 czerwca 2004 roku w sprawie polityki karnej w Polsce (M.P. nr 26 z 18.06.2004 r.);
Ustawa o zmianie ustawy — Kodeks postępowania karnego, ustawy — Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. nr 17, poz. 155).

Orzecznictwo

- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 11 października 2007 r. II AKA 191/07;
Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 4 czerwca 2014 roku w sprawie II AKA 136/14;
Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach — II Wydział Karny z dnia 2 października 2014 r. II AKA 147/14;
Wyrok Sądu Najwyższego — Izba Karno z dnia 18 czerwca 2015 r. IV KK 42/15;
Postanowienie Sądu Najwyższego — Izba Karno z dnia 12 kwietnia 2018 r. III KK 562/17.

Literatura

- Bieńkowska Ewa, *Mediacja między ofiarą i przestępcą*, „Monitor Prawniczy” 1998, Nr 10, s. 375–378;
Bieńkowska Ewa, Czarnecka-Działuk Beata, Wójcik Dobrochna, *Postępowanie mediacyjne w nowej kodyfikacji karnej*, w: *Nowa kodyfikacja karna. Krótkie komentarze. Kodeks postępowania karnego*, nr 14, Warszawa 1998, s. 212–223;
Gensikowski Piotr, *Komentarz do art. 23a*, w: *Kodeks postępowania karnego*, red. Dariusz Drajewicz, t. I, Warszawa 2020, s. 115–119;
Hypś Sławomir, *Komentarz do art. 209 k.k.*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. Alicja Grześkowiak, Krzysztof Wiak, Warszawa 2021, s. 1248–1257;
Moore Christopher W., *Mediacje: praktyczne strategie rozwiązywania konfliktów*, Warszawa 2009;
Pokrzywdzony jako uczestnik postępowań represyjnych. Czwarty wierzchołek trójkąta? Red. Czarnecki Paweł, Światłowski Andrzej, Warszawa 2021;

- Siedlecka-Andrychowicz Agnieszka, *Mediacja w sprawach karnych*, w: *Mediacje. Teoria i praktyka*, red. Ewa Gmurzyńska, Rafał Morek, Warszawa 2018, s. 351–366;
- Skrobotowicz Grzegorz Adam, *Zalety mediacji karnej*, „Prokuratura i Prawo” 2012, Nr 2, s. 128–145;
- Tomzik Dobrosława, *Zdatność mediacyjna*, w: *Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika*, red. Cezary Rogula, Agnieszka Zemke-Górecka, Warszawa 2021, s. 191–196.

Netografia

Rekomendacja z dnia 15.09.1999 r., <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/miedzynarodowe-i-polskie-standardy-dotyczace-mediacji> / (16.09.2021).

Mediacja w sprawach o przestępstwo niealimentacji. Wybrane zagadnienia

W artykule wskazano na możliwości korzystania z mediacji w sprawach karnych, a także kryteria niezbędne do analizy przy ocenie mediowalności sporu. Wskazano na zalety płynące z wprowadzenia do polskiego systemu prawa karnego idei sprawiedliwości naprawczej. Oceniono mediowalność spraw o przestępstwa niealimentacji, wskazując na korzyści z wykorzystania mediacji w tych sprawach, dla pokrzywdzonych i oskarżonych. Przedstawiono także pomysły legislacyjne, które mogłyby zwiększyć wykorzystanie mediacji w sprawach karnych, w tym w sprawach o przestępstwo niealimentacji.

Słowa kluczowe: mediacja; sprawiedliwość naprawcza; prawo karne; mediowalność sporu; niealimentacja; przestępstwo niealimentacji; ugoda

Mediation in cases of non-alimony offences. Selected issues

The article indicates the possibility of using mediation in criminal cases, as well as the criteria necessary for the analysis when assessing the mediation of the dispute. The advantages of introducing the idea of restorative justice into the Polish criminal law system were indicated. The mediation of cases of non-alimony offenses was assessed, pointing to the benefits of using mediation in these cases for the aggrieved and the accused. Legislative ideas were also presented that could increase the use of mediation in criminal matters, including cases involving the offense of non-alimony.

Key words: mediation; restorative justice; the criminal law; mediation of the dispute; non-alimony; the offense of non-alimony; settlement

Agnieszka Zemke-Górecka

Naczelna Rada Adwokacka
Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku
ORCID: 0000-0002-1176-7173
agnieszka.zemke@adwokatura.pl

Doktor nauk prawnych, adwokat, Wiceprezes Naczelnej Rady Adwokackiej, Prezes Centrum Mediacji przy Naczelnej Radzie Adwokackiej, w latach 2016–2021 Dziekan Okręgowej Rady Adwokackiej w Białymstoku, w 2012 r. odznaczona odznaką „Adwokatura Zasłużonym”. Członek Społecznej Rady ds. Alternatywnych Metod Rozwiązywania Sporów przy Ministrze Sprawiedliwości. Członek Kolegium Elektorów Wschodniego Sądu Arbitrażowego Podlaskiego Centrum Arbitrażu i Mediacji, stały mediator przy Sądzie Okręgowym w Białymstoku. Jest autorką kilkudziesięciu publikacji z zakresu prawa cywilnego oraz administracyjnego. W latach 2011–2016 Przewodnicząca Wojewódzkiej Komisji do Spraw Orzekania o Zdarzeniach Medycznych. Wieloletni pracownik naukowy Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, na którym prowadzi zajęcia ze studentami z zakresu prawa cywilnego i medycznego.

Cezary Rogula

Centrum Mediacji przy Naczelnej Radzie Adwokackiej
Uniwersytet w Antwerpii
ORCID: 0000-0002-2201-4900
cezary@rogula.com

Adwokat, Wiceprezes Centrum Mediacji przy Naczelnej Radzie Adwokackiej. Stały mediator i mediator w sprawach karnych przy Sądzie Okręgowym w Krakowie. Członek Young Mediators' Initiative przy IMI w Hadze, mediator i ambasador GRO Global. Uzyskał globalną rekomendację w rankingu Who's Who Legal w kategorii Mediation (2021). Był uczestnikiem programu wspólnego doktoratu — Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu w Antwerpii. Ekspert ICC Mediation Competition, CDRC Vienna, Lex Infinitem Goa. Ukończył Harvard Law School (HLS), Program on Negotiation (KU Leuven, 2008) i Regional Mediator Workshop — East & Southern Europe/West Asia (m.in. Bank Światowy, 2016). Visiting student — HLS (2005), absolwent American Law Program (UJ, Catholic University of America, 2007) i studiów podyplomowych z prawa bankowego (UJ, NBP 2011), visiting researcher — Uniwersytet w Heidelbergu (2011).

Trzy uwagi związane z mediacją online

1. Wprowadzenie

Wciąż obecna pandemia COVID-19 z jednej strony nakazała poszukiwanie nowych sposobów prowadzonej działalności w obliczu koniecznych obostrzeń¹,

¹ W kontekście usług prawnych por. np. P. Rojek-Socha, *Epidemia przyspiesza informatyzację usług prawnych*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/nowe-technologie-w-kancelariach-przyspiesza-covid-19,499648.html> (dostęp: 19.09.2021).

a z drugiej — pozwoliła na uświadomienie wielu kwestii w istniejących już rozwiązaniach. W kontekście sporów, przerwy lub ograniczenia w funkcjonowaniu sądownictwa powszechnego sprawiły, że sędziowie i profesjonalni pełnomocnicy zwrócili się ku innym niż adjudykacyjny sposobom rozwiązywania sporów², przywiązując szczególną wagę do mediacji online³ i to zarówno prowadzonej w trakcie postępowania sądowego, jak i na podstawie umowy o mediację, co nie jest podziałem dychotomicznym. Wpływ na to miały także centra mediacji, które rozpoznając taką potrzebę, zaangażowały się w rozpropagowanie takiego sposobu rozwiązywania sporów. Centrum Mediacji przy Naczelnej Radzie Adwokackiej przeprowadziło serię szkoleń z mediacji online dla adwokatów-mediatorów, udostępniając następnie tak utworzoną listę mediatorów sądom⁴. Spotkało się to z bardzo dużym zainteresowaniem, a niektóre sądy, wydając postanowienie o skierowaniu stron do mediacji, wprost doprecyzowują, że ma ona zostać przeprowadzona w formie online.

Przedstawiona sytuacja wskazuje, że już na obecnym etapie istnieje kompletne rozwiązanie, które skutecznie i efektywnie umożliwi rozwiązywanie tak sporów zalegających w sądach, jak i tych, w przypadku których postępowanie cywilne nie zostało jeszcze zainicjowane. Nie wymaga ono przy tym dostosowania do nowej rzeczywistości, która jedynie uwypukliła użyteczność i szeroką dostępność mediacji online. Stąd można zastanowić się, czy nie stanowi ona także odpowiedzi w szerszym kontekście — skierowania w stronę mediacji, w tym mediacji online — wysiłków legislacyjnych dotyczących np. roszczeń o niskiej wartości przedmiotu sporu, których opłacalność zarówno z perspektywy wymiaru sprawiedliwości jak i stron imputuje wymóg zewnętrznego finansowania (subsydiowania). Wskazując bowiem obecne regulacje dotyczące wynagrodzenia mediatora⁵, wszystkie spory sądowe o wartości niższej bądź równej 15.000 zł oznaczają wynagrodzenie mediatora na poziomie np. 75 zł netto od każdej z dwóch stron sporu, co z całą pewnością nie jest odzwierciedleniem rzeczywistego nakładu pracy, który jest potrzebny do rozwiązania sporu⁶. Jednocześnie liczne takie

² Odnosnie rozróżnienia sposobów rozwiązywania sporów zob. np. A. Zienkiewicz, *Mediacja jako forma wymiaru sprawiedliwości*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2013, nr 4, s. 101–115 (dostęp: LEGALIS).

³ Zob. *Mediacja online w erze COVID-19*, <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/mediacja-online-w-erze-covid-19/> (dostęp: 19.09.2021); P. Rojek-Socha, *Mediacja online w sprawach cywilnych i administracyjnych możliwa już teraz*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/mediacja-online-w-czasie-epidemii-opinia-adwokat-cezary-rogula,499935.html> (dostęp: 19.09.2021).

⁴ Zob. *Szkolenia Centrum Mediacji przy NRA z prowadzenia mediacji on-line*, <http://www.adwokatura.pl/konferencje-i-szkolenia/szkolenia-centrum-mediacji-przy-nra-z-prowadzenia-mediacji-on-line/> (dostęp: 19.09.2021).

⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 20.06.2016 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym (Dz.U. poz. 921).

⁶ Zob. P. Rojek-Socha, *Mediator łatwiej wywalczy swoje wynagrodzenie — MS chce zmienić przepisy* <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/wynagrodzenie-mediatorow-ministerstwo-sprawiedliwosci-szykuje,509282.html> (dostęp: 19.09.2021).

spory zakończone dzięki mediacji udowadniają, że także w przypadku niskiej wartości przedmiotu sporu, ugoda może okazać się najlepszym rozwiązaniem.

Należy także dodać, że mediacja online istniała już od dawna, a okres pandemii jest katalizatorem jej rozwoju i szerszego wykorzystania. To z kolei, w powiązaniu z obecnym otoczeniem prawnym, pozwoliło na dostrzeżenie kilku kwestii praktycznych, wymagających szerszego omówienia, czemu poświęcone jest niniejsze opracowanie. Pojawiły się już bowiem problemy interpretacyjne regulacji dotyczących postępowania cywilnego, które wymagają uściślenia, zapewniając niezakłócone korzystanie z mediacji wykorzystującej środki porozumiewania się na odległość.

2. Wszczęcie mediacji online

Jeżeli chodzi o wszczęcie mediacji online, należy rozróżnić trzy możliwe sytuacje: wydanie przez sąd postanowienia o skierowaniu stron do mediacji, wszczęcie mediacji na podstawie umowy o mediację lub wniosku o przeprowadzenie mediacji, wymienione w art. 183¹ § 2 k.p.c.⁷ oraz stosunkowo najmlodszy wariant — przeprowadzenie mediacji prywatnej w trakcie toczącego się postępowania sądowego.

W pierwszym przypadku należy wskazać na istniejące rozbieżności w praktyce sądów, które mają znaczenie zwłaszcza w kontekście mediacji online. Chodzi tutaj przede wszystkim o stosowanie art. 183⁸ § 2 k.p.c., uprawniającego strony do niewyrażenia zgody na mediację w terminie tygodnia od dnia ogłoszenia lub doręczenia jej postanowienia kierującego strony do mediacji. Choć sformułowanie tego przepisu nie powinno budzić wątpliwości⁸, zauważalna jest rozbieżna praktyka sądów, mogąca znacznie opóźnić rozpoczęcie rozmów mediacyjnych, które w przypadku mediacji online mają możliwość zacząć się niemal natychmiast.

Uwzględniając szerszy kontekst — wyrażenia zgody na mediację, niektóre sądy z wydaniem takiego postanowienia czekają na termin rozprawy, aby w pierwszej kolejności móc ustalić wyrażenie zgody na mediację. Choć z perspektywy mediatora jest to niewątpliwie komfortowa sytuacja, albowiem od razu może przystąpić do mediowania, to jednak rodzi to co najmniej dwa problemy. Po pierwsze, mediacja niejednokrotnie znajduje swoje miejsce na samym początku postępowania sądowego, nawet używając dość oportunistycznego sformułowania — w oczekiwaniu na termin pierwszej rozprawy. W ten sposób czas ten będzie maksymalnie wykorzystany, a jednocześnie może okazać się, że zalegająca w sądzie sprawa nie wymaga już wydania rozstrzygnięcia

⁷ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2020, poz. 1575 z późn. zm., t.j.), zob. np. *Podstawy prowadzenia mediacji*, w: M. Białecki, *Mediacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012 (dostęp: SIP LEX).

⁸ A. Rutkowska, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. O. M. Piaskowska, Warszawa 2019, art. 183(8) (dostęp: LEX/el. 2021).

i zostanie umorzona na podstawie art. 355 k.p.c. Jednocześnie wydanie przedmiotowego postanowienia dopiero w trakcie rozprawy⁹ automatycznie pozbawia stronę inicjującą postępowanie skorzystania z możliwości uzyskania zwrotu całości uiszczonej opłaty na podstawie art. 79 ust. 1 pkt 1) lit. h) u.k.s.c.¹⁰

Drużga z możliwości dotyczy sytuacji, w której sąd wydając omawiane postanowienie na posiedzeniu niejawnym, w pierwszej kolejności doręcza je wyłącznie stronom, czekając następnie na upływ terminu z art. 183⁸ § 2 k.p.c., po którym dopiero doręcza to postanowienie mediatorowi. Chociaż nie można odmówić zasadności stosowania takiej praktyki, jednocześnie należy zwrócić uwagę, jak bardzo rozciąga ona w czasie moment rozpoczęcia rozmów, stąd można sformułować postulat wynikający z praktyki stosowanej już obecnie — jednoczesnego doręczania tego postanowienia do stron i do mediatora. Jeżeli chodzi o wykorzystywanie środków porozumiewania się na odległość, dodatkowe uzasadnienie można znaleźć w § 170 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych¹¹, który pozwala przewodniczącemu posiedzenia poinformowanie stron oraz mediatora o skierowaniu sprawy do mediacji za pośrednictwem poczty elektronicznej lub w inny sposób, umożliwiający dotarcie informacji do adresata. W takiej sytuacji, jeżeli mediator ustali istnienie zgody na mediację, to rozmowy mogą rozpocząć się jeszcze przed upływem terminu z art. 183⁸ § 2 k.p.c.

Przechodząc do kolejnego sposobu wszczęcia mediacji dostrzegamy rozbieżność pomiędzy umową o mediację a wnioskiem o przeprowadzenie mediacji w zakresie podpisu — kwestii, która budzi wiele zastrzeżeń w przypadku mediacji online i zostanie jeszcze przywołana w niniejszym opracowaniu. Nie ma wątpliwości bowiem, że umowa o mediację, jeżeli tylko zawiera elementy konieczne wskazane w art. 183¹ § 3 k.p.c., może zostać zawarta w dowolnej formie (nawet *per facta concludentia*) i nie wymaga podpisu¹². Potwierdza to także *expressis verbis* art. 183⁷ k.p.c. Tymczasem ten sam przepis, w zakresie elementów koniecznych wniosku o przeprowadzenie mediacji, wymaga podpisu strony. W tym miejscu należy wskazać, że w praktyce wielu centrów mediacji, w tym Centrum Mediacji przy Naczelnej Radzie Adwokackiej, funkcjonuje wniosek o przeprowadzenie mediacji będący formularzem zamieszczonym na stronie internetowej, gdzie siłą rzeczy nie jest możliwe złożenie własnoręcznego podpisu strony¹³. Może to rodzić problemy w praktyce czy wypełnienie takiego

⁹ W miejsce np. skorzystania przez sąd z art. 183⁸ § 5 k.p.c. i wezwania stron do osobistego stawiennictwa na posiedzeniu niejawnym.

¹⁰ Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. 2020, poz. 755 z późn. zm., t.j.).

¹¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. — Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. poz. 1141 z późn. zm.).

¹² Por. P. Nazaruk, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. nauk. J. Ciszewski, P. Nazaruk, Warszawa 2019, art. 917 (dostęp: SIP LEX); *Podstawy wszczęcia mediacji*, w: H. Pietrzykowski, *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, Warszawa 2017 (dostęp: SIP LEX).

¹³ Zob. <http://centrummediacji.nra.pl/mediacje> (dostęp: 19.09.2021).

wniosku spełnia wymogi k.p.c. Jednocześnie, chociaż można znaleźć głosy, że w takim przypadku możliwym do wykorzystania jest bezpieczny podpis elektroniczny weryfikowany za pomocą ważnego kwalifikowanego certyfikatu¹⁴, to jednak należałoby także odnieść się do znaczenia „podpisu” w znaczeniu k.p.c.¹⁵, który jednak zdaje się dopuszczać jedynie podpis własnoręczny. *De lege ferenda*, w obliczu szerokiego wykorzystywania elektronicznych form komunikacji, wymóg ten nie powinien się utrzymać w tym artykule, co umożliwiłoby bezproblemowe rozpoczynanie mediacji bez wątpliwości natury prawnej.

Wreszcie należy wskazać na ostatnią propozycję wszczęcia mediacji, znajdującą coraz szerszą rzeszę zwolenników — prowadzenie mediacji prywatnej (a więc na podstawie umowy o mediację lub wniosku o przeprowadzenie mediacji), często właśnie w formie online, w trakcie postępowania sądowego — bez wydania przez sąd postanowienia o skierowaniu stron do mediacji. Zdarzają się sytuacje, w których strony są zdecydowane na podjęcie rozmów mediacyjnych i aby nie zaprzepaścić tej szansy, od razu kontaktują się z wybranym mediatorem, aby rozpocząć mediację. Taki przypadek skłania do trzech refleksji. Po pierwsze — czy k.p.c. dopuszcza taką sytuację. Rozważania na ten temat prowadziła J. Mucha, która dopuściła taką możliwość, zaznaczając jednak, że będzie to ugoda materialnoprawna, która m.in. nie spowoduje niewydania przez sąd rozstrzygnięcia¹⁶. Można do tego dopowiedzieć, że k.p.c. nie zakazuje takiej praktyki, w istocie nie precyzując jej skutków. Jest to także uzależnione od konkretnego postępowania. W przypadku np. postępowania rozwodowego, którego zakończenie i tak wymaga wydania wyroku, ugoda taka zawierałaby w zasadzie zgodne wnioski stron co do rozstrzygnięcia sądu, a więc po jej przedłożeniu do sądu uwarunkuje dalsze procedowanie. W przypadku jednak spraw, które w całości mogą zakończyć się ugodą (np. spraw o zapłatę), pozostaje sformułować postulat *de lege ferenda*, dopuszczający uwzględnienie przez sąd ugody zawartej w mediacji pozasądowej, dzięki czemu np. strony nie musiałyby korzystać w takim przypadku z takich środków jak np. cofnięcie pozwu. Wydaje się bowiem, że byłoby to domknięcie uregulowań na styku mediacji i postępowania sądowego.

Drugą refleksją jest wskazanie, że mediacja prywatna prowadzona w trakcie postępowania sądowego nie będzie wywoływała także innych skutków. W szczególności mediacja taka nie zatrzyma toczącego się postępowania (co niejednokrotnie jest zgodne z wolą stron), a także nie „umiejscowi” mediatora w tym postępowaniu. Mediator zatem nie będzie miał np. dostępu do akt sprawy, na

¹⁴ Por. O. M. Piaskowska, w: K. Antolak-Szymanski, O. M. Piaskowska, *Mediacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz*, Warszawa 2017, art. 183(7) (dostęp: SIP LEX.)

¹⁵ Problematyka ta, wraz z relewantną dalszą literaturą, jest szeroko przedstawiona przez T. Żyznowskiego w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, art. 126 (dostęp: SIP LEX).

¹⁶ Zob. *Wpływ toczenia się postępowania sądowego na dopuszczalność wszczęcia mediacji pozasądowej*, w: J. Mucha, *Zawisłość sprawy w procesie cywilnym*, Warszawa 2014 (dostęp: SIP LEX).

podstawie art. 183⁹ § 2 *a contrario*¹⁷. Jeżeli strony chciałyby, aby mediator znał akta, winny w takim przypadku same udostępnić mediatorowi stosowne dokumenty, co pozwoli na zniwelowanie skutku wskazanego w zdaniu poprzednim.

Ostatnią refleksją wypływającą z praktyki stosowania mediacji prywatnej w toku postępowania sądowego jest fakt, że mediacja taka winna być rozplanowana z uwzględnieniem terminów rozpraw wyznaczonych przez sąd, tj. w miarę możliwości wyprzedzić starcie stron na sali sądowej. Nieodłącznym elementem mediacji jest łągodzenie sporu pomiędzy stronami¹⁸, a prezentując stanowiska procesowe podczas rozprawy może dojść do eskalacji, która będzie miała wpływ na dalszy tok rozmów. Stąd mediacja, aby mogła zostać w pełni przeprowadzona, powinna w miarę możliwości w całości odbyć się przed najbliższym terminem rozprawy.

3. Czy „online” oznacza „bez posiedzenia mediacyjnego”?

Istotnym dla dopuszczalności mediacji online jest art. 183¹¹ zdanie drugie k.p.c., niewymagający wyznaczenia posiedzenia mediacyjnego, jeżeli strony zgodzą się na takie przeprowadzenie mediacji¹⁹. W tym kontekście nasuwa się pytanie, czy wideokonferencja mediacyjna mieści się w zakresie pojęcia „posiedzenie mediacyjne”? Jeżeli odpowiedź byłaby przecząca, wiązałoby się to z koniecznością uzyskania dodatkowej zgody stron, wskazanej w wyżej przywołanym przepisie. W tym miejscu postulowane jest przychylenie się do stanowiska, zgodnie z którym prowadzenie rozmów mediacyjnych online mieści się w kategoriach posiedzeń mediacyjnych²⁰. Poza uzasadnieniem wskazywanym przez innych autorów, można dodać argument o charakterze funkcjonalnym — powiązanie z regulacjami dotyczącymi wynagrodzenia mediatora. Gdyby bowiem uznać, że mediacja online odbywa się bez posiedzeń mediacyjnych, to w sprawach o prawa majątkowe, w których wartości przedmiotu sporu nie da się ustalić, oraz w sprawach o prawa niemajątkowe mediatorowi nie przysługiwałoby jakiegokolwiek wynagrodzenie, które jest uzależnione od ilości posiedzeń mediacyjnych²¹. Taki stan rzeczy nie znajduje jakiegokolwiek uzasadnienia.

Kolejna kwestia dotyczy wymogów prawnych protokołu z przebiegu mediacji. Art. 183¹² § 1 k.p.c. nakazuje wskazanie miejsca przeprowadzenia mediacji,

¹⁷ Por. E. Stefańska, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1–477(16)*, red. nauk. M. Manowska, wyd. IV, Warszawa 2021, art. 183(9) (dostęp: SIP LEX).

¹⁸ Zob. np. <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/mediacje> (dostęp: 19.09.2021).

¹⁹ Por. K. Antolak-Szymanski, w: O. M. Piaskowska, K. Antolak-Szymanski, *Mediacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz*, art. 183(11) (dostęp: SIP LEX).

²⁰ Por. K. Mania, *Dopuszczalność mediacji online w prawie polskim*, w: *Mediacja. Teoria, normy, praktyka*, red. nauk. K. Pleszka, J. Czapska, M. Araszkiwicz, M. Pękala, Warszawa 2017, s. 372–374 (dostęp: SIP LEX); K. Czapska, *Elektronizacja postępowania mediacyjnego jako wyzwanie dla polskiego systemu rozwiązywania sporów*, „*Studia Iuridica*”, 2018, nr 77, s. 26.

²¹ Zgodnie z § 2 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 20.06.2016 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym.

co może okazać się problematyczne w przypadku mediacji online. Zasadnym i znajdującym odbicie w praktyce poglądem jest ten wyrażony m.in. przez M. Skibińską, która uznaje za wystarczające „wskazani[e] bezpiecznego miejsca komunikowania w sieci”²². Określenie zatem np. bezpiecznej platformy, którym posługują się strony i mediator powinno uczynić zadość wymogom komentowanego artykułu i z aprobatą należy odnieść się do jednolitej praktyki sądów respektujących takie protokoły z przebiegu mediacji²³.

4. Uгода i czynności końcowe w mediacji online

Uwagą immanentnie związaną z mediacją online jest próba odpowiedzi na pytanie czy w świetle k.p.c. konieczne jest zawarcie ugody w formie pisemnej? Jest to zatem ponownie problem podpisu, który pojawił się w niniejszym opracowaniu na gruncie wniosku o przeprowadzenie mediacji. Trzeba zatem przywołać konfrontację art. 917 k.c.²⁴ z art. 183¹² § 2 k.p.c, co było już przedmiotem dywagacji w literaturze przedmiotu²⁵. Stąd w tym miejscu wystarczającym jest wskazanie, że chociaż pierwszy z przywołanych aktów prawnych nie zastrzega żadnej szczególnej formy dla umowy ugody²⁶, to jednak należy także mieć na uwadze rozumienie podpisu w znaczeniu procesowym. Przy mediacji prowadzonej na podstawie postanowienia sądu o skierowaniu stron do mediacji, w której mediator jest zobligowany do złożenia protokołu w sądzie, zgodnie z większościovym poglądem, nieopatrzenie ugody własnoręcznym podpisem można uznać za niezgodne z k.p.c.²⁷ Pozostaje zatem sformułowanie wniosku *de lege ferenda* uwzględnienia regulacji materialnoprawnej z art. 917 k.c. w ustawie procesowej, poprzez usunięcie w k.p.c. wymogu podpisu ugody i np. umożliwienie mediatorowi wskazania tej okoliczności w protokole z przebiegu mediacji²⁸.

Obecna praktyka mająca na celu poszanowanie wymogów prawnych opisanych w poprzednim akapicie często korzysta z korespondencyjnego zawarcia ugody, przy wykorzystaniu chociażby art. 78 § 1 k.c., po uprzednim zaakceptowaniu treści ugody np. za pośrednictwem poczty elektronicznej. Niejednokrotnie także strony decydują się na wzajemne przesłanie ugody pomiędzy sobą, aby dokument taki był opatrzony podpisami wszystkich stron sporu, doręczając go następnie do mediatora, który w przypadku mediacji sądowej złoży go w sądzie wraz z protokołem. Dzięki temu nie jest konieczne fizyczne spotkanie stron, co po raz kolejny pozwoli na usprawnienie mediacji online.

²² M. Skibińska, *Mediacja w erze Covid-19 (koronawirusa)*, LEX/el. 2020 (dostęp: SIP LEX).

²³ Por. C. Rogula, *Uwarunkowania prawne mediacji online*, w: *Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika*, red. nauk. C. Rogula, A. Zemke-Górecka, Warszawa 2021, s. 141.

²⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. 2020, poz. 1740 z późn. zm., t.j.).

²⁵ Por. np. C. Rogula, *op. cit.*, s. 142–144; K. Mania, *op. cit.*

²⁶ Por. P. Nazaruk, *op. cit.*

²⁷ Por. także K. Mania, *op. cit.*; M. Skibińska, *op. cit.*

²⁸ Niebędącej przecież niemożnością podpisania ugody, o której mowa w art. 183¹² § 2 k.p.c.

5. Podsumowanie

Przedstawione wyżej uwagi wskazują, że z jednej strony mediacja online jest dopuszczalna w obecnym brzmieniu przepisów, a z drugiej może napotykać na problemy natury prawnej. Jednocześnie, ze względu na wciąż rosnące zainteresowanie jej wykorzystaniem, usunięcie tych trudności jawi się jako ważny i pilny postulat dla ewentualnych zmian procedury cywilnej. Powyższe dywagacje wskazują, że chociaż skokowy rozwój mediacji online został po części spowodowany pandemią COVID-19, to kontekst tych propozycji jest szerszy i nie ogranicza się wyłącznie do sytuacji nadzwyczajnych. Powszechne wykorzystanie mediacji online nie jest bowiem uwarunkowane jedynie trudnościami w funkcjonowaniu sądownictwa powszechnego czy niemożnością osobistego spotkania stron i mediatora. Wykorzystanie środków komunikowania się na odległość pozwala przecież także na rozwiązanie w mediacji sporów pomiędzy stronami, które np. dzieli znaczny dystans. Ma to znaczenie również dla realnych oszczędności związanych np. z uniknięciem konieczności dojazdu do miejsca prowadzenia mediacji. Co więcej, narzędzia informatyczne związane z komunikacją są stale usprawniane, także pod względem zapewnienia bezpieczeństwa rozmówców, stąd z nadzieją można oczekiwać kolejnych etapów rozwoju mediacji online. To z kolei ponownie narzuca konieczność aktualizacji otoczenia prawnego tej metody rozwiązywania sporów, która stanowi rzeczywistą możliwość także jako sposób na odciążenie sądów powszechnych.

Bibliografia

Akty prawne

- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 20.06.2016 r. w sprawie wysokości wynagrodzenia i podlegających zwrotowi wydatków mediatora w postępowaniu cywilnym (Dz.U. poz. 921);
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. — Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. poz. 1141 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. 2020 r., poz. 1740 z późn. zm., t.j.);
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2020, poz. 1575 z późn. zm., t.j.);
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. 2020 r., poz. 755 z późn. zm., t.j.).

Literatura

- Antolak-Szymanski Katarzyna, Piaskowska Olga Maria, *Mediacja w postępowaniu cywilnym. Komentarz*, Warszawa 2017;
- Białecki Marcin, *Mediacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012;
- Czapska Karolina, *Elektronizacja postępowania mediacyjnego jako wyzwanie dla polskiego systemu rozwiązywania sporów*, „Studia Iuridica” 2018, nr 77, s. 24–32;

- Kodeks cywilny. Komentarz*, red. nauk. Jerzy Ciszewski, Piotr Nazaruk, Warszawa 2019;
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Art. 1–477(16)*, red. nauk. Małgorzata Manowska, wyd. IV, Warszawa 2021;
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1–366*, red. nauk. Tadeusz Wiśniewski, Warszawa 2021;
- Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. Olga Maria Piaskowska, Warszawa 2019;
- Mania Karolina, *Dopuszczalność mediacji online w prawie polskim*, w: *Mediacja. Teoria, normy, praktyka*, red. nauk. Krzysztof Płeszka, Janina Czapska, Michał Araszkiewicz, Mateusz Pękala, Warszawa 2017, s. 372–374;
- Mediacja. Teoria, normy, praktyka*, red. nauk. Krzysztof Płeszka, Janina Czapska, Michał Araszkiewicz, Mateusz Pękala, Warszawa 2017;
- Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika*, red. nauk. Cezary Rogula, Agnieszka Zemke-Górecka, Warszawa 2021;
- Mucha Joanna, *Zawisłość sprawy w procesie cywilnym*, Warszawa 2014;
- Pietrkowski Henryk, *Czynności procesowe zawodowego pełnomocnika w sprawach cywilnych*, Warszawa 2017;
- Rogula Cezary, *Uwarunkowania prawne mediacji online*, w: *Mediacja w praktyce mediatora i pełnomocnika*, red. nauk. Cezary Rogula, Agnieszka Zemke-Górecka, Warszawa 2021, s. 133–144;
- Skibińska Magdalena, *Mediacja w erze Covid-19 (koronawirusa)*, LEX/el. 2020
- Zienkiewicz Adam, *Mediacja jako forma wymiaru sprawiedliwości*, „ADR Arbitraż i Mediacja” 2013, nr 4, s. 101–115.

Netografia

- <http://centrummediacji.nra.pl/mediacje> (dostęp: 19.09.2021);
- <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/mediacje> (dostęp: 19.09.2021);
- Mediacja online w erze COVID-19*, <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/mediacja-online-w-erze-covid-19/> (dostęp: 19.09.2021);
- Rojek-Socha Patrycja, *Epidemia przyspiesza informatyzację usług prawnych*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/nowe-technologie-w-kancelariach-przyspiesza-covid-19,499648.html> (dostęp: 19.09.2021);
- Rojek-Socha Patrycja, *Mediacja online w sprawach cywilnych i administracyjnych możliwa już teraz*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/mediacja-online-w-czasie-epidemii-opinia-adwokat-cezary-rogula,499935.html> (dostęp: 19.09.2021);
- Rojek-Socha Patrycja, *Mediator łatwiej wywalczy swoje wynagrodzenie — MS chce zmienić przepisy* <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/wynagrodzenie-mediatorow-ministerstwo-sprawiedliwosci-szykuje,509282.html> (dostęp: 19.09.2021);
- Szkolenia Centrum Mediacji przy NRA z prowadzenia mediacji on-line*, <http://www.adwokatura.pl/konferencje-i-szkolenia/szkolenia-centrum-mediacji-przy-nra-z-prowadzenia-mediacji-on-line/> (dostęp: 19.09.2021).

Trzy uwagi związane z mediacją online

Opracowanie jest poświęcone mediacji online w kontekście obecnie obowiązujących przepisów dotyczących postępowania cywilnego. W połączeniu z doświadczeniami praktycznymi, których katalizatorem jest pandemia COVID-19, nakazująca korzystanie z rozwiązań wykorzystujących elektroniczne środki komunikacji, artykuł wskazuje na dostrzeżone problemy interpretacyjne poszczególnych przepisów, skupiające się wokół trzech tematów: wszczęcia mediacji sądowej i pozasądowej, pojęcia posiedzenie mediacyjne w przypadku mediacji online oraz ugody i innych dokumentów pojawiających się w trakcie mediacji. Na tej podstawie sformułowane zostały postulaty *de lege ferenda*, mające na celu dalszy rozwój mediacji online.

Słowa kluczowe: mediacja, mediacja online, e-mediacja, ODR, postępowanie cywilne, ugoda

Three remarks related to online mediation

The study is dedicated to online mediation in the context of current provisions regulating civil procedure. In conjunction with practical experience, which was expedited by the COVID-19 pandemic, which in turn enforced the use of electronic means of communication, the article identifies interpretation problems of selected provisions, focused on three topics: initiation of court-annexed and out-of-court mediation, the notion of mediation meetings in the case of online mediation and a settlement agreement and other documents produced during mediation. On this basis, *de lege ferenda* postulates were formulated, aimed at further development of online mediation.

Key words: Mediation, online mediation, e-mediation, ODR, civil procedure, settlement agreement